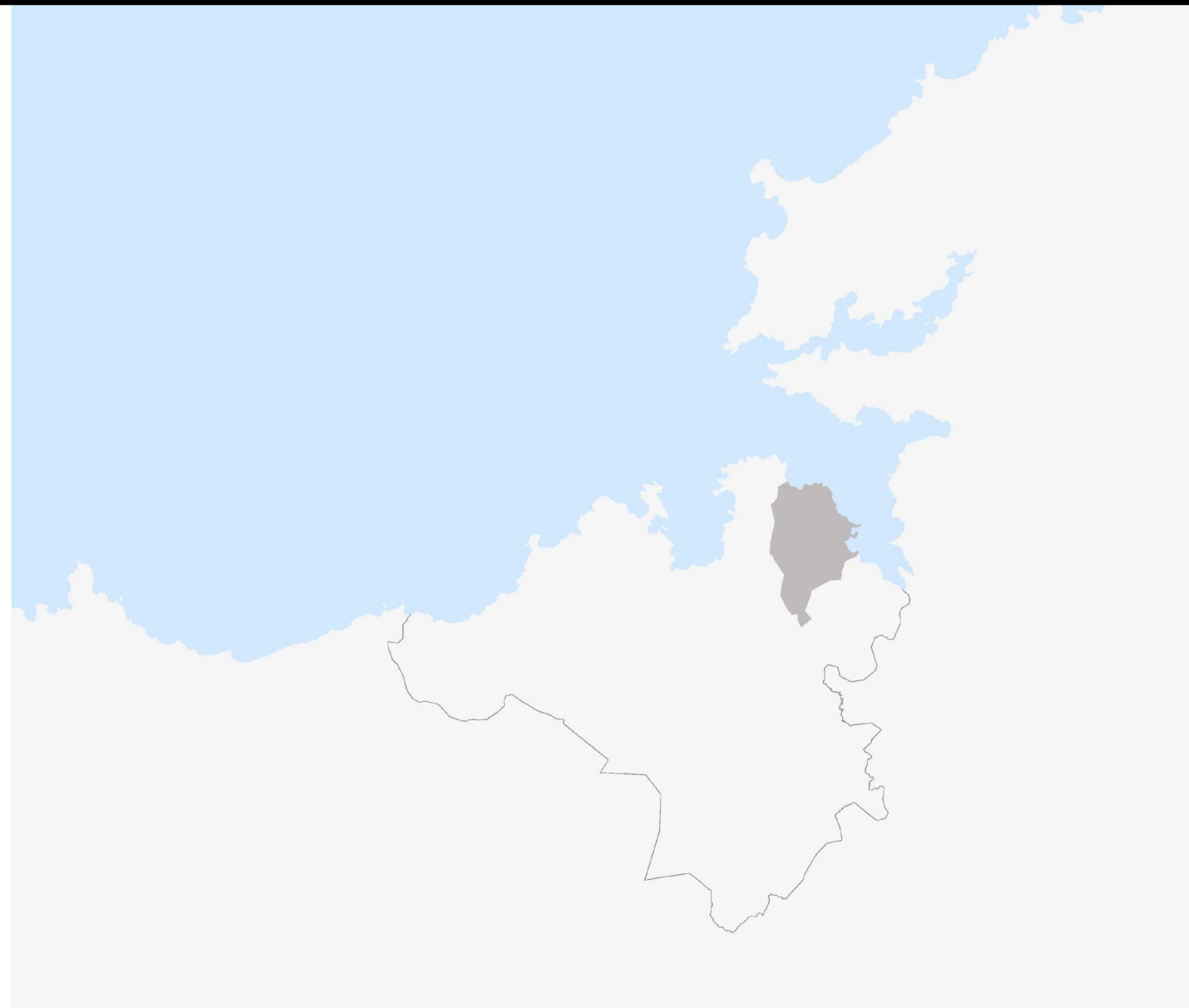

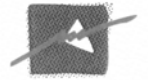
PLAN XERAL DE ORDENACIÓN MUNICIPAL DE SADA

TOMO IV

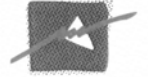
NORMATIVA URBANÍSTICA

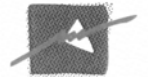

ÍNDICE

1. ENCADRAMENTO TERRITORIAL	2
1.1. LOCALIZACIÓN DO CONCELLO	3
1.2. O MEDIO FÍSICO DA COMARCA.....	4
1.3. O MUNICIPIO E A COMARCA.....	5
2. DESCRICIÓN DO MEDIO FÍSICO E BIÓTICO.....	10
2.1. XEOMORFOLOXÍA E RELEVO	11
2.2. XEOLOXÍA	12
2.3. EDAFOLOXÍA.....	13
2.4. HIDROLOXÍA	14
2.5. CLIMATOLOXÍA.....	15
2.6. VEXETACIÓN. UNIDADES DE VEXETACIÓN	16
2.7. FAUNA	17
2.8. HÁBITATS.....	18
3. ACHEGAMENTO HISTÓRICO. ELEMENTOS DO PATRIMONIO.....	20
4. O MEDIO E OS SEUS HABITANTES	25
4.1. DEMOGRAFÍA	26
4.1.1. Distribución e asentamento da poboación	26
4.1.2. Evolución da poboación.....	29
4.1.3. Estrutura da poboación	31
4.1.4. Dinámica da poboación	33
4.1.5. Cadro resumo de sociedade e poboación	47
4.2. SOCIOECONOMÍA.....	48
4.2.1. Análise socioeconómica	48
4.2.2. Estrutura por sectores de actividade	57
4.2.3. Indicadores Socioeconómicos	74
4.2.4. Cadro resumo de economía	78
5. INFRAESTRUTURAS E DOTACIÓNS	79
5.1. INFRAESTRUTURA DE TRANSPORTE E MOBILIDADE	80
5.1.1. Rede viaria	80
5.1.2. Transporte público	81
5.2. REDES DE SERVIZOS, SUBMINISTROS E ENERXÍA	82
5.2.1. Abastecemento de auga.....	82
5.2.2. Saneamento de augas residuais	83
5.2.3. Xestión de residuos	84
5.2.4. Enerxía.....	84
5.3. EQUIPAMENTOS E ESPAZOS LIBRES	85
6. BIBLIOGRAFÍA	89

1. ENCADRAMENTO TERRITORIAL

1.1. LOCALIZACIÓN DO CONCELLO

O concello de Sada está situado no noroeste da Comunidade Autónoma de Galicia, no chamado Golfo Ártabro, ao leste da península que separa as rías da Coruña e Betanzos, na posición xeográfica 43° 20' 59" de latitude norte e 8° 15' 08" de lonxitude oeste.

Forma parte da comarca da Coruña xunto cos concellos de Abegondo, Arteixo, Bergondo, Cambre, Carral, A Coruña, Culleredo e Oleiros.

Limita ao norte coa ría de Betanzos, ao sur cos concellos de Cambre e Bergondo, ao leste con Bergondo e coa ría de Betanzos e ao oeste con Oleiros.

Abrangue unha superficie de 27,5 km² e unha poboación de 15.075 habitantes no ano 2013, repartidos en 8 parroquias: Carnoedo (Santo André), Meirás (San Martiño), Mondego (San Xián), Mosteirón (San Nicolao), Osedo (San Xián), Sada (Santa María), Soñeiro (San Xián) e Veigue (Santa Comba).

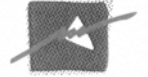
Trátase dun municipio de pequeno tamaño, por debaixo da media no contexto provincial (124,2 km²) e autonómico (93,9 km²), cunha densidade de 548,18 hab./km², moi elevada respecto a media autonómica (94,1 hab./km²) a provincial (143,8 hab./km²) e inferior a media comarcal (837,5 hab./km²).

A capital municipal é a vila de Sada, na parroquia homónima. Está adscrito ó partido xudicial de Betanzos e á diocese de Santiago de Compostela.

Na vila de Sada conflúen as vías de comunicación AC-162 e AC-163 da rede primaria complementaria e a AC-183 da rede secundaria, ás que se unen outras vías secundarias provinciais e municipais que enlazan os núcleos de poboación do concello. A estrada N-VI atravesa o termo municipal polo extremo sur. O trazado da futura vía de alta capacidade V.G-1.3 discorre de norte a sur polos lindes occidentais do territorio sadense.

DISTANCIAS COAS PRINCIPAIS CIDADES GALEGAS:

A CORUÑA	17 km
Ferrol	42 km
Betanzos	11 km
Santiago de Compostela	69 km
LUGO	94 km
OURENSE	168 km
Pontevedra	128 km
Vigo	154 km

1.2. O MEDIO FÍSICO DA COMARCA

RELEVO DA COMARCA DE A CORUÑA

O relevo da comarca caracterízase polo seu ondulante trazado e pola reducida altitude media. O límite meridional marca as altitudes máis elevadas no contacto coa penechaira que forma a comarca de Ordes. Do mesmo xeito hai unha sucesión de pequenos outeiros que baixan con pendentes moi moderadas cara á costa, estruturas que forman as coñecidas Mariñas coruñesas.

Este espazo posúe unha extensa fachada litoral formada por unha costa moi variada nas súas formas. Aparecen dúas rías, a da Coruña, e a vertente occidental da de Betanzos. Ao longo delas sucédense praias e acantilados de altitude variable. No resto da costa hai praias de depósitos areosos con pequenas formacións dunares, enseadas penedosas, lagoas litorais, promontorios, illas como a de San Pedro e a Marola, e illotes.

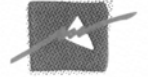
A intensa ocupación do chan reduce en gran medida as áreas ocupadas pola vexetación natural. Aínda así sobreviven espazos naturais formados por masas forestais de relativa importancia. Aparecen bosques de piñeiros, eucaliptos, castiñeiros e áreas de especies ripícolas.

Referente á hidroloxía, desenvólvese unha densa rede fluvial que caracterízase pola pouca entidade da meirande parte dos cursos, así como polo pequeno recorrido dos mesmos. Destaca a conca do río Mero, no interior do golfo Ártabro, e o río Mandeo, que configura na súa desembocadura unha das paisaxes máis coñecidas da Rías Altas: a ría de Betanzos.

Os espazos da comarca que posúen a figura de protección de Lugar de Importancia Comunitaria (LIC), propostos pola Rede Natura 2000, son os da Costa da Morte (Coruña-cabo Fisterra), Costa de Dexo (Oleiros), encoro de Cecebre e as marismas de Betanzos-Mandeo. Estas áreas destacan polo seu interese faunístico e florístico.

Por último, cómpre destacar os espazos formados polas brañas de Sada e a lagoa de Mera. O primeiro deles, constitúe unha fermosa lagoa, próxima o núcleo de Sada, cunha importante vexetación palustre. O seu hábitat natural propicia a existencia dunha grande ornitofauna. Por outro banda, na lagoa de Mera, en Oleiros, hai unha gran presenza de diferentes aves, especialmente limícolas, converténdose nun lugar excepcional para a súa observación.

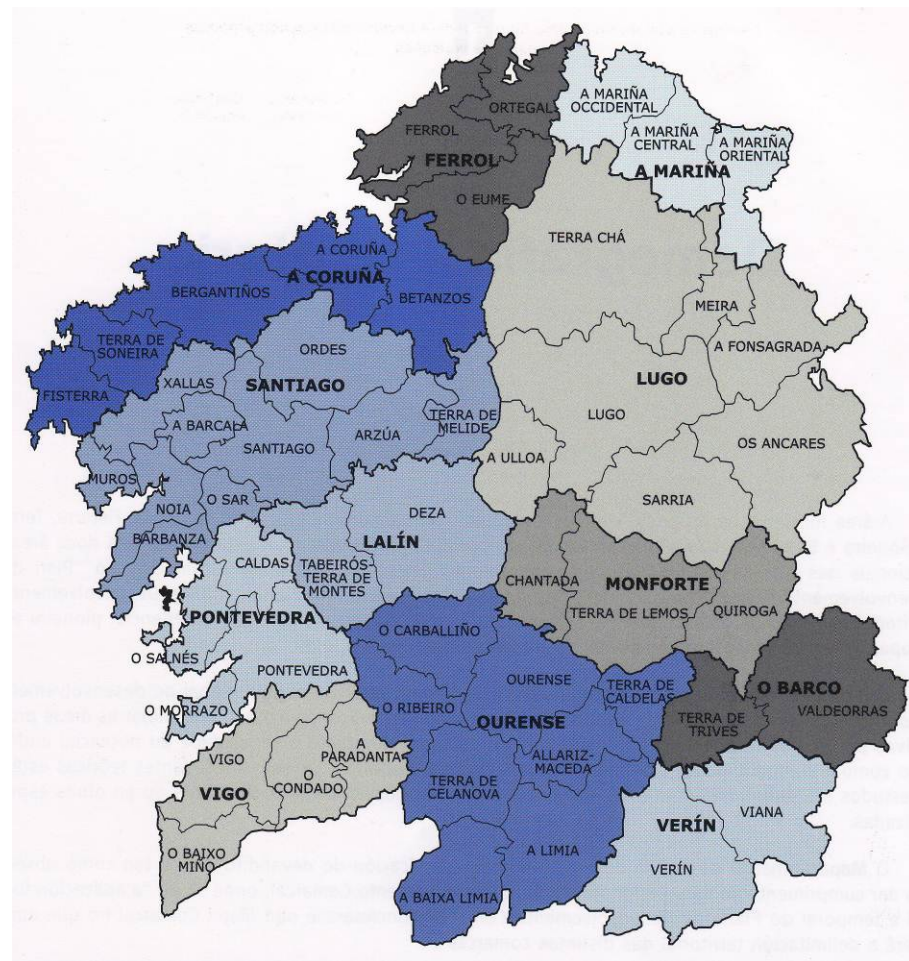

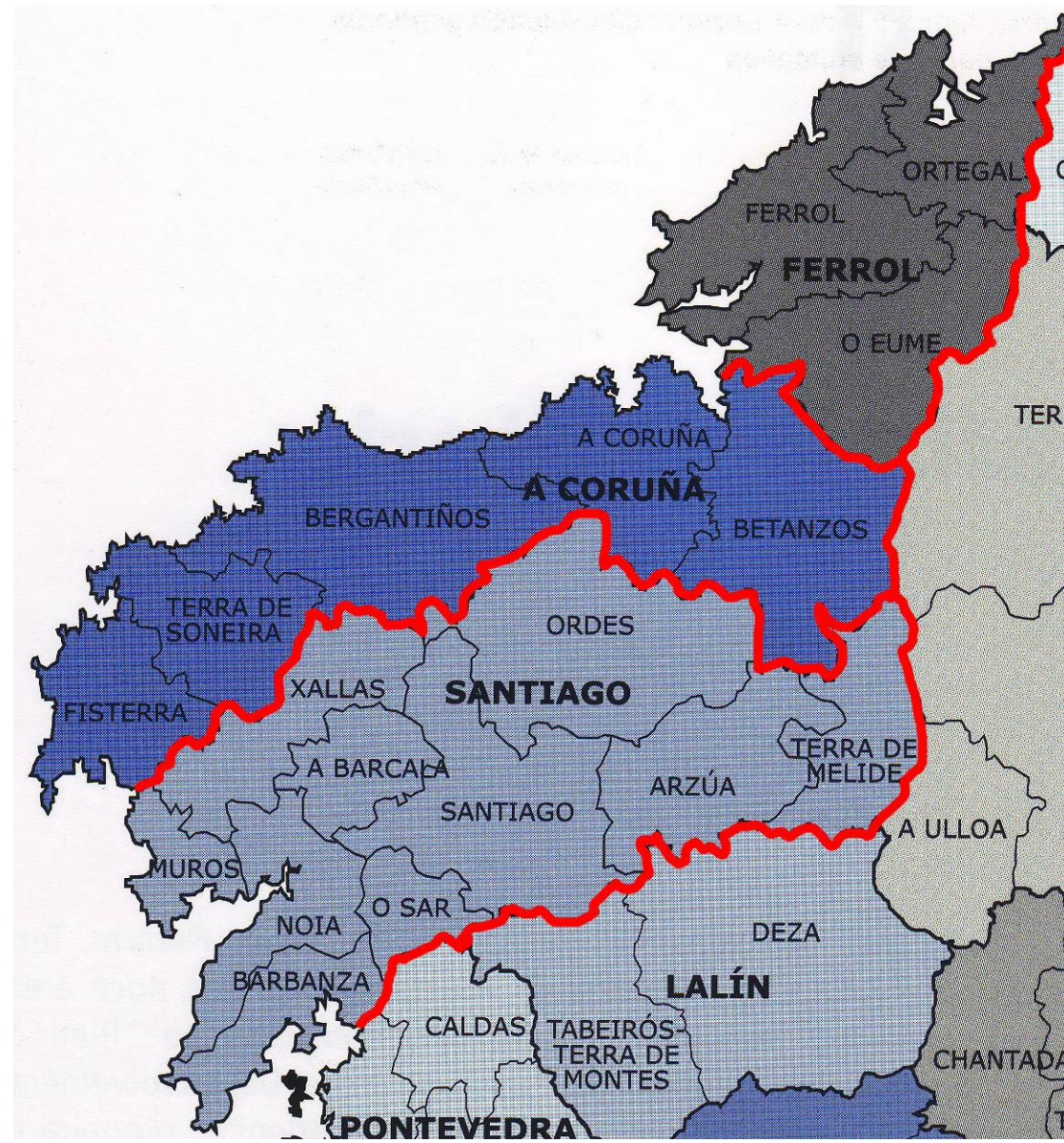
1.3. O MUNICIPIO E A COMARCA

O Mapa Comarcal de Galicia esta estruturado en 53 comarcas: 18 na provincia da Coruña, 13 na de Lugo, 12 en Ourense e 10 en Pontevedra. Esta organización territorial refórzase coa agrupación de comarcas en áreas funcionais, que coinciden coas áreas de influencia das cidades de Galicia (A Coruña, Santiago e Ferrol, na provincia da Coruña; Vigo e Pontevedra, na de Pontevedra; e as capitais nas provincias de Lugo e Ourense) para dar unha maior flexibilidade á organización territorial e adaptala ós novos requirimentos dos diferentes servizos administrativos, de xeito que, sexa cal fose a agrupación territorial que se faga con fins operativos, a unidade das comarcas permanece inalterable.

A provincia da Coruña, de forte estrutura urbana, articúlase en tres grandes rexións ou áreas funcionais que coinciden coa área de influencia directa das súas principais cidades: Ferrol ó norte, A Coruña no centro e Santiago no sur.

COMARCAS E REXIÓNS FUNCIONAIS DE GALICIA

Debido ó dinamismo do fenómeno urbano, á expansión do centro das cidades cara as súas periferias e á urbanización do medio rural, o espazo funcional atópase sometido a constantes cambios, principalmente polas modificacións que as novas infraestruturas están introducindo na accesibilidade e no sistema relacional. Por iso, tales rexións funcionais no canto de seren estáticas configuran espazos interrelacionados, creándose nas súas marxes áreas de indiferenza que alteran as relacións inter/intracomarcais tradicionais. Nalgúns casos, a propia expansión do espazo urbanizado sobreimpúxose a comarcas xeográficas e históricas tradicionais, que ficaron englobadas nas novas comarcas urbanas e metropolitanas. Dada esta realidade, a delimitación das comarcas nas marxes das cidades presenta notábeis dificultades e fai moi difícil dar unha interpretación unívoca ás vinculacións territoriais.

Cada unha destas rexións funcionais abrangue varias comarcas, nas que aparte das influencias urbanas comúns, amósanse as características propias e específicas de cada unha delas. Sexan comarcas naturais ou espazos socioeconómicos ou áreas de desenvolvemento territorial, destas realidades xorden factores de afinidade territorial, que potencian os vínculos comarcais aínda que moitas veces non coinciden coa organización histórica, debido aos efectos modificadores derivados da evolución técnica e da dinámica territorial.

Entre os factores con capacidade para artellar o espazo xeográfico das comarcas destacan os seguintes:

- Proceso de urbanización que crea, define e determina, os contornos das cidades comarcas metropolitanas e urbanas, onde o rural vai debilitándose ou subordinándose á economía e funcionalidade urbana.
- A nova rede de estradas e vías rápidas, que amplía as áreas de influencia das cidades e as vilas, rompendo o illamento de moitos espazos anteriormente vinculados a centros locais, hoxe carentes de función.
- Os cambios demográficos tamén favorecen a concentración dos novos servizos, públicos e privados, nas vilas cabeceiras de comarca.
- A especialización socioeconómica e produtiva de extensas áreas rurais reforzou as relacións, os intercambios e as complementariedades entre concellos situados uns próximos a outros, unidos por modelos de desenvolvemento comúns.

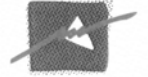
O decreto 335/1998, do 27 de novembro, polo que se regulan as áreas funcionais, define ás mesmas como unha agrupación de comarcas en conxuntos territoriais axeitados ás necesidades de cada servizo ou función, configurando unha estrutura territorial supracomarcal complementaria para favorecer a xestión coordinada da organización territorial e funcional de Galicia, mantendo sempre as comarcas como unidades territoriais básicas e de referencia.¹

Xeograficamente a **área funcional da Coruña**² ten unha extensión de 2.602,9 km², o que representa o 32,7% da superficie total da provincia da Coruña e o 8,8% da superficie total da Comunidade Autónoma de Galicia, está composta por 5 comarcas costeiras, de leste a oeste son: Betanzos, A Coruña, Bergantiños, Terra de Soneira e Fisterra; un total de 35 concellos que supoñen o 37% dos concellos totais da provincia da Coruña. Segundo datos do INE de 2013, esta área acadou unha poboación de 548.368 habitantes, un 48,18% da poboación provincial total e un 19,83% da poboación de Galicia.

¹ Souto González, X.M. Áreas Metropolitanas Galegas

² <http://www.ces-galicia.org/>. Informe sobre as áreas funcionais de Galicia: Área funcional de A Coruña.

COMARCA DA CORUÑA

A Comarca da Coruña, formada polos concellos de A Coruña, Abegondo, Arteixo, Bergondo, Cambre, Carral, Culleredo, Oleiros e Sada, é a máis poboada con 398.412 habitantes no ano 2013, segundo datos do IGE, o que supón unha elevada densidade demográfica, 848,41 hab./km². As máximas intensidades danse, en lóxica, na cidade central, e a partir de aquí, esta redúcese de xeito radioconcéntrico e ao longo das vías de acceso á urbe, destacando o municipio de Oleiros con 788,8 hab./km², Cambre con 589,7 hab./km², Culleredo con 476,7 hab./km²... cabe salientar o **concello de Sada con 548,2 hab./km²**, xa que pese a estar no segundo anel da área metropolitana ou área rururbana ten unha densidade demográfica moi elevada.

O concello de Sada, xunto co resto dos municipios da propia comarca (agás o concello de A Coruña) forma parte do **Consortio As Mariñas**, ademais do concello de Betanzos, que pertence á Comarca de Betanzos. O Consortio As Mariñas, é unha entidade local non territorial constituída no ano 2000. A implantación deste proxecto foi promovida pola Consellería de Medio Ambiente e desenvolvemento Sostible, o GAL Terra das Mariñas e o Consortio As Mariñas, sendo este último o coordinador do proxecto.

O medio físico comarcal caracterízase por unha orografía de ondulante trazado e pola reducida altitude media. A comarca da Coruña está formada por un conxunto de terras baixas, constituídas por unha sucesión de pequenos vales e interfluvios situados ao pé dos rebordes montañosos que, a xeito de anfiteatro, rodean ao val do río Mero e á ría da Coruña, na que desemboca.

Neste pequeno caos de formas aprécianse un ascenso en altitude-latitudo de forma que as alturas ascenden desde o norte cara ao sur, a medida que se deixa a costa e se avanza cara ao interior da bisbarra.

O límite meridional da comarca marca as altitudes máis elevadas no contacto coa penechaira que forma a comarca de Ordes. Do mesmo xeito hai unha sucesión de pequenos outeiros que baixan con pendentes moi moderadas cara á costa, estruturas que forman as coñecidas Mariñas coruñesas.

A expansión, acelerada nas últimas décadas, da cidade da Coruña, produciu un efecto de difusión que deu lugar a un fenómeno de urbanización periférica e de descentralización das actividades económicas, configurando así unha área metropolitana intermunicipal e intercomarcal, que supera os límites do termo municipal coruñés e desborda o tamaño superficial da propia Comarca da Coruña.

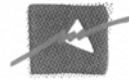
A influencia da cidade da Coruña vai máis alá dos límites históricos e naturais da comarca na que se inscribe, xa que mantén unhas intensas relacións coas comarcas de Ferrol, Betanzos e Bergantiños, así como co resto das cidades galegas, en especial Vigo, Santiago, Ferrol e Lugo, sendo un dos nodos fundamentais da rede urbana galega.

Recentes informes e estudos veñen a completar unha abundante bibliografía sobre os límites e delimitacións ou incluso denominacións da **Área Metropolitana da Coruña**, o que pon de manifesto unha realidade territorial complexa, dinámica e funcional propia das aglomeracións humanas.

Dende o punto de vista do continuo urbano (e aparte do propio concello da Coruña) catro municipios da comarca da Coruña forman parte da cidade da Coruña: **Arteixo, Culleredo, Cambre e Oleiros**, trátase do primeiro anel ou coroa metropolitana, a chamada área suburbana.

Un segundo anel ou area rururbana rodeando ao anterior, está composto polos concellos de **Sada, Bergondo, Abegondo, Carral e Betanzos** (alleo este último á Comarca da Coruña).

Este espazo metropolitano actual, amplíase cunha área de expansión a medio prazo formada por diversos municipios que se atopan nunha fase de integración funcional no espazo metropolitano consolidado, e que as dinámicas xeradoras polos factores de crecemento descentralizado tenderán a integra-los no sistema urbano: A Laracha, Carballo, Cerceda, Aranga, Coirós, Paderne e Miño, todos eles formarían unha coroa exterior de carácter supracomarcal.

Tamén sería posible consideralo conxunto de A Coruña – Ferrol como unha rexión urbana formada polas respectivas áreas metropolitanas xunto cos espazos litorais intermedios.

Galicia debe ser interpretado hoxe en día en clave urbana³. Fronte aos tradicionais enfoques que asociaban o territorio galego coa esencia da ruralidade, na actualidade estamos ante unha sociedade e un territorio modernos, onde a gran maioría dos galegos reside en municipios urbanos.

O proceso de urbanización que coñeceu Galicia foi tardío pero desencadeouse de xeito acelerado. Tomando como referencia os períodos 1960-86 e 1986-2006 pódese comprobar como as mudanzas no crecemento da poboación parroquial reflicten dúas fases diferenciadas que seguen os patróns clásicos dos modelos de urbanización de tódolos territorios, modelos teóricos que fan referencia a unha fase de concentración nas cidades centrais, asociadas a un modelo de produción futurista e industrial. En Galicia, esta etapa aconteceu en pleno *desenvolvemento* cando milleiros de galegos abandonaron as parroquias rurais para ir a traballar á cidade, cambiando directamente o rural polo urbano como lugar de residencia, medraban as cidades centrais e os espazos urbanos xa consolidados.

O momento actual correspóndese cunha segunda fase caracterizada pola saturación dos espazos centrais e a difusión policentrista da urbanización cara as periferias. O ano 1986 marca un punto de inflexión na análise demográfica que permite ver como nas últimas décadas xa non medran as cidades centrais (incluso perden poboación), senón que o crecemento foise difundindo a municipios da primeira e segunda coroa suburbana.

Na **área metropolitana da Coruña** unha primeira onda demográfica extendeuse por Oleiros, Culleredo, Cambre, Arteixo, **Sada**... agora están en condicións de medrar os municipios da segunda ou terceira coroa: Bergondo, Abegondo, Carral, A Laracha, Carballo...

Estes procesos de difusión e policentrismo están desencadeados polo crecemento económico das últimas décadas, pola demanda de solo empresarial e tamén polos desorbitados prezos do solo na cidade central.

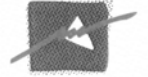
O proceso metropolitano da Área da Coruña configura un espazo urbano continuo onde as vías de comunicación desempeñan un papel clave para artellar novos territorios emerxentes. A construción de autovías, autoestradas e vías de alta capacidade está a posibilitar a ocupación do territorio en función dunha concepción territorial distinta, como é o ámbito metropolitano, entidade de facto cada vez máis cohesionada e dinámica dentro do territorio galego, ámbito ineludible no tocante a planificación do territorio.

Fonte: Google Maps.

ANEIS OU COROAS METROPOLITANAS

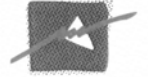
³ Souto González, X.M. Áreas Metropolitanas Galegas

A formación da área Metropolitana da Coruña pódese dividir en catro etapas⁴:

1. Etapa preurbana: caracterizada polos procesos centrífugos concentrados no municipio central. Nesta primeira fase conformadora produciuse unha translación histórica do asentamento urbano coruñés ao longo do eixo da ría. (Elviña: Castro; Brigantia: asentamento romano; O Burgo do Faro: asentamento baixomedieval e A Coruña: alto medieval). Despois, a dinámica urbana concentraría o protagonismo na cidade portuaria da Coruña. Esta evolución inicial deixou o sinal espacial e a xénese dunha rede policéntrica, é dicir un argumento histórico sobre o que proxectar unha cidade metropolitana formada por varios centros históricos iniciais.
2. Etapa premetropolitana: Ao principio dos anos oitenta, coincidindo coa industrialización moderna, produciuse unha primeira consolidación do modelo de crecemento descentralizado que deu lugar a unha importante diferenciación funcional do espazo. Unha longa etapa na que se fixaron os soportes para a expansión metropolitana posterior ao redor dos seguintes eixos: un eixo principal A Coruña-O Burgo, un eixo secundario a Betanzos, e 3 subeixos locais cara a **Sada**, Arteixo e Carral.
3. A primeira metropolización: Abarca desde 1980 ata os primeiros anos deste século. Un proceso acumulativo que, ao non seguir unha pauta planificadora adecuada, xerou un desenvolvemento metropolitano desarticulado, con fortes impactos ambientais e con algúns enclaves excesivamente densos e con usos contiguos dificilmente compatibles coa desexada calidade de vida (contacto aeroporto/vivendas; industria/vivendas; urbanización/litoral). Así mesmo, a tardía planificación adaptativa (non anticipativa) do viario comarcal xerou un forte déficit de accesibilidade intermunicipal. Advírtese tamén nesta etapa, a falta dun proxecto urbano cunha perspectiva metropolitana, que permitira localizar grandes equipamentos na periferia, xerando novas centralidades e reducindo a excesiva densificación da Cidade Central. Como consecuencia, os problemas de ordenación territorial e mobilidade xeraron intensas disfuncións que agora son máis difíciles de resolver. Ademais o exceso de localismo, realización de plans de urbanismo cunha óptica local, xerou unha perda de oportunidades que contribuíran eficazmente á construción dunha área metropolitana mellor articulada e estruturada.
4. A segunda metropolización (momento actual). Ao mesmo tempo que o proceso de metropolización continúa difundíndose ao territorio, as novas tendencias apuntan á conveniencia de reforzar o policentrismo como principio artellador, xunto coa complementariedade e a cooperación intermunicipal como marcos de actuación institucional.

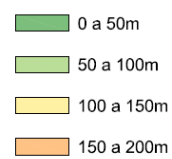
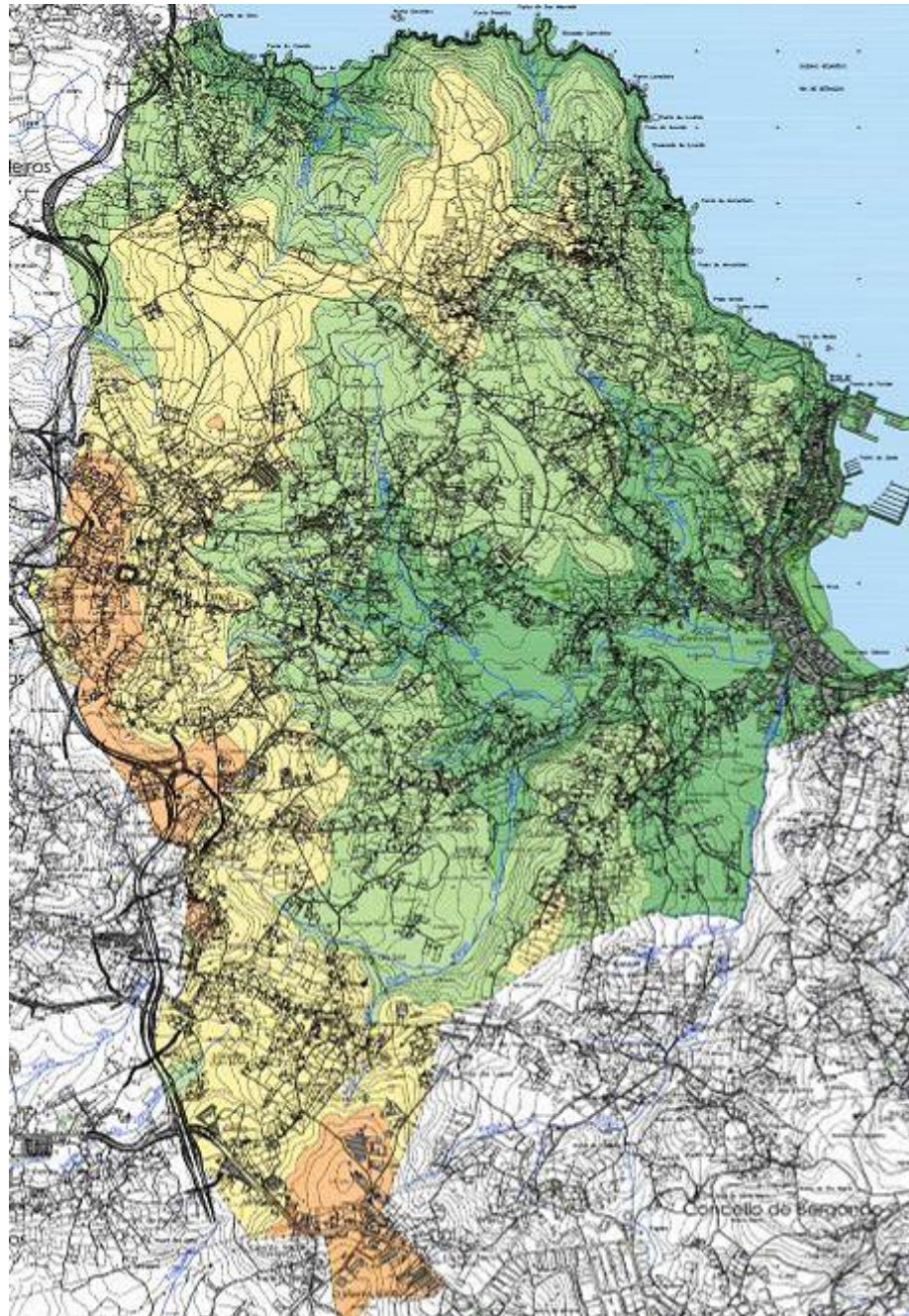
⁴ Precedo Ledo, A. El Área Metropolitana de A Coruña: Una Metrópoli Euroatlántica.
PLAN XERAL DE ORDENACIÓN MUNICIPAL DE SADA
Documento para Aprobación Definitiva

2. DESCRICIÓN DO MEDIO FÍSICO E BIÓTICO

2.1. XEOMORFOLOXÍA E RELEVO

A superficie física do concello é típica da zona costeira galega. Presenta un relevo baixo e relativamente suave (aproximadamente o 60% da súa superficie atópase por baixo dos 100 metros), cun lixeiro basculado cara á ría de Betanzos. As cimas máis elevadas son o alto do Espírito Santo de 165 metros de altura e os montes de Castelo de 175 metros e Muíño de 176 metros sobre o nivel do mar. O relevo vai en descenso cara á ría.

A parte occidental está composta de materiais duros, mentres que o resto do concello está ocupado por aluviós continentais e sedimentos mariños no litoral.

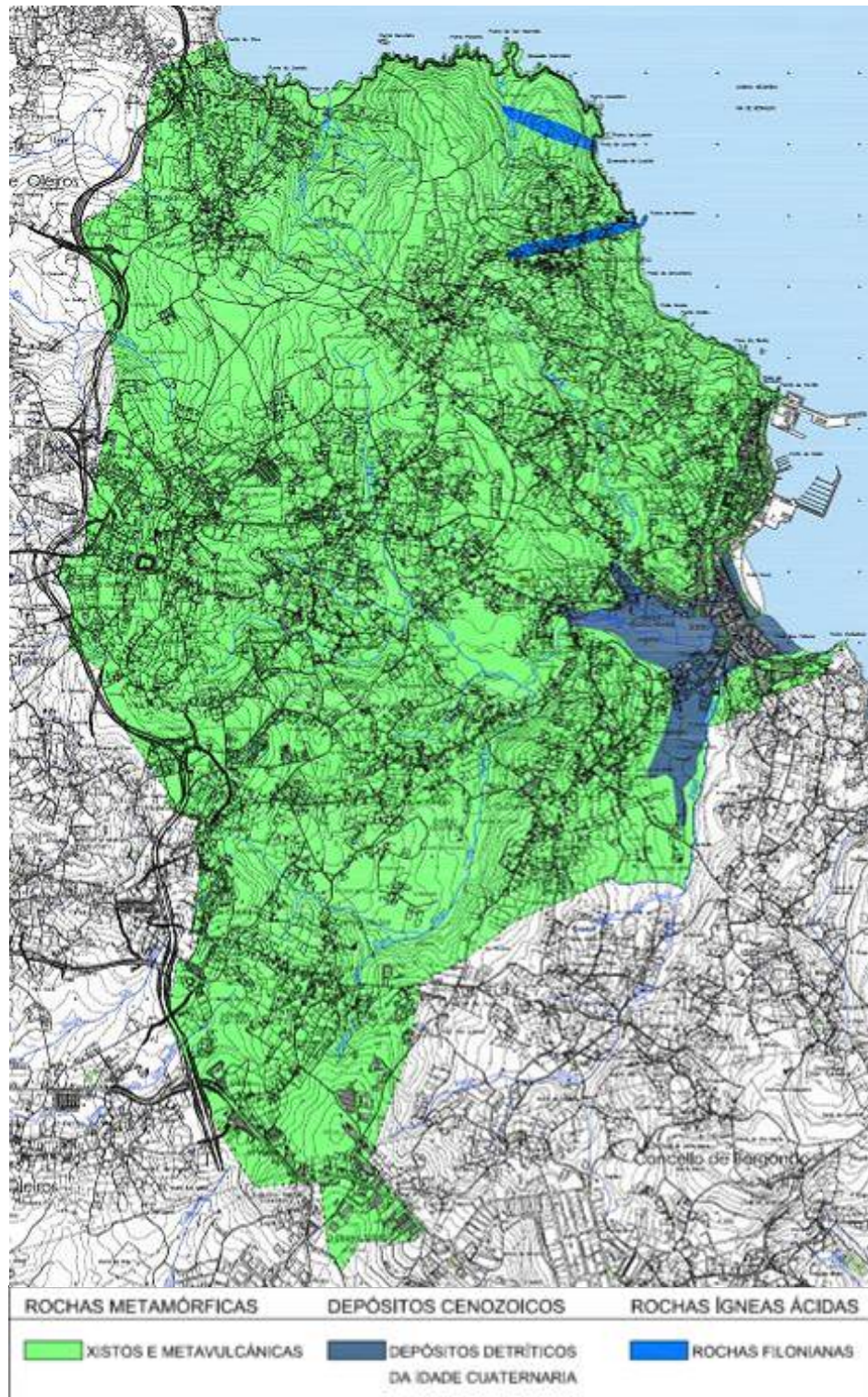
A costa, relativamente baixa nalgúns tramos e con cantís noutros, mostra claramente a erosión diferencial, con gran abundancia de saíntes e praias, que coinciden coas zonas de maior ou menor resistencia da roca. No litoral da parroquia de Carnoedo succédense varias puntas máis, a medida que se avanza cara ao sur, a liña de costa é cada vez máis suave.

Na zona norte atópanse as praias de Cirro, de 100 metros de lonxitude, a praia de San Pedro, de 300 metros de lonxitude, a praia de Arnela, de 150 metros e a praia de Sada ou das Delicias con 400 metros de lonxitude.

2.2. XEOLOXÍA

O substrato xeolóxico do territorio de Sada está constituído por rochas pertencentes, principalmente, a Xistos de Ordes. Trátase de rochas básicas que teñen un maior contido de biotita, anfíboles e plagioclasas.

Estratos do cuaternario

Nas zonas costeiras e desembocaduras das rías orixínanse formacións areosa que ás veces se estruturan en frechas (exterior das Rías de Betanzos e Lambre) e en dunas bastante consolidadas pola vexetación. As marismas costeiras constitúen depósitos limo-fangosos nas áreas de estuario situadas na zona intermareal e polo tanto ao descuberto coa baixada da marea.

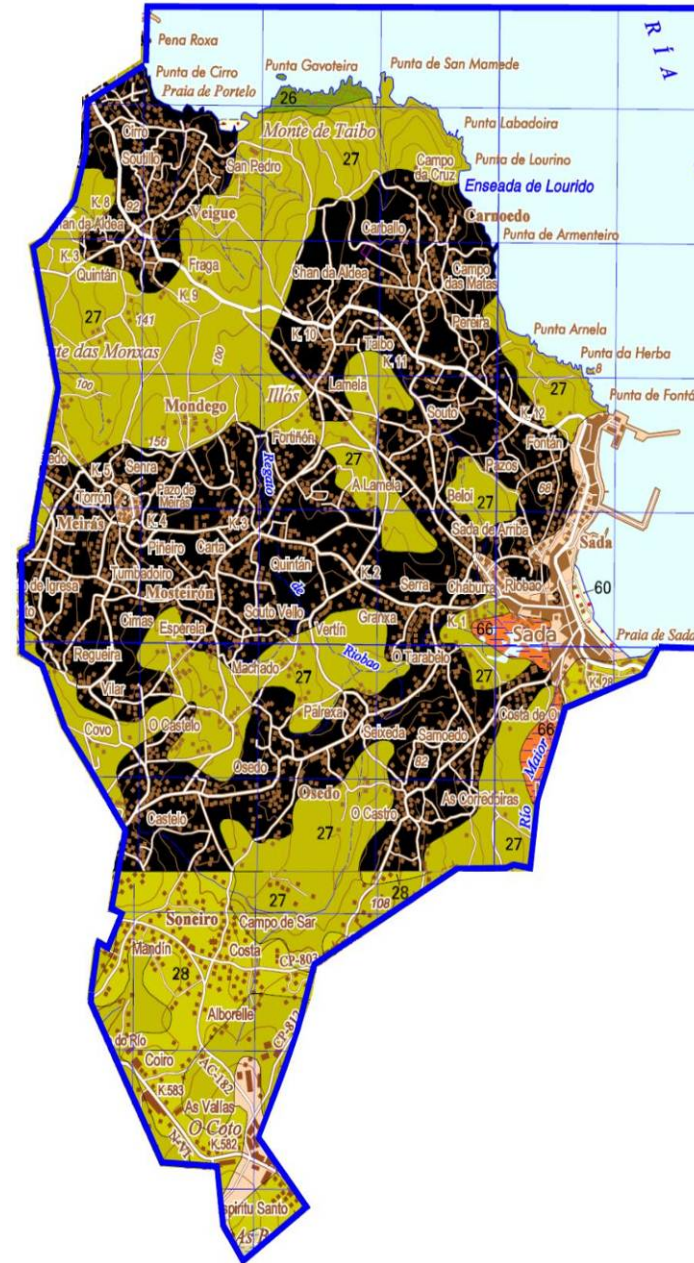
Nas áreas máis baixas, os depósitos constitúen un material límmico sapropélico, lodos de orixe sedimentario que non soportan a vexetación. Ademais destas formacións fluvio-marítimas, hai algunhas manchas aluviais de relativa importancia, así como mantos detríticos, coluviones de pouco desenvolvemento.

Finalmente destaca o forte recubrimento de chans de alteración correspondentes aos xistos da zona central da Serie de Ordenes, máis deleznables, e que corresponden á parte máis occidental da zona de estudo.

No concello de Sada atópase un **Punto de Interese Xeolóxico**, concretamente no paraxe de Osedo-Castro, nomeado como Laboratorio de Laxe. O Laboratorio Xeolóxico De Laxe representou dende a súa fundación un centro de apoio, dirección e orientación da investigación xeolóxica de Galicia e, en xeral, do hercínico da península Ibérica.

2.3. EDAFOLOXÍA

sobre sedimentos cuaternarios).

A combinación das características climáticas e orográficas da zona estudada, ademais das propiedades do substrato xeolóxico e a vexetación e microfauna asentada no terreo ao longo da edafogénesis, deron como resultado un chan cun alto contido en materia orgánica, de pH acedo e rico en nitróxeno aínda que escaso noutros nutrientes importantes para as plantas.

En primeiro lugar, e a nivel xeral, é o clima o que rexe os fenómenos de acumulación de materia orgánica, alteración e lavado de compoñentes, etc., e establece unha distribución zonal dos chans. Un segundo factor a considerar, a nivel rexional, é a roca nai, xa que o chan adquire no momento da súa formación as propiedades da roca da cal procede, estando máis ligado ao material de orixe canto menor sexa o grao de evolución do perfil.

A nivel local, a topografía é o terceiro factor condicionante. A topografía depende do clima e da roca e, á súa vez, actúa en conexión con eles determinando o grao de evolución do chan, facilitando ou obstaculizando a erosión, o lavado das substancias nutritivas, etc.

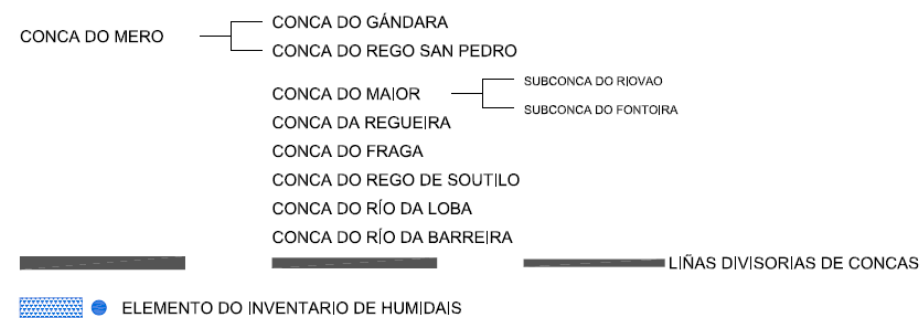
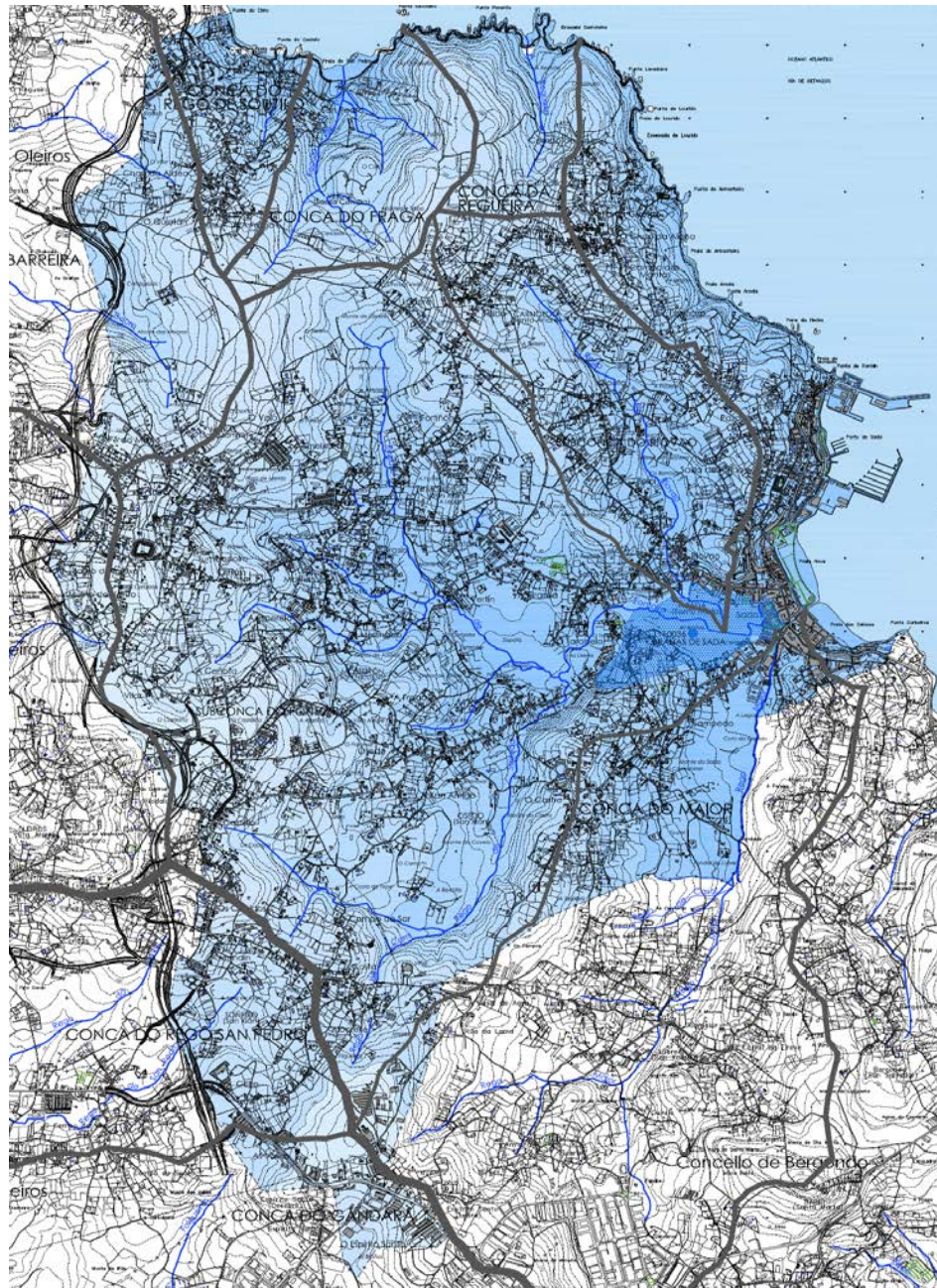
Para rematar, é a vexetación, e en menor medida a microfauna presente no chan, coa súa diferente produción de humus, a protección que presta fronte á erosión e o microclima que establece, a que intervéen na formación do chan mediante complexas interrelacións co clima e a roca orixinaria.

O sector noreste presenta un pouco evolucionado umbrisol dístico. O resto da unidade ten dous tipos de solos:

- A ampla cunca central e os corredores deprimidos do Río Maior teñen fluvisois hápticos en virtude da dinámica de vertente e a acumulación de sedimentos coluviais e aluviais.
- As suaves vertentes superiores presentan cambisoles eútricos, menos potentes e aptos para a agricultura que os anteriores. Se Sada presenta antrosois no seu núcleo urbano, as gándaras traseiras das Brañas e Río Maior desenvolven gleisoles úmbricos e Umbrisoles gleicos (Solos

2.4. HIDROLOXÍA

Hidroloxicamente o territorio de Sada na súa maior parte está regada polos ríos da Ponte e Samoedo, ambos os dous tributarios do río Maior, e por regatos que desembocan directamente no mar. Pola parte occidental tamén discorren pequenos arrosos que levan as súas augas ao veciño concello de Oleiros. Cabe destacar tamén o lugar das Brañas, cun importante humidal con lagoas e xunqueiras.

2.5. CLIMATOLOXÍA

O clima é un factor ambiental de tipo abiótico, condicionante doutros procesos de orde física e biótico que se producen no territorio. Del dependen non só os aproveitamentos agrarios ou os recursos forestais senón, entre outros, a vexetación natural, o modelado do terreo ou a erosión.

Para a clasificación climática do concello utilizáronse datos da Estación Climatolóxica da Coruña dada a súa proximidade física. De acordo cos datos obtidos resúmense seguidamente as características principais da comarca "Arco Artabro".

Latitude: 4801512 UTM Y-29T ED-50

Lonxitude: 547859 UTM X-29T ED-50

Altitude: 50 m.

Ano 2013	Temperatura media (°C)	Chuvia (L/m ²)
Xaneiro	11,1	245,4
Febreiro 2013	10,4	106
Marzo 2013	11,5	237,4
Abril 2013	12,6	98,6
Maio 2013	13	92,4
Xuño 2013	16,1	58,8
Xullo 2013	20,1	7,8
Agosto 2013	20	12
Setembro 2013	19,1	36,2
Outubro 2013	17,2	225
Novembro 2013	13,1	144,6
Decembro 2013	10,9	156,4

A temperatura media anual é de 14,59°C. As temperaturas non manifestan grandes variacións ao longo do ano.

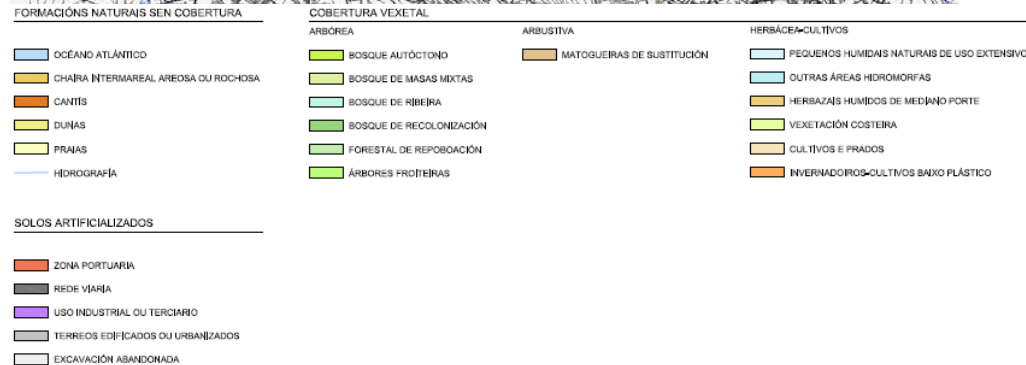
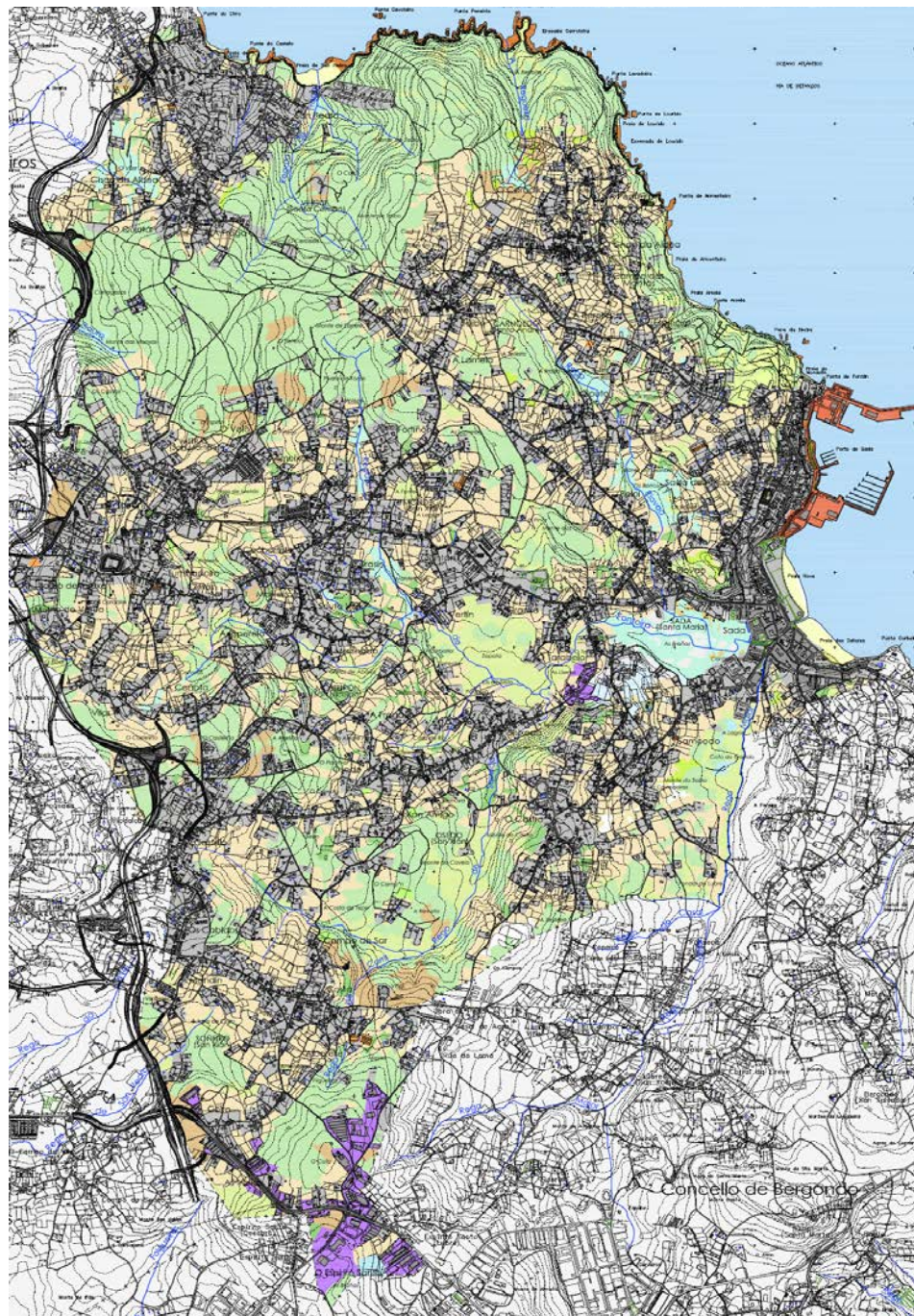
A precipitación media anual da estación estudada é de 118,38 L/m².

Segundo estes datos, o municipio presenta un inverno con temperaturas suaves e un verán fresco, ademais de ter as precipitacións repartidas ao longo de todo o ano. Todas elas son características típicas dun clima suavizado por unha importante influencia oceánica.

TEMPERATURA MEDIA	14,59°C
PRECIPITACIÓN MEDIA	118,38 L/m ²

2.6. VEXETACIÓN. UNIDADES DE VEXETACIÓN

O concello de Sada sitúase na Rexión Eurosiberiana, na Provincia Cántabro-Atlántica, Sector Galaico-Portugués, Subsector Compostelano.

A vexetación desta zona pertence á serie colina galaico-portuguesa acidófila do carballo (*Ruscus aculeati-Quercetu roboris sigmetum*) que corresponde no seu óptimo estable cunha carballeira densa de carballos (*Quercus robur*), que pode levar unha certa cantidade de rebolo (*Quercus pirenaica*), acevos (*Ilex aquifolium*), castiñeiras (*Castanea sativa*), loureiros (*Lauris nobilis*) e sobreiras (*Quercus suber*).

En liñas xerais a superficie repártese entre cultivos forestais, prados e manchas de matogueira.

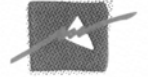
Os **cultivos forestais** están formados por especies de crecemento rápido como son o piñeiro do país (*Pinus pinaster*) e o eucalipto (*Eucalyptus globulus*), ás veces mesturadas e outras, a maioría dos casos, predomina o eucalipto.

No concello de Sada practicamente desapareceron os cultivos agrícolas, reducíndose a algúns terreos dedicados ao cultivo de millo ou pataca, e os prados que se manteñen case pola inercia do costume e a existencia dunha reducida actividade gandeira no contorno.

Existen diferenzas entre os **prados** presentes no ámbito. Por unha banda, os chans cunha drenaxe deficiente orixinan prados de pouca calidade nos que predominan especies como *Holcus lanatus*, *Senecio aquaticus* ou *Juncus acutifolius*. Por outra banda, sobre os chans fértiles, desenvólense os prados de maior calidade con especies como *Lolium multiflorum*, *Festuca rubra*, *Poa annua* e *Cynosurus cristatus*.

A **matogueira** predominante na zona está constituído principalmente por toxo (*Ulex europaeus*) e brezos (*Erica cinerea*, *Erica ciliaris*), ademais doutros arbustos de carácter acidófilo. Entran tamén neste grupo a vexetación que se desenvolve nos bordos dos camiños e dos cultivos na que predominan enredaderas como as zarzas (*Rubus sp.*) ou a madreSelva (*Lonicera peryclimenum*).

2.7. FAUNA

Debido á actividade humana desenvolvida ao longo dos séculos sobre o territorio, aos factores bióticos e abióticos responsables da distribución das especies animais e vexetais hai que engadir a presenza humana como un dos máis determinantes.

En canto ao estudo da fauna dicir que non posúe, polo menos na actualidade, características naturais que favorecesen a presenza de poboacións de especial interese faunístico, moi ao contrario, existen signos inequívocos da degradación do medio natural debido ao elevado grao de antropización desenvolvido na zona.

As especies máis destacadas son as que habitan nas áreas de matogueira e prado, formacións máis frecuentes, na área de As Brañas de Sada e as adaptadas á presenza humana, sen esquecer as aves do litoral.

Nesta primeira aproximación á fauna do Concello de Sada, cabe destacar a presenza de aves como o chotacabras gris (*Caprimulgus europaeus*), a totovía (*Lullula arborea*), a curruca rabilarga (*Sylvia undata*) ou o alcaudón dorsirrojo (*Lanius collurio*) e mamíferos como o desmán dos Pireneos (*Galemys pyrenaicus*), endemismo ibérico, o armiño (*Mustela erminea*) ou a nutria (*Lutra lutra*).

Entre os anfibios destacan a salamandra rabilarga (*Chioglossa lusitanica*) endémica do noroeste peninsular e bioindicadora, ademais dos endemismos peninsulares como o tritón ibérico (*Triturus boscai*), o sapillo pintojo ibérico (*Discoglossus galganoi*) e a ra patilarga (*Ra iberica*).

Existen, ademais, nove especies de réptiles entre as que se atopan os endemismos ibéricos como a lagartija de Bocage (*Podarcis bocagei*), o lagarto verdinegro (*Lacerta schreiberi*) e a víbora de Seoane (*Vipera seoanei*).

Incluimos aquí os espazos do territorio de Sada con unhas características ecolóxicas, paisaxísticas e ambientais merecedoras de protección.

Como xa adiantamos, o espazo natural a destacar no concello é o formado polas **Brañas de Sada**, incluído no Inventario de Humidais de Galicia. Constitúe unha fermosa lagoa, próxima ao núcleo de Sada, cunha importante vexetación palustre. O seu hábitat natural propicia a existencia dunha grande ornitofauna, destacando as pitas de auga, o picapeixe, garzas e diferentes anátidos.

Cód. IHG	Nome do humidal	Superficie (ha)	UTM X huso 29T (m)	UTM Y huso 29T (m)
1110036	Brañas de Sada	45'60	560022	4799986

A orixe destas lagoas, provén de explotacións a celo aberto, abandonadas, que se realizaron por debaixo do terreo para a extracción de arxila para as telleiras que, no seu día, existiron. Produciuse na zona unha lixeira alteración das augas superficiais dado que modificou a rede de drenaxe natural. Unha vez que cesaron as explotacións, o abandono da zona e o carácter do terreo, provocou a entrada de auga nos pozos de extracción, formándose as actuais lagoas e modificándose o sistema hídrico da zona. Como resultado asentouse unha ornitocinosis formada por aves acuáticas e especies propias de extensións herbáceas húmidas.

O humidal alberga algunhas especies protexidas de interese comunitario (Directiva 92/43/CEE), estatal (RD 439/1999 polo que se regula o Catálogo de Especies Amenazadas) e tamén de interese para Galicia. Entre estas pódese destacar a presenza de aves como Martiño Peixeiro (*Alcedo atthis*) e Garza Pequena (*Ixobrychus minutus*) e de mamíferos como a Lontra (*Lutra lutra*). Tamén é de mencionar a riqueza da comunidade de anfibios, a presenza de aves acuáticas e a existencia dun bosque aluvial de freixos e amieiros (hábitat prioritario de interese comunitario)."

As Brañas de Sada, agochadas no ámbito metropolitano dunha comarca fortemente urbanizada, é un dos humidais que están actualmente en perigo. A pesares diso, permanece como o pulmón da localidade sadense e mantén unha serie de valores naturais e paisaxísticos que é preciso dar a **coñecer e protexer**.

No concello de Sada, ademais, atopámonos cun árbore incluída no Catálogo Galego de árbores senlleiras. Estes exemplares singulares representan un valioso legado e un valor natural na medida en que se trata de elementos que subsistiron aos rigores dos tempos ou que contan cunhas particularidades especiais.

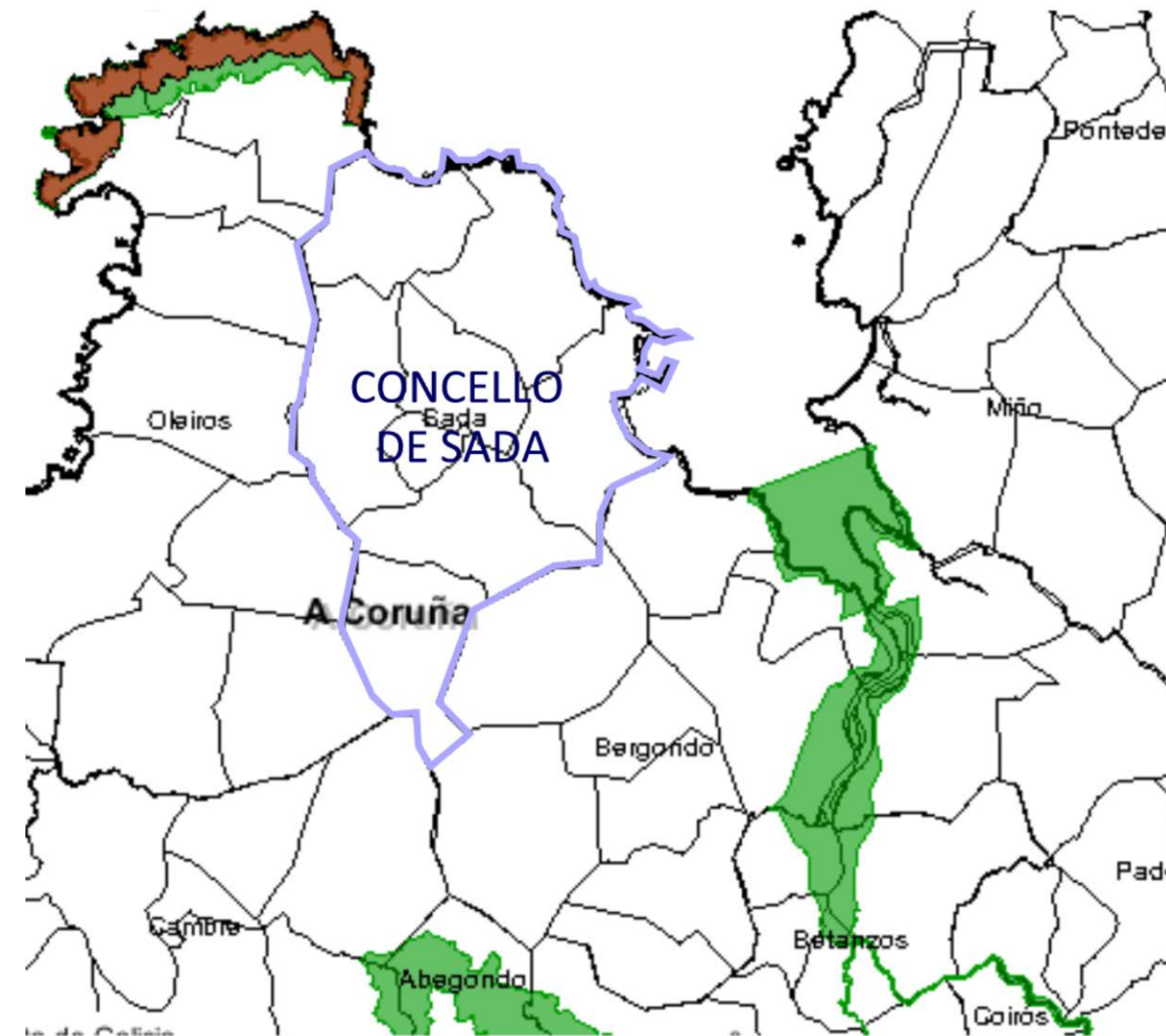
Coqueiro de Chile do Pazo de Meirás - Árbores Senlleiras

LOCALIZACIÓN						
COORDENADA X (UTM)	COORDENADA Y (UTM)	PROVINCIA	CONCELLO	PARROQUIA	PARAXE	CÓDIGO
557163	4801013	A Coruña	Sada	MONDEGO (SAN XULIÁN)	Pazo de Meirás	55A
CARACTERÍSTICAS						
ESPECIE	ALTURA	DIAMETRO	ESTADO SANITARIO			
<i>Jubaea chilensis</i>	18 m.	m.	Bo			
OBSERVACIÓNS	Poñense os datos de Dacal & Izco por non poder acceder a finca.					

Inclúese ademais, no patrimonio natural de especies arbóreas o **teixo do Pazo de Santa María de Sada**.

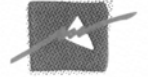
Respecto outros Espazos Naturais presentes no Concello de Sada, cómpre salientar que non está catalogada ningunha zona polos seus valores especiais que lle outorguen protección, tal e como sinalamos no mapa que a continuación inserimos:

ESPAZOS NATURAIS NO CONCELLO DE SADA

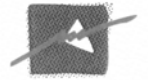

Fonte: Consellería de Medio Ambiente e Desenvolvemento Sostible. Xunta de Galicia

3. ACHEGAMENTO HISTÓRICO. ELEMENTOS DO PATRIMONIO

No territorio que hoxe coñecemos como Sada, tiveron lugar unha serie de manifestacións culturais que deixaron testemuñas da presenza do home a través da súa actividade, e do constante esforzo para dominar o medio e construír asentamentos cada vez máis firmes e estables. Os achados arqueolóxicos certifican a presenza humana neste territorio dende a Idade do Ferro. Diversos achados en zonas próximas, permiten supoñer que a franxa costeira da Coruña estaba habitada dende o Paleolítico.

As orixes das primeiras poboacións que se asentaron no que hoxe é o termo municipal de Sada, son do todo incertas. Florencio Vaamonde Lores afirmaba a finais do século XIX que:

“La población de Sada debe remontarse a época antiquísima: tal vez fuese un pueblo lacustre si hemos de dar crédito á una tradición que refiere que en las Brañas se encontraron enterradas vigas clavadas de punta y ligeramente quemadas”.

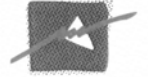
Neste momento, os primeiros indicios que temos de habitación humana corresponden á denominada Cultura Castrexa, que se materializa en oito asentamentos ou castros espaxados por toda a xeografía sadense. Emprazados cronoloxicamente en época tardía, entre o século I a.n.e. e o III d.n.e., serían profundamente romanizados a partir da anexión ao Imperio, como se deduce dos vestixios achados. Dos oito castros coñecidos, destacan polas súas magnitudes ou a súa singularidade os de Meirás (que, escavado por J. M. Luengo nos anos 40, presenta numerosas sepulturas escavadas na rocha), San Amede (situado sobre o mar na punta do mesmo nome) e Samoedo ou Agra das Arcas (o maior da comarca e poida que un dos maiores de Galicia, prospectado por Ángel del Castillo).

A parte destes asentamentos castrexos, rexístranse vestixios arqueolóxicos que revelan unha intensa ocupación romana, tanto en restos dalgunhas edificacións como en elementos diversos. Destaca un ara votiva ou altar dedicado á deidade indíxena Coso Udaviniago, descuberta nos cimentos da igrexa de Meirás en 1909, estudada por Ángel del Castillo e hoxe custodiada no Museo Arqueolóxico da Coruña. Tamén ten gran interese un relevo encaixado na muralla do cemiterio de Soñeiro que representa a un individuo togado, seguramente unha lápida funeraria, como advirte o seu descubridor, o arqueólogo Juan Naveiro.

Para o estudo da Idade Media existe un repertorio documental reducido e moi pouco estudado, existindo polo tanto un gran descoñecemento desta etapa da historia local. O territorio de Sada, nun sistema feudal, atopábase baixo a dependencia da nobreza e do clero, máis concretamente das familias dos Condes de Présaras primeiro e dos Andrade despois, e dos mosteiros de Xubia e Sobrado.

Existen fontes onde se cita a existencia dun mosteiro en Mondego, ao que no ano 1086 seríalle entregado un donativo por parte do titular da familia que o fundara, Froilán Petriz Vermúdíiz, para o seu mantemento. Igualmente, no 1125, Pedro Froilaz, Conde de Traba, fai doazón ao mosteiro de Xubia de varias herdades, entre elas a igrexa de Santa María de Sada, do mesmo xeito en que, no 1165, o conde Suero Menéndez lega as súas posesións na entón denominada Sada de Cotesis ou Codesos ao mosteiro de Sobrado.

A nivel administrativo, Sada integraba, xunto a outros dos actuais municipios da comarca, o territorio de Nendos.

De novo Vaamonde Lores cita as numerosas invasións e saqueos dos que supostamente foi obxecto a vila de Sada ao longo de todo este período:

“Incendiáronla los godos de Leovigildo y para colmo de su desdicha se cebó una peste horrible en sus habitantes. Devastáronla los normandos en 816 y 859, y aunque la derrota de Coirós les debiera servir de provechoso escarmiento, en 969 volvieron á invadir las Mariñas de Betanzos y aún consiguieron una victoria contra el obispo Sisnando, pero fueron enseguida sorprendidos por el conde D. Gonzalo Sánchez con un buen cuerpo de tropa que los pasó a cuchillo. Las naves normandas fueron después apresadas y quemadas. Esta memorable batalla se dio en las cercanías de Sada, y el incendio de los buques debió operarse en la bahía. Destruídos los normandos, otra nueva invasión se apoderó de la villa; los soldados del famoso Almanzor que sembraron el espanto en aquellas comarcas [...]. En 1379 el duque de Lancaster volvió a pretender por muerte del Rey Enrique, el trono de Castilla, y con este motivo un ejército de portugueses e ingleses se apoderó de Sada como punto estratégico para dominar la ría de Betanzos, sitiaron esta ciudad y encontrando heroica resistencia, abandonaron el cerco”.

Tamén Sada experimentará o influxo das peregrinacións xacobeas. Segundo Francisco Vales Villamarín, unha ruta hoxe desaparecida e esquecida partía do porto de Fontán, no que desembarcaban peregrinos procedentes maioritariamente de Inglaterra e Irlanda, avanzando ata Betanzos, onde entroncaban co Camiño Inglés.

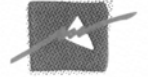
Durante a Idade Moderna, as parroquias que hoxe configuran Sada estarán integradas na xurisdición de Miraflores. A poboación da vila e as súas inmediacións experimentará un notabilísimo ascenso entre a segunda metade do século XVII e o final do período, pasando de apenas un centenar de habitantes a máis de mil.

Pero ademais, os séculos XVII e XVIII supoñen o despegue económico de Sada. Grazas aos traballos de Antonio Meijide Pardo, coñécense con bastante profundidade as dúas grandes industrias que floreceron naquela época: a téxtil primeiro, e a da salga de peixe despois.

A primeira de ambas as industrias, que abarcaría o período comprendido entre os anos 1674 e 1762, foi impulsada polos flamencos Baltasar de Roo e Adrián Kiel. No 1674 fundarían unha fábrica de enxarcia e lona. Comezaron contratando maioritariamente a persoal especializado de orixe flamenca, para pronto incorporaren a boa parte da poboación sadense. A fábrica fornecía de teas e cordeis á Real Armada. Co obxecto de garantir a súa seguridade construíríanse as baterías defensivas de Fontán primeiro e Corbeiroa despois, que hoxe conforman o escudo de Sada. Esta puxanza crebaríase á morte dos fundadores, pois os seus descendentes non tiñan capacidades nin entendemento entre si para continuar á fronte. Finalmente, a propia Coroa fíxose cargo da fábrica, xa como Real Fábrica de Jarcia y Lona, revitalizándoa en gran medida. No 1762 sería trasladada a Ferrol, nunha ría máis facilmente defendible ante un posible ataque marítimo de Inglaterra. Aproveitando o éxito da primeira fábrica, Roo e Kiel puxeron en funcionamento no século XVII outras dúas empresas similares: unha fábrica de mantería e lenzos, surtidora así mesmo da Casa Real, introducindo o cultivo do liño en Galicia; e outra de panos, confeccionando produtos de excelente calidade.

Co declive da produción téxtil e o traslado da Real Fábrica a Ferrol, Sada sufriría un importante decaemento económico. É neste momento de crise cando se comezan a establecer un crecido número de empresarios ou “fomentadores” de orixe catalá para desenvolver a súa industria da salgadura do peixe na nosa xeografía. Desde as últimas décadas do século XVIII e durante a primeira metade do XX levantarían as súas fábricas nos núcleos de Sada e, sobre todo, Fontán. A chegada dos cataláns a Sada supuña a recuperación dun sector produtivo fundamental na súa economía: o pesqueiro. Así, os denominados “mareantes” pasaban a traballar para as fábricas de salgadura, asinando contratos que os vinculaban a elas. O nivel cuantitativo das producións sería realmente alto, aínda que os seus grandes beneficiarios serían os propios empresarios cataláns.

Nesta segunda metade do século XVIII residiu de xeito intermitente en Mondego, nun pazo da súa propiedade, o polígrafo ilustrado Joseph Cornide, promotor de diversas iniciativas de gran interese. Así, nas súas fincas de Mondego experimentará coa cría de vermes de seda e con diferentes cultivos, na súa intención de modernizar a agricultura galega. Na vila de Sada tería establecido un teatriño no que se representaran pezas en galego, segundo transmite Leandro Carré.

A fonte máis completa e interesante para a Sada do século XVIII é o Catastro de Ensenada, que nos ofrece, entre outros moitos datos, información acerca da agricultura, un sector fundamental e ao que se dedicaba a práctica totalidade da poboación nas parroquias rurais e unha porcentaxe moi estimable na de Sada. Os cultivos máis estendidos eran os cereais e as viñas, cunha unha importante produción vinícola.

A Idade Contemporánea suporá a creación do actual municipio de Sada, xa que con anterioridade as parroquias que hoxe o compoñen non gardaban ningunha vinculación político-administrativa entre si, máis que a de pertenceren á Xurisdición de Miraflores. A aprobación da Constitución de Cádiz no 1812 e a posterior actividade legislativa das Cortes supoñen a implantación unha nova división administrativa e a creación de novas institucións territoriais. É entón cando nace o Concello de Sada, con vixencia ata o retorno do monarca absolutista Fernando VII no 1814, e integrado na provincia única de Galicia. Tras un breve intervalo, o do Trienio Liberal (1820-1823) no que Concello volve a existir, será definitivamente organizado no 1836, coa aprobación o 6 de xuño da división municipal pola Deputación da Coruña, e coa segregación de Lubre, antes adscrita a Sada e agora a Bergondo. Encadrarase no partido xudicial de Betanzos e na provincia da Coruña. Comeza pois a existir unha política municipal, á marxe xa das institucións xurídicas e políticas do Antigo Réxime.

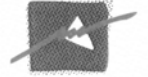
Na Guerra de Independencia contra as tropas napoleónicas, durante a cal recobraron as súas funcións defensivas as baterías de Fontán e Corbeiroa, Sada desempeñou un papel significado, se damos por certas as palabras de Manuel Lugo Freire. Un episodio da mesma tivo lugar na vila, cando o rexedor de Miraflores Rafael Colmelo afundi a lancha na que transportaba á outra marxe da ría a un grupo de franceses, sacrificando a súa vida e evitando así unha concentración de tropas na posterior batalla de Ponte Sampaio.

Asemade, foi durante a ocupación francesa cando se constituíu en Osedo e Mosteirón unha sociedade gandeira, a máis antiga da que se teña coñecemento en Galicia. Os veciños de ambas parroquias uníanse para procurar o mutuo amparo, *“con motivo de la extracción que de tiempos a esta parte se haze de toda clase de Ganados Bacunos para el consumo y manutención de los ejércitos y aun otros que mueren de muerte natural”*, acordando indemnizar aos prexudicados en proporción ás súas perdas.

Durante a primeira metade do século XIX, desenvolveranse as institucións municipais, das que temos escasa información, xa que os primeiros libros de actas conservados datan do 1849. A casa consistorial estaba situada na parroquia de Mondego, onde tiñan a súa residencia ou as súas quintas de recreo familias de gran influencia, o que suscitará protestas e altercados.

A política municipal obedecía entón aos cambios que se producían a nivel estatal, vía alzamento militar ou vía eleccións. Así, coa Revolución de 1868, que puña fin ao período isabelino, constitúese en Sada unha Corporación democrática, cun republicano, Salvador Casanova Martí, como alcalde. Posteriormente, durante a I República, asumirá o mando o republicano federalista Casimiro López Gándara, co que o municipio participará no movemento cantonalista, declarando a súa independencia do estado e dotándose dunha milicia propia, os *“voluntarios de la República”*, que serán finalmente dobregados polas forzas estatais, ficando como alcalde o conservador Francisco Posse Nicolich.

A Restauración borbónica ocasionará o asentamento do modelo de turnismo político, no que dous partidos principais, Liberal e Conservador, alternarase no exercicio do poder con algúns intervalos de gobernos republicanos. Destacarán alcaldes como Antonio Domínguez Fariña, Ángel López Vidal ou Jaime Casanova Miravent.

Tamén xurdirán os primeiros movementos sociais organizados. Na primeira década do século XX crearanse as primeiras sociedades agrarias e mariñeiras, e chegará a Sada o movemento solidario, impulsado por Lugo Freire, e que no municipio adquirirá un carácter anticlerical e anticaciquil. Xa nos anos dez fundaranse algúns sindicatos de tendencia anarquista, así como numerosas asociacións recreativas e culturais.

Os anos vinte suporán para Sada unha época de avances, ao establecerse, logo da construción da liña de tranvía que a unía coa capital herculina, como o principal lugar de recreo e veraneo de numerosas familias coruñesas. Ademais, a actividade das fábricas conserveiras estaba en plena puxanza. As ofertas de lecer aumentarán, coa creación de salóns de baile, cines, restaurantes... E ata o sistema educativo verase notablemente reforzado grazas á obra dos emigrantes sadenses en New York, que financiarán a construción das escolas laicas de “Sada y sus Contornos”. De feito, foi o de Sada un territorio de emigración extraordinaria, con destino principalmente a Cuba, Arxentina e sobre todo EEUU, lugar de residencia do 84% dos sadenses que estaban emigrados á altura do 1935. Nos anos 10 e 20 verán luz varias publicacións periódicas, entre as que destaca a revista *Mariñana*.

Da prosperidade que se adiviñaba nesta época dámos unha boa idea o seguinte texto de Manuel L. Freire-Calvelo:

“Sada es una villa que se moderniza y prospera sensiblemente de día en día. A la belleza de la ría, comparable a los lagos suizos e italianos, une el modernísimo espectáculo de los chalets y casas de quinta y de recreo que por doquier surgen como caprichosos monumentos que adornan un inmenso vergel.

La línea de tranvías eléctricos que la une a La Coruña, pone a las mariñas y a su villa en continuo contacto y convivencia con la capital de Galicia [...].

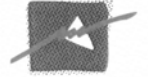
Qué jaleo, que barullo, que incesante movimiento, qué ir y venir, los domingos, del paseo de los muelles a las avenidas de Barrié de la Maza y Progreso a los salones de bailes y teatro “Moderno” y “Español”. Luego a los conciertos de “La Terraza” y “Alameda”. De noche a los debuts y sesiones de cine de los salones “Moragra” y “Couceiro”. Por las calles no se puede andar: ríos de gentes, tranvías y autos. [...].

La vida es bella y el hermoso y templado clima de Sada invita a vivirla.”

A chegada da II República suporá o refloracemento dos movementos sociais, coa construción dun armazón sindical de inspiración anarquista que agrupaba a unha porcentaxe moi significativa da clase traballadora, e a creación de entidades societarias e partidos políticos de todas as cores. Ademais, Sada contará cun fillo seu nas Cortes, o deputado Ramón Suárez Picallo, notable xornalista e orador. O asociacionismo cultural gozará de gran puxanza, procurando achegar o coñecemento ás clases traballadoras. Neste sentido cabe destacar a actuación do Ateneo de Cultura Política y Social, presidido polo galeguista Xohán Antón Suárez Picallo.

A sublevación militar de xullo de 1936 porá fin a ese proceso de expansión a varios niveis, coa desarticulación do armazón societario e o exercicio dunha represión sen precedentes sobre a poboación civil. A economía resentirase profundamente, e producirase un descenso demográfico importante, desde os case 9.000 habitantes de 1936 aos apenas 7.000 con que contaba Sada en 1950. A vella residencia de Emilia Pardo Bazán, as Torres de Meirás, xunto cunha apreciable porción de terreo lindeiro, será adquirida por medios fraudulentos e coercitivos e doada no 1938 ao xeneral Franco, que a empregará como residencia estival.

Nos anos 40, como consecuencia do esmorecemento económico doutros sectores, terá o seu auxe a industria da produción de ladrillos e tellas, co funcionamento de preto dunha ducia de telleiras nas inmediacións do humidal das Brañas, de onde se extraía o barro. Será tamén a finais desa década, no 1949, cando o pintor e ceramista Isaac Díaz Pardo cree a fábrica de Cerámicas do Castro, no Castro de Samoedo, cunha produción que destaca a nivel internacional pola súa calidade e orixinalidade. Nos anos 70, asociados ás Cerámicas do Castro, nacerán o Museo Carlos Maside, que agrupa unha importante pinacoteca de artistas galegos contemporáneos, e Edicións do Castro, unha das principais editoriais de Galicia.

4. O MEDIO E OS SEUS HABITANTES

4.1. DEMOGRAFÍA

PARROQUIAS DE SADA. ANO 2013	Población total	Varones	Mujeres
Carnoedo (Santo André)	1.005,00	492,00	513,00
Meirás (San Martiño)	1.097,00	546,00	551,00
Mondego (San Xián)	880,00	451,00	429,00
Mosteirón (San Nicolao)	259,00	133,00	126,00
Osedo (San Xián)	1.025,00	503,00	522,00
Sada (Santa María)	9.563,00	4.689,00	4.874,00
Soñeiro (San Xián)	825,00	434,00	391,00
Veigue (Santa Comba)	421,00	216,00	205,00
	15.075,00		

Fonte: INE

4.1.1. Distribución e asentamento da poboación

A dinámica do espazo correspondente a comarca da Coruña, correspóndese cun dos fenómenos que se aprecian actualmente no mundo urbano: a perda de importancia das cidades centrais e a concentración demográfica e de usos urbanos que se produce nos municipios limítrofes coa mesma.

No funcionamento como área metropolitana deste espazo a característica que máis destaca é a contraposición lonxitudinal dos municipios. Así, os Concellos situados ao oeste do núcleo coruñés (Arteixo, Cambre, Carral, Culleredo) defínense por un uso residencial con edificacións en altura e unha alta densidade, estando habitados por unha clase media-baixa. Ademais destacan polo emprazamento nos mesmos dunha importante actividade industrial. Mentres, os que se sitúan na parte oriental (Bergondo, Oleiros, Sada) caracterízanse por ser preferentemente espazos de lecer e turismo aproveitados por clases de certo nivel económico que ocupan vivendas unifamiliares de residencia secundaria ou primaria. Existe, polo tanto, unha clara especialización socioeconómica dentro da área metropolitana - comarca en ambos os conxuntos.

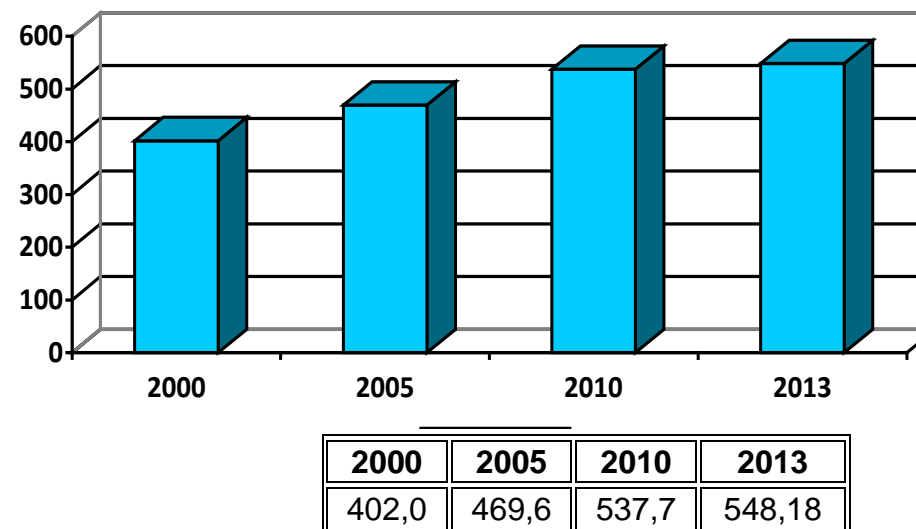
O concello de Sada ten unha densidade de poboación de 548,18 hab./km², trátase dun territorio intensa e extensamente poboado. Os asentamentos distribúense de forma dispersa por todo o territorio con eixes lineais, en torno as estradas que vertebran o municipio, que a súa vez se subdividen seguindo antigos camiños ou deslindes, formando unha arañeira que ocupa case a totalidade do territorio. Aparte da expansión do núcleo urbano da capital municipal, en torno aos asentamentos tradicionais descólganse unha serie de rosarios formados por vivendas unifamiliares ou pequenas urbanizacións, nun continuo sen fin *edificatorio* con evidentes carencias de planeamento.

Como podemos comprobar nas táboas da páxina seguinte, a nivel parroquial o reparto da poboación e moi desigual, Santa María de Sada é a parroquia máis poboada acollendo a máis do 63% da poboación municipal.

Dos 9.563 habitantes de Santa María de Sada case un 76% faíno na capital municipal, a vila de Sada, 7.329 habitantes que representan máis do 48% do total municipal.

Ningún núcleo de poboación do concello acada os 1.000 habitantes, só Fontán (705 habitantes) e Samoedo (506 habitantes) pasan de medio millar, 22 núcleos de poboación superan os 100 habitantes. O 13% restante faíno de forma diseminada ou en núcleos de poboación de pequeno tamaño

Densidade de poboación

Fonte: IGE⁵

⁵ Tódalas táboas e gráficas deste estudio socioeconómico están elaboradas a partir de datos do IGE, agás aquelas que indiquen de forma explícita outra fonte.

Parroquias do Concello de Sada.

Ano 2013	Población total	Varones	Mujeres
CARNOEDO (SANTO ANDRÉ)	1.005,00	492,00	513,00
MEIRÁS (SAN MARTIÑO)	1.097,00	546,00	551,00
MONDEGO (SAN XIÁN)	880,00	451,00	429,00
MOSTEIRÓN (SAN NICOLAO)	259,00	133,00	126,00
OSEDO (SAN XIÁN)	1.025,00	503,00	522,00
SADA (SANTA MARÍA)	9.563,00	4.689,00	4.874,00
SOÑEIRO (SAN XIÁN)	825,00	434,00	391,00
VEIGUE (SANTA COMBA)	421,00	216,00	205,00
	15.075,00		

Fonte: INE

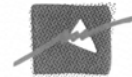
Principais núcleos de poboación. Concello de Sada.

Núcleos de Poboación	Poboación Ano 2013
SADA	7.329
FONTAN	705
SAMOEDO	506
MANDIN	411
CASTELO	307
SADADARRIBA	289
RIOBAO	277
SOUTO DA IGLESIA	275
CASTRO (O)	265
SOUTO	240
TAIBO	224
PIÑEIRO	221
PAZOS	221
CARTA	198
OSEDO	174
SEIJEDA	167
TARABELO	164
AMEXEIRAL	162
VILAR	147
FORTIÑON	134
COSTA	129
COIRO	122

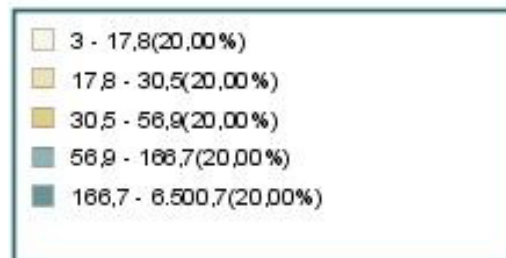
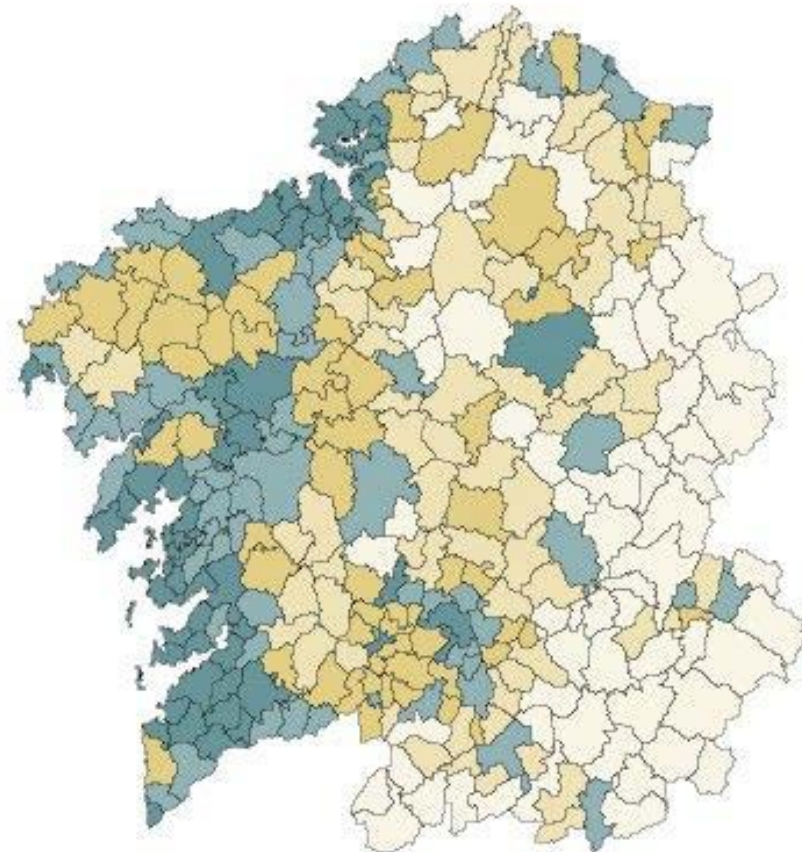
Fonte: Elaboración propia.

Entidades de poboación do concello de Sada.

Ano 2013	Nº de entidades
ENTIDADES COLECTIVAS	8
ENTIDADES SINGULARES	68
NÚCLEOS DE POBOACIÓN	45
DISEMINADOS	26

Densidade de poboación. Persoas/km2 ([2013])

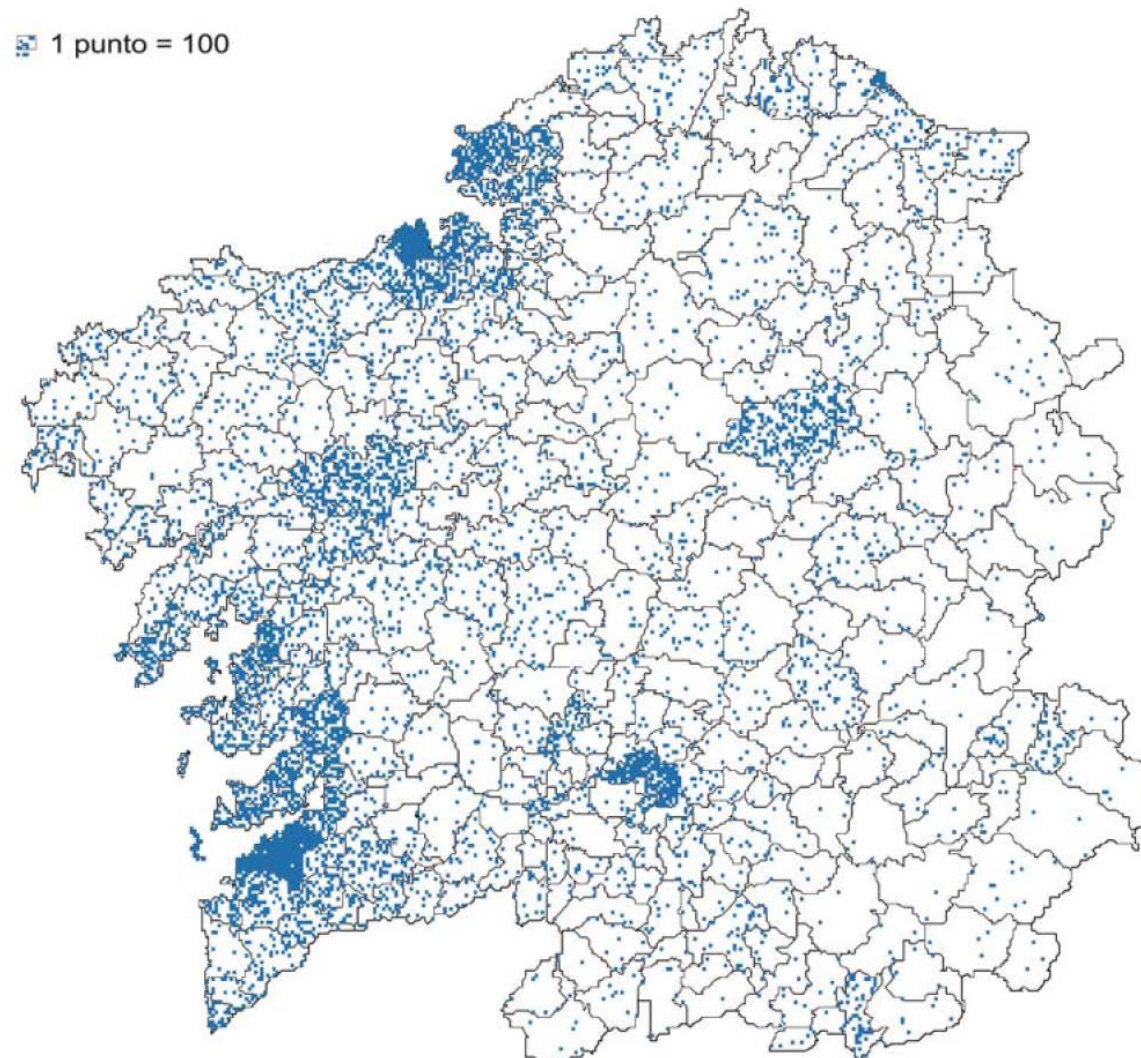
Distribución e densidade da poboación por parroquias.

ANO 2013	SUPERFICIE (Km ²)	HABITANTES	DENSIDADE (Hab./Km2)
Concello de Sada	27,5	15.075	548,18
CARNOEDO (SANTO ANDRÉ)	4,6	997	216,7
MEIRAS (SAN MARTIÑO)	4,3	1025	238,3
MONDEGO (SAN XIÁN)	2,7	862	319,2
MOSTEIRON (SAN NICOLAO)	0,8	270	337,5
OSEDO (SAN XIÁN)	3,9	1.009	258,7
SADA (SANTA MARÍA)	4,2	9.132	2.174,2
SOÑEIRO (SAN XIÁN)	3,6	777	215,8
VEIGUE (SANTA COMBA)	3,4	415	122

Fonte: Elaboración propia.

Distribución da poboación en Galicia, ano 2013. (1 punto = 100 persoas)

1 punto = 100

4.1.2. Evolución da poboación.

Evolución da poboación de Galicia e as súas provincias: 2007-2013.

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
GALICIA	2.772.533	2.784.169	2.796.089	2.797.653	2.795.422	2.781.498	2.765.940
A CORUÑA	1.132.792	1.139.121	1.145.488	1.146.458	1.147.124	1.143.911	1.138.161
LUGO	355.176	355.549	355.195	353.504	351.530	348.902	346.005
OURENSE	336.926	336.099	335.642	335.219	333.257	330.257	326.724
PONTEVEDRA	947.639	953.400	959.764	962.472	963.511	958.428	955.050

Poboación en ascenso.

Poboación en descenso.

A cidade da Coruña capitalizou ata fai pouco máis dunha década o desenvolvemento demográfico comarcal e incluso provincial por ser destino principal do éxodo rural e da inmigración procedente doutros espazos galegos. A urbe foi acollendo durante diferentes etapas a poboación procedente dos concellos próximos. Nun primeiro momento foi a cidade a única que se favoreceu do crecemento demográfico asociado a súa urbanización e desenvolvemento económico; pero dende mediados do século XX proxectouse cara a súa primeira periferia debido ao seu propio desbordamento, e a partir da década dos 70 tódolos concellos da comarca acollen a un maior contingente de poboación debido aos procesos de urbanización difusa que comezan a producirse neses anos. A colmataxe do espazo urbanizable, os custos máis altos para o solo e as vivendas, o insuficiente poder adquisitivo das parellas novas e unha alta densidade son algúns dos motivos que obrigan a saída dun importante contingente de poboación cara os concellos da periferia comarcal. Ao mesmo tempo tivo lugar un proceso de contraurbanización, ou apetencia dos espazos verdes, que ocasiona a proliferación de vivendas secundarias que en moitos casos se converten en primarias. Mentres a Coruña, por primeira vez no século, perde poboación entre os anos 1991 e 2004 os concellos da periferia experimentan un crecemento da súa poboación.

Evolución da poboación dos Municipios e Comarca da Coruña: 2004-2013.

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
A CORUÑA	373.422	377.906	380.987	384.616	389.289	393.470	395.412	396.864	398.025	398.412
ABEGONDO	5.732	5.756	5.773	5.808	5.822	5.798	5.765	5.709	5.709	5.664
ARTEIXO	25.295	26.272	26.739	27.713	28.961	29.762	30.255	30.482	30.725	31.005
BERGONDO	6.413	6.495	6.539	6.540	6.683	6.696	6.758	6.722	6.712	6.738
CAMBRE	20.919	21.523	22.092	22.513	22.900	23.231	23.621	23.649	23.879	23.999
CARRAL	5.453	5.527	5.579	5.647	5.672	5.770	5.945	6.064	6.130	6.123
A CORUÑA	242.846	243.349	243.320	244.388	245.164	246.056	246.047	246.028	246.146	245.923
CULLEREDO	24.640	25.650	26.547	26.707	27.670	28.227	28.737	29.207	29.416	29.415
OLEIROS	29.671	30.467	31.264	31.694	32.381	33.443	33.550	34.133	34.386	34.470
SADA	12.453	12.867	13.134	13.606	14.036	14.487	14.734	14.870	14.922	15.075

Poboación do Concello de Sada desde 1900 hasta 2013.

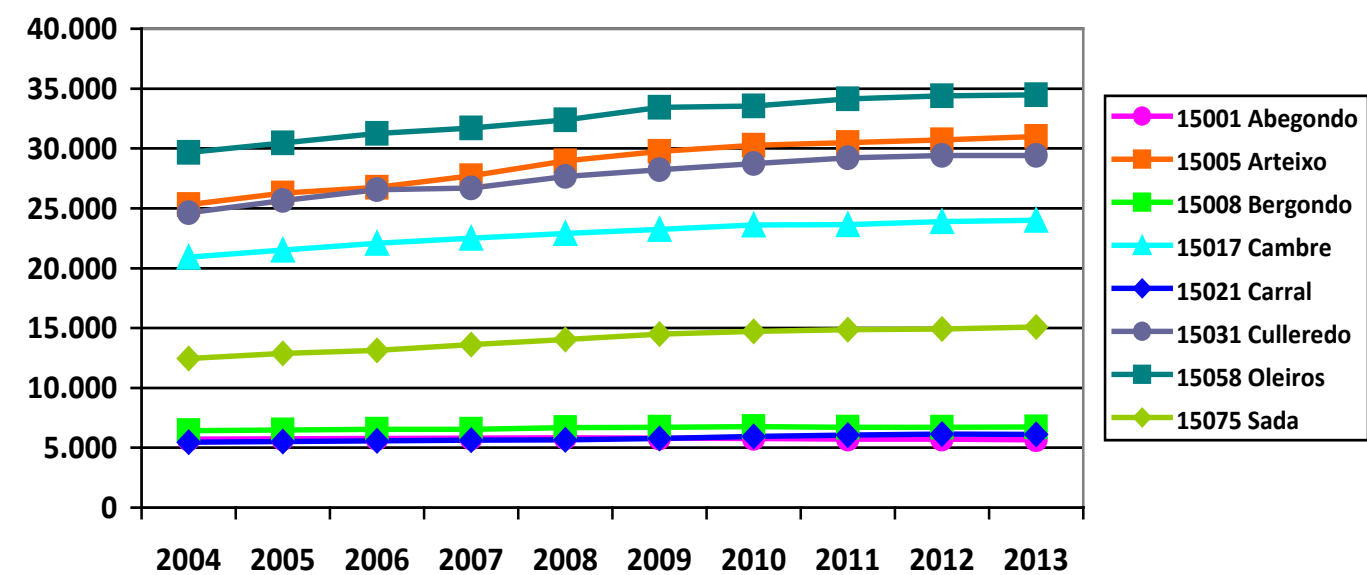
Anos	Nº de Habitantes
1900	6.569
1910	7.534
1920	7.185
1930	8.508
1940	7.715
1950	7.345
1960	7.058
1970	7.047
1981	7.998
1986	8.207
1987	8.240
1988	8.399
1989	8.533
1990	8.796
1991	8.935
1992	9.148
1993	9.476
1994	9.728
1995	10.017
1996	9.997
1998	10.296
1999	10.621
2000	11.015
2001	11.351
2002	11.686
2003	11.963
2004	12.453
2005	12.867
2006	13.134
2007	13.606
2008	14.036
2009	14.487
2010	14.734
2011	14.870
2012	14.922
2013	15.075

Fonte: INE. Elaboración propia.

MAXIMO HISTÓRICO MINIMO SECULAR

A evolución da poboación do concello de Sada dende o ano 1900 ata o 2013 rexistra un incremento de case o 130%, a pesar de períodos negativos. Ata a década dos 30 experimenta un crecemento positivo pese a pequenos recesos entre 1910 e 1920 ademais do éxodo do ano 1924 por mor dun forte temporal que arrasou a infraestrutura pesqueira. Despois destas tres décadas produciuse unha baixa constante ata os anos oitenta, a Guerra Civil e a emigración cara a Venezuela, unha primeira vaga, e xa nos anos 50 e 60 cara a Europa e en menor medida a cidades españolas incluída a veciña Coruña, en pleno desenvolvemento industrial e urbanístico. Todo isto levou a que entre 1930 e 1970, o número de censados se reducise en case 1.500 efectivos. Despois de este descenso continuado de varias décadas os anos 80 supuxeron un punto de inflexión nesta tendencia involutiva. A causa principal deste cambio está no feito de que Sada pasou a actuar como un foco de desconxestioneamento da cidade Herculina, polo que se inverteu a tendencia das décadas anteriores, reforzada polo retorno de emigrantes. Dende 1986 ata o ano 2013 a poboación sadense incrementouse máis dun 82%. Aspecto este que se fai notar coa construción de vivendas e urbanizacións a partir da década dos 90, moitas delas secundarias que se converten en principais.

Evolución da poboación dos municipios da Comarca da Coruña agás o concello da Coruña: 1998-2009.

Evolución da poboación por parroquias.

	1981	1986	1991	1996	2001	2009	2010	2011	2012	2013
Concello de Sada	7.998	8.207	8.935	9.997	11.351	14.487	14.734	14.870	14.922	15.075
CARNOEDO (SANTO ANDRÉ)	783	833	825	871	940	997	1000	970	1005	1005
MEIRAS (SAN MARTIÑO)	520	569	584	657	783	1.025	1076	1103	1100	1097
MONDEGO (SAN XIÁN)	480	463	498	592	682	862	862	865	860	880
MOSTEIRON (SAN NICOLAO)	194	202	203	233	235	270	256	272	267	259
OSEDO (SAN XIÁN)	698	704	742	780	860	1.009	999	992	991	1025
SADA (SANTA MARÍA)	4.269	4.569	5.195	5.958	6.851	9.132	9313	9450	9491	9563
SOÑEIRO (SAN XIÁN)	585	613	618	618	647	777	801	806	802	825
VEIGUE (SANTA COMBA)	263	254	270	288	353	415	427	412	406	421

Fonte: Elaboración propia

Poboación en ascenso

Poboación en descenso

Esta táboa amósanos a intensa poboación do concello que se fai extensiva á totalidade das parroquias, todas elas medran nas últimas tres décadas. Inda que o maior peso poboacional recae en Santa María de Sada e concretamente na capital municipal a vila de Sada.

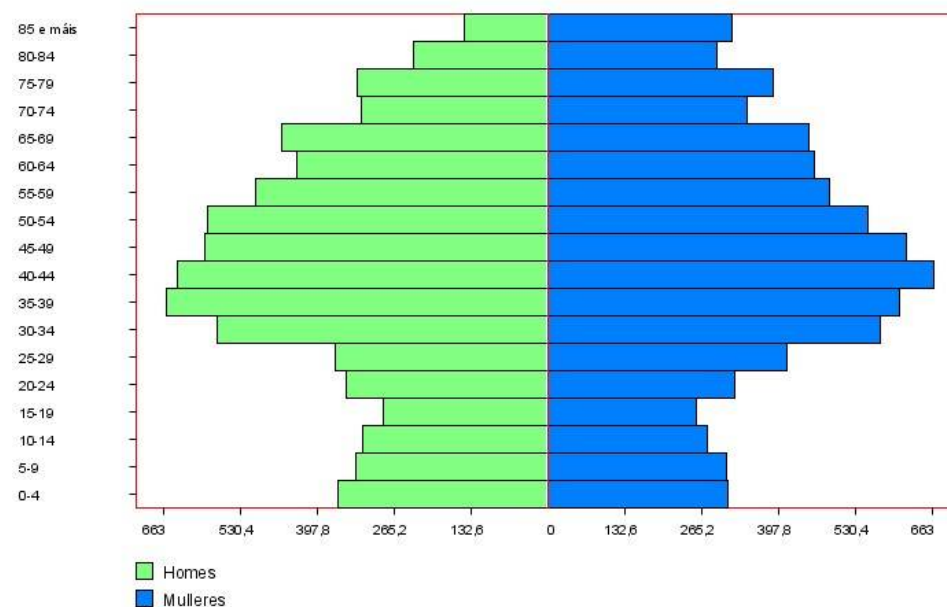

Poboación segundo sexo e grupos quinquenais de idade

Concello de Sada. Ano 2013	Total	Homes	Mulleres
Total	15.075	7.464	7.611
0-4	671	361	310
5-9	637	330	307
10-14	593	319	274
15-19	538	283	255
20-24	668	346	322
25-29	775	365	410
30-34	1.143	570	573
35-39	1.263	658	605
40-44	1.302	639	663
45-49	1.208	590	618
50-54	1.137	586	551
55-59	988	503	485
60-64	892	433	459
65-69	907	459	448
70-74	662	321	341
75-79	714	328	386
80-84	519	230	289
85 e máis	458	143	315

Pirámide de poboación do Concello de Sada. Ano 2013

Poboación segundo sexo e grupos quinquenais de idade
[Filtros: Tempo=2013 ; Espazo=Sada ;]

4.1.3. Estrutura da poboación

No estudo das características demográficas da comarca da Coruña aprécianse dúas realidades ben diferenciadas, unha é a propia da cidade central e outra a dos concellos ou zonas periféricas, sendo na actualidade maior o crecemento da poboación na área suburbana que no municipio central, onde a dinámica demográfica esta a sufrir unha tendencia regresiva.

Dentro da área rururbana ou segundo anel na estrutura metropolitana, o concello de Sada presenta unha notable ocupación residencial, froito da desconxestión da cidade central. A evolución demográfica do concello presenta un notable crecemento cun claro rexuvenecemento da estrutura da súa pirámide de poboación, na que destaca un importante continxente de adultos activos novos.

Pese o incremento constante da poboación nas últimas décadas o estudo das gráficas e táboas da estrutura da poboación por idades reflicte unha poboación avellentada, onde os menores de 19 anos representan o 16,18% da poboación total, mentres que os maiores de 64 representan o 21,63%. Dos 19 os 64 anos (62,19%) podemos diferenciar dous grupos con grandes responsabilidades na dinámica demográfica: un primeiro dos 19 ós 40 anos (25,53%), e un segundo dos 40 ós 64 anos (36,66%). Ámbolos dous teñen gran importancia na dinámica demográfica, debido a súa repercusión directa no crecemento vexetativo ao ser potencialmente os efectivos máis fértiles e con capacidade teórica de xerar actividades económicas demandantes de recursos humanos. Neste sector de poboación economicamente activa hai que destacalo maior continxente no subsector 40-64 o que nos indica un grao de madurez importante moi preto do sector vello da poboación.

O feito de que o crecemento da poboación nas últimas décadas non sexa capaz de rexenerar a dinámica demográfica do concello pode estar en relación cunha poboación cunha notable compoñente residencial, onde segundas residencias pasan a ser vivendas principais ocupadas por maiores que buscan unhas mellores condicións de vida e tranquilidade.

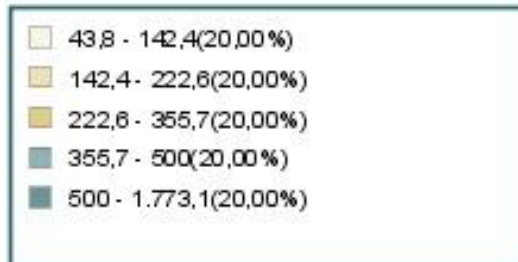
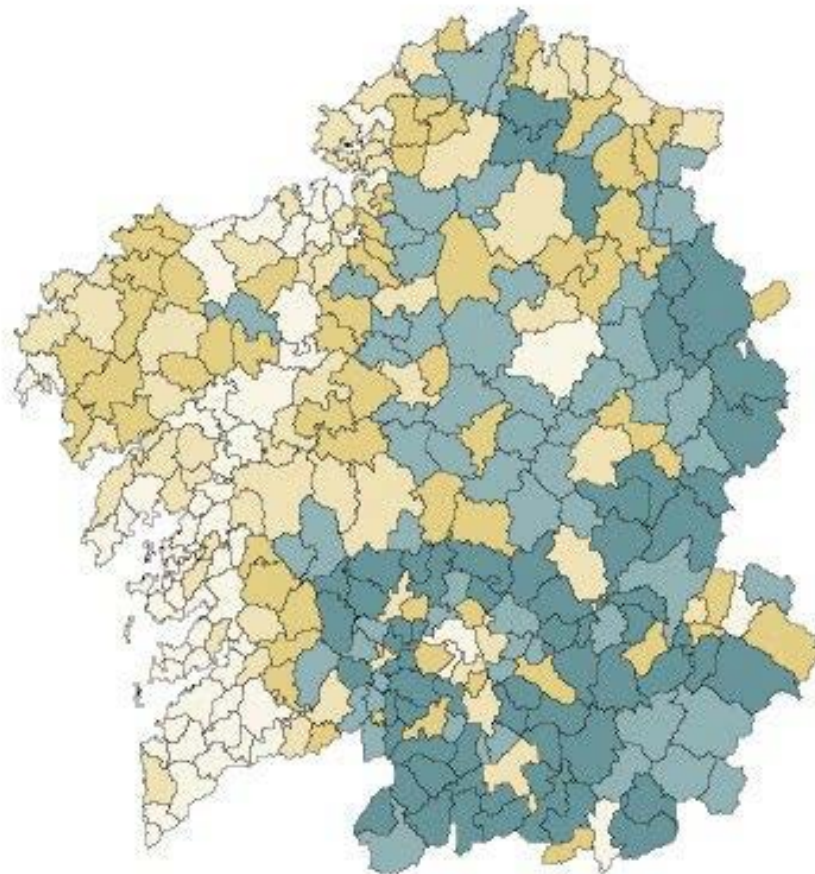
En termos xerais considérase que unha poboación está avellentada cando os efectivos máis novos non superan o 20% do total e os vellos exceden do 15%.

Pese ao importante continxente de poboación activa non cabe falar de dinamismo demográfico, só a perspectiva do incipiente incremento da base da pirámide de poboación e o aumento do continxente de poboación nova, entre as idades de 0-4, 5-9 e 20-24, 25-29 permitirían un albisco de esperanza. O incremento da base da pirámide entre os 0 e os 4 anos pode ser o resultado do asentamento de parellas novas en idade de procrear que ante a imposibilidade de asentarse na capital comarcal, encontran na periferia esa posibilidade.

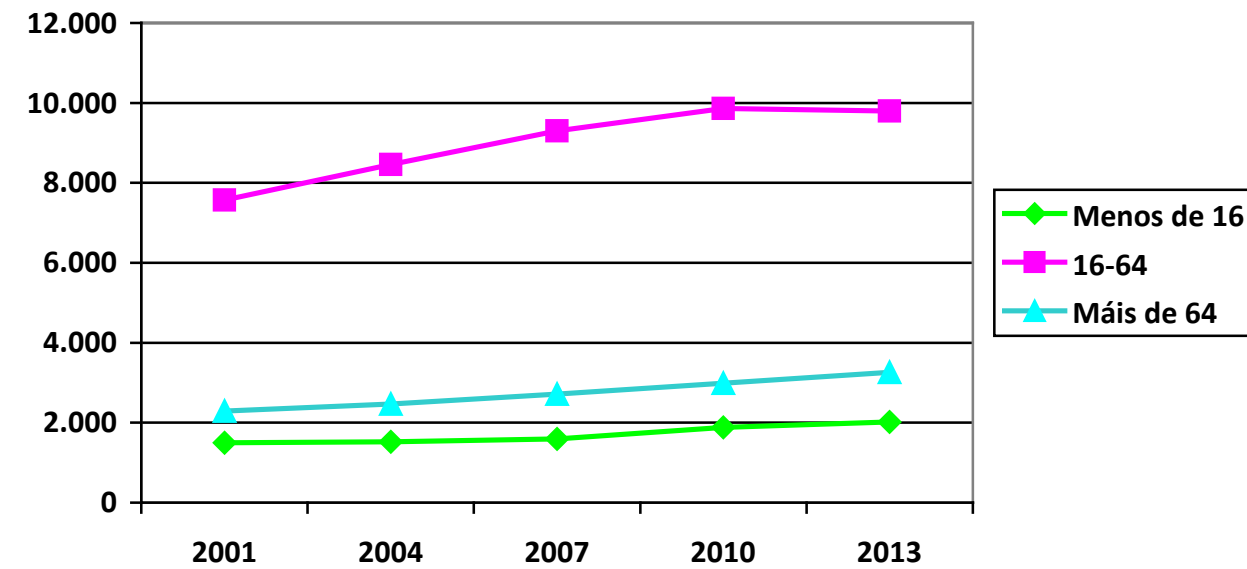
Na pirámide destaca un perfil moi ancheado no centro, que se corresponde cun importante continxente de individuos activos, procedentes en gran medida dun saldo migratorio positivo, xa se comentou con anterioridade a repercusión e importancia deste sector na dinámica demográfica. Hai que destacar o importante volume de poboación vella no cumio da pirámide en contraste cun primeiro tramo moi retraído no que se albiscan esperanzas de natalidade na base.

Indicadores de poboación. ((Sexo=Total)[[_?ndice de envellecemento >> 2012])

Evolución da estrutura demográfica por grandes grupos de idade: 2001-2013:

Poboación segundo sexo e grandes grupos de idade.

Concello de Sada. Ano 2013	Total	Homes	Mulleres
Total	15.075	7.464	7.611
Menos de 16	2.019	1.066	953
16-64	9.796	4.917	4.879
Más de 64	3.260	1.481	1.779

A relación masculinidade-feminidade, e minimamente favorable ás mulleres cun 50,49% da poboación total.

Indicadores de poboación.

Concello de Sada.	Ano 2012
Idade media	44,7
Homes	43,6
Mulleres	45,7
Porcentaxe de poboación menor de 20 anos	16,2
Porcentaxe de poboación entre 20 e 64 anos	62,5
Porcentaxe de poboación de 65 e máis anos	21,2
Índice de envellecemento	130,8
Índice de sobreenvellecemento	13,0
Índice de dependencia global	51,0
Índice de dependencia xuvenil	18,9
Índice de dependencia senil	32,1

Evolución da taxa bruta de natalidade (‰) nos concellos da comarca da Coruña: 2002-2011.

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
GALICIA	7,0	7,4	7,5	7,6	7,7	7,8	8,3	8,1	7,9	7,7
A CORUÑA	7,7	8,2	8,5	9,0	8,8	8,9	9,8	9,5	9,2	8,9
Abegondo	5,4	6,1	6,4	7,8	7,4	6,9	5,9	7,3	5,7	7,4
Arteixo	9,8	9,4	11,8	11,7	11,1	13,0	11,5	11,4	12,9	12,0
Bergondo	6,0	6,9	6,8	8,0	6,7	6,2	6,3	7,0	4,3	6,1
Cambre	10,3	12,7	11,2	12,1	10,9	10,0	11,3	11,2	9,1	10,1
Carral	8,4	8,1	7,5	8,1	8,2	5,3	10,0	8,0	9,9	9,7
Coruña, A	7,1	7,3	7,7	8,2	8,1	8,0	9,2	9,2	8,7	8,4
Culleredo	11,5	11,2	11,2	12,0	11,3	13,3	13,0	11,5	11,3	10,7
Oleiros	7,6	9,5	9,7	8,8	9,2	9,2	9,4	8,8	9,9	8,9
Sada	6,6	7,9	7,5	8,5	8,6	8,6	11,0	9,7	8,4	8,0

Evolución do índice sintético de fecundidade nos concellos da comarca da Coruña: 2002-2011

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
GALICIA	0,9	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,1	1,1	1,1	1,1
A CORUÑA	0,9	1,0	1,0	1,1	1,0	1,1	1,2	1,2	1,1	1,1
Abegondo	0,8	0,9	0,9	1,1	1,1	1,0	0,9	1,1	0,9	1,1
Arteixo	1,1	1,0	1,2	1,2	1,2	1,4	1,2	1,3	1,4	1,4
Bergondo	0,9	1,0	1,0	1,2	1,0	0,9	0,9	1,0	0,7	1,0
Cambre	1,0	1,3	1,1	1,2	1,1	1,1	1,2	1,3	1,1	1,2
Carral	1,2	1,1	1,0	1,1	1,1	0,7	1,4	1,0	1,3	1,2
Coruña, A	0,9	0,9	1,0	1,0	1,0	1,0	1,1	1,2	1,1	1,1
Culleredo	1,2	1,1	1,2	1,2	1,1	1,4	1,4	1,3	1,3	1,3
Oleiros	0,9	1,2	1,2	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,2	1,1
Sada	0,9	1,1	1,0	1,1	1,1	1,1	1,5	1,3	1,1	1,1

4.1.4. Dinámica da poboación

4.1.4.1. Movemento natural da poboación: natalidade, mortalidade e crecemento vexetativo.

No entorno comarcal (Abegondo, Arteixo, Bergondo, Cambre, Carral, A Coruña, Culleredo, Oleiros e Sada) as taxas de natalidade e mortalidade ofrecen contrastes dispares.

O concello de Arteixo ofrece, no ano 2011, a taxa de natalidade máis alta (12,0‰) seguido de Culleredo (10,7‰), Cambre (10,1‰), Carral (9,7‰) e Oleiros (8,9‰). Estas taxas superan a media autonómica (7,7‰) e provincial (8,9‰). Por debaixo da media provincial atópanse A Coruña (8,4‰), Sada (8,0‰), Abegondo (7,4‰) e Bergondo (6,1‰); e por debaixo da media autonómica atópanse Abegondo (7,4‰) e Bergondo (6,1‰).

O índice sintético de fecundidade representa o número esperado de fillos por muller ao longo da súa vida fértil (de 15 a 49 anos). Obtense como a suma das taxas específicas de fecundidade por idade. Na última década no concello de Sada supérase o índice 1, igualándose cos valores provincial e autonómico, tras os concellos de Arteixo, Culleredo, Cambre e Carra. Bergondo no acada o valor de referencia.

Evolución da taxa bruta de mortalidade nos concellos da comarca da Coruña: 2002-2011

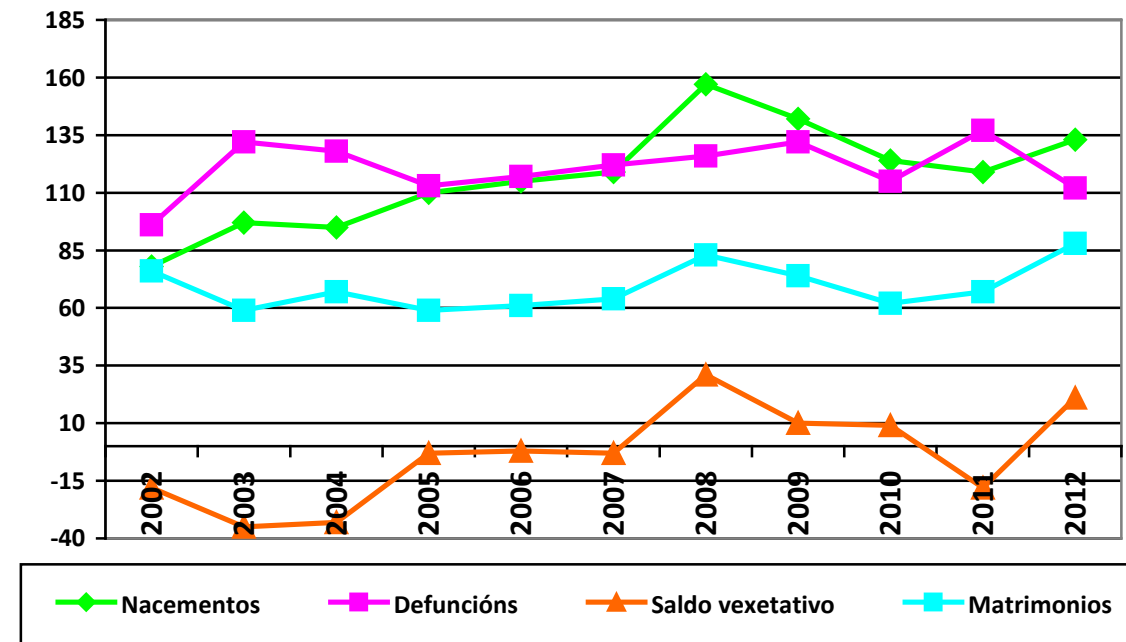
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
GALICIA	10,3	10,8	10,4	10,6	10,6	10,9	10,6	10,8	10,6	10,7
A CORUÑA	8,6	9,4	9,1	9,2	8,9	9,1	8,7	9,4	8,7	8,9
Abegondo	11,4	14,3	11,3	13,9	12,6	13,6	14,3	16,4	14,8	13,0
Arteixo	6,8	7,4	5,8	6,9	6,6	6,5	6,1	5,5	6,5	6,1
Bergondo	8,7	15,0	10,7	12,7	11,3	12,1	12,3	12,3	10,4	9,2
Cambre	5,9	7,1	6,6	6,7	5,7	5,6	6,4	6,4	5,2	7,0
Carral	10,9	12,6	11,5	13,3	7,5	11,8	10,5	11,6	13,0	9,8
Coruña, A	9,2	9,9	9,7	9,6	9,5	9,8	9,2	10,0	9,3	9,5
Culleredo	6,1	5,8	6,8	6,7	7,1	6,2	6,8	7,5	7,0	6,6
Oleiros	8,1	8,8	9,6	9,0	8,9	9,0	7,9	10,2	8,2	9,2
Sada	8,1	10,8	10,1	8,7	8,8	8,8	8,8	9,0	7,8	9,2

En canto á defuncións, Sada ten unha taxa de mortalidade do 9,2%, superior aos concellos de Culleredo (6,6‰), Arteixo (6,1‰) e Cambre (7,0‰). Todas elas moi inferiores á media autonómica e provincial.

Nacementos, defuncións, matrimonios e crecemento vexetativo.2002-2012.

Concello de Sada	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Nacementos	78	97	95	110	115	119	157	142	124	119	133
Defuncións	96	132	128	113	117	122	126	132	115	137	112
Saldo vexetativo	-18	-35	-33	-3	-2	-3	31	10	9	-18	21
Matrimonios	76	59	67	59	61	64	83	70	62	67	88

Evolución dos nacementos, defuncións, matrimonios e crecemento vexetativo no concello de Sada: 2002-2012.

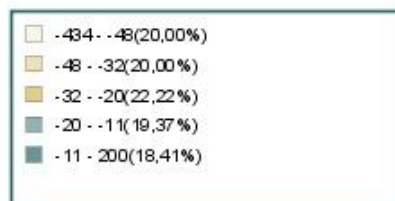
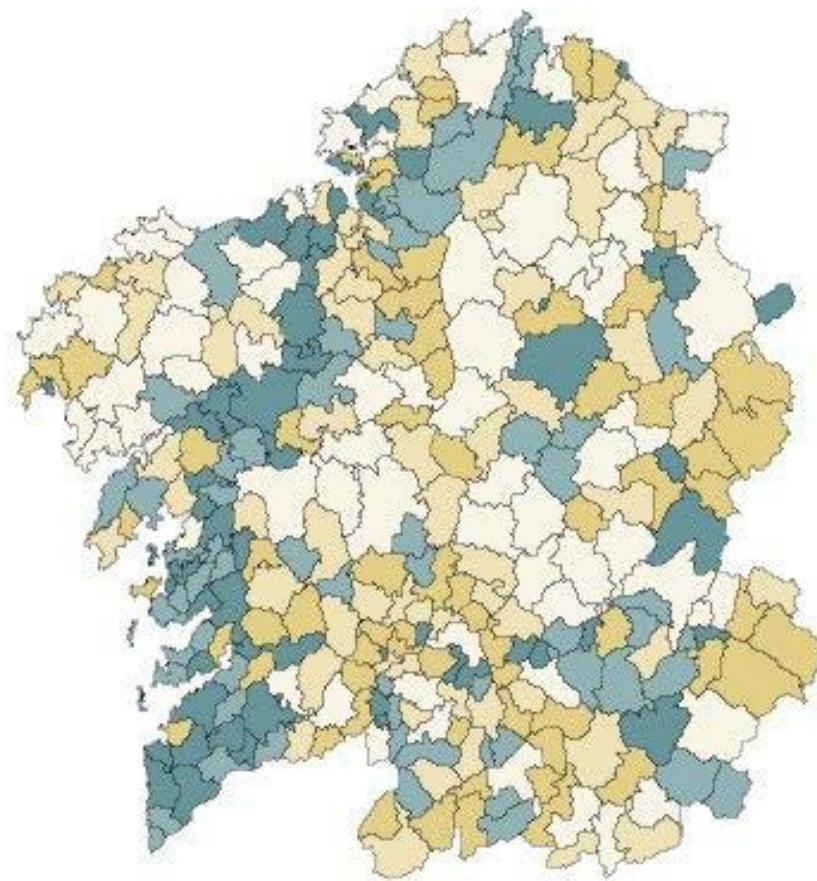
Tras case un cuarto de século cun saldo vexetativo negativo, nos anos 2008-2009-2010 aparece un balance positivo, descendendo novamente no ano 2011 e remontando no ano 2012.

A pesar de que o número de nacementos incrementouse de forma paulatina ata o ano 2008, nos seguintes anos foi decrecendo, producíndose un remonte no ano 2012..

O alto número de defuncións (debido o alto continxente de poboación vella) dificulta a aparición dun balance vexetativo positivo continuado, dando valores positivos só nos anos 2008-2009-2010-2012.

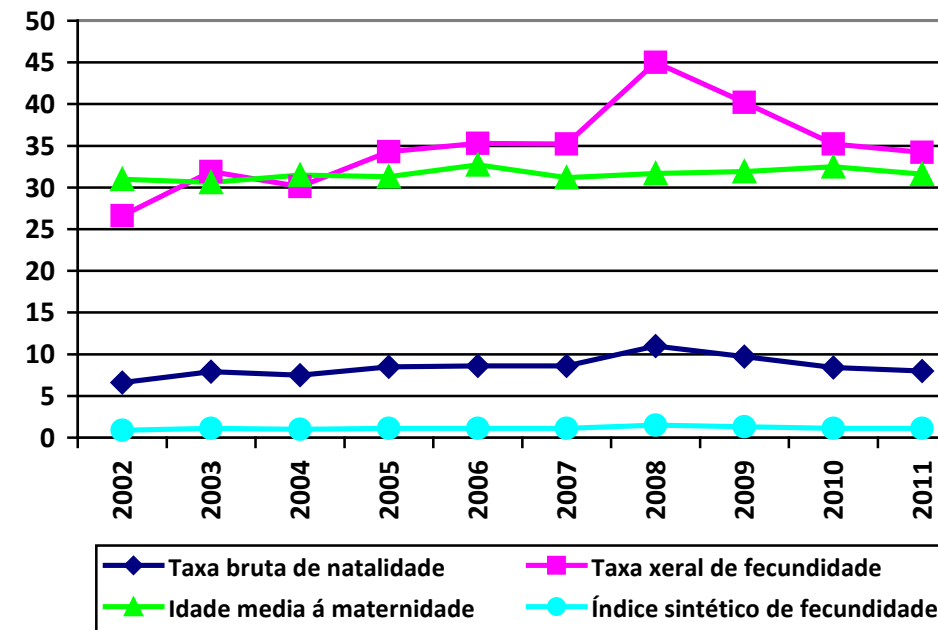

Nacementos, defuncións, matrimonios e crecemento vexetativo. Galicia, provincias, comarcas e concellos. 1975-2012. ([Tempo=2012][Saldo vexetativo])

Evolución dos indicadores de fecundidade: 2002-2011.

Concello de Sada	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2009	2010	2011
Taxa bruta de natalidade	6,8	7,5	8,6	5,8	6,6	7,9	7,5	8,5	8,6
Taxa xeral de fecundidade	27,9	30,5	34,6	23,4	26,6	31,9	30,1	34,3	35,3
Idade media á maternidade	30,4	30,9	30,3	30,6	31,0	30,6	31,5	31,3	32,7
Índice sintético de fecundidade	0,9	1,0	1,1	0,8	0,9	1,1	1,0	1,1	1,1

Evolución do saldo vexetativo nos concellos da Comarca da Coruña: 2002-2012

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Galicia	-9.026	-9.382	-7.919	-8.286	-7.997	-8.407	-6.454	-7.643	-7.702	-8.285	-9.782
A Coruña	-329	-482	-220	-76	-38	-68	433	62	206	11	-201
Abegondo	-35	-47	-28	-35	-30	-39	-49	-53	-52	-32	-48
Arteixo	73	50	154	125	122	185	159	178	192	179	102
Bergondo	-17	-52	-25	-31	-30	-39	-40	-36	-41	-21	-39
Cambre	87	115	96	117	114	100	113	114	90	74	28
Carral	-13	-24	-22	-29	4	-37	-3	-21	-19	-1	0
A Coruña	-517	-638	-474	-351	-338	-437	-1	-201	-150	-279	-305
Culleredo	125	130	110	137	112	194	174	115	124	121	80
Oleiros	-14	19	2	-6	10	8	49	-44	53	-12	-40
Sada	-18	-35	-33	-3	-2	-3	31	10	9	-18	21

4.1.4.2. Movements migratorios

Xunto co crecemento vexetativo o saldo migratorio (número de inmigrantes menos número de emigrantes) completa o balance demográfico dun territorio. O saldo migratorio constitúe un factor clave para coñecer o crecemento real da poboación así como a súa tendencia. Este factor ten unha incidencia directa no crecemento vexetativo, xa que os efectivos que emigran ou inmigran, son sempre persoas xoves con máis repercusión no movemento natural.

No ano 2012 marcharon de Galicia 29.441 persoas e chegaron 30.687 procedentes do resto de España e do estranxeiro (10.322 persoas), o que sitúa o saldo migratorio externo en 1.246 persoas.

En torno o 66% dos inmigrantes que recibiu Galicia procedía de España. Aproximadamente o 33% dos galegos que marcharon de Galicia fíxoo a outro país fóra de España.

A nivel provincial o saldo migratorio presenta un balance positivo de 850 persoas, delas 520 proceden do saldo externo e o 50% son inmigrantes estranxeiros.

Saldo migratorio dos concellos da comarca da Coruña.

Migracións segundo tipo da migración e sexo.

Concello de Sada Ano 2012	Total	Homes	Mulleres
EMIGRACIÓN	645	318	327
Emigración interna	450	221	229
Emigración externa	195	97	98
A outra CCAA	146	76	70
Ao estranxeiro	49	21	28
INMIGRACIÓN	812	434	378
Inmigración interna	571	309	262
Inmigración externa	241	125	116
Doutra CCAA	138	73	65
Do estranxeiro	103	52	51

Emigración interna no concello de Sada.

Ano 2012	Á mesma provincia	Á mesma comarca	A outra comarca da mesma provincia	A outra provincia de Galicia
EMIGRACIÓN INTERNA	416	331	85	34

Inmigración interna no concello de Sada.

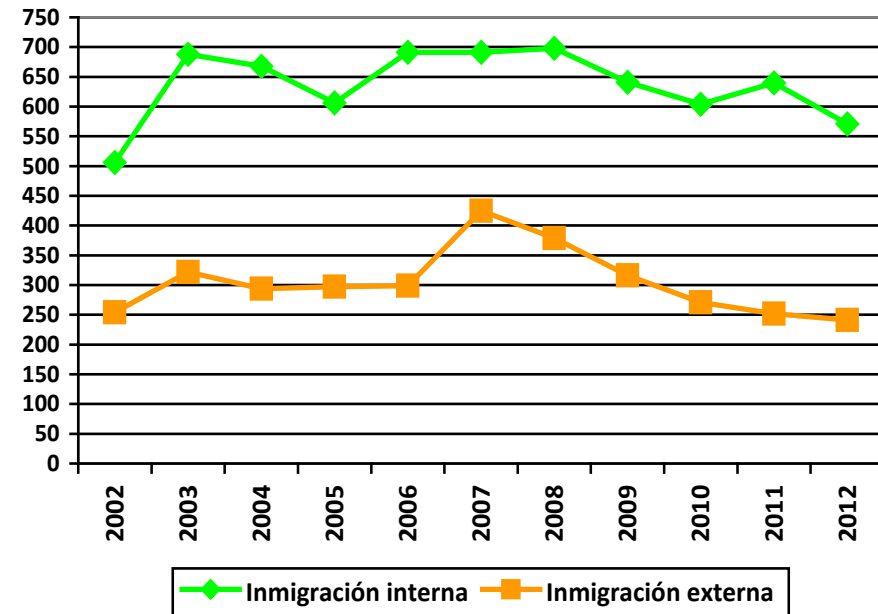
Ano 2012	Da mesma provincia	Da mesma comarca	Doutra comarca da mesma provincia	Doutra provincia de Galicia
INMIGRACIÓN INTERNA	521	428	93	50

Ano 2012	Total	Saldo interno	Intraprovincial	Co resto de Galicia	Saldo externo	Co resto de España	Co estranxeiro
GALICIA	1.246	-	-	-	1.246	814	432
A CORUÑA	850	330	-	330	520	259	261
Abegondo	7	2	8	-6	5	-3	8
Arteixo	210	168	170	-2	42	44	-2
Bergondo	70	66	71	-5	4	3	1
Cambre	66	144	116	28	-78	-11	-67
Carral	-7	-22	-25	3	15	6	9
Coruña, A	234	-38	-244	206	272	-45	317
Culleredo	-45	-39	-26	-13	-6	-25	19
Oleiros	137	247	200	47	-110	-71	-39
Sada	167	121	105	16	46	-8	54

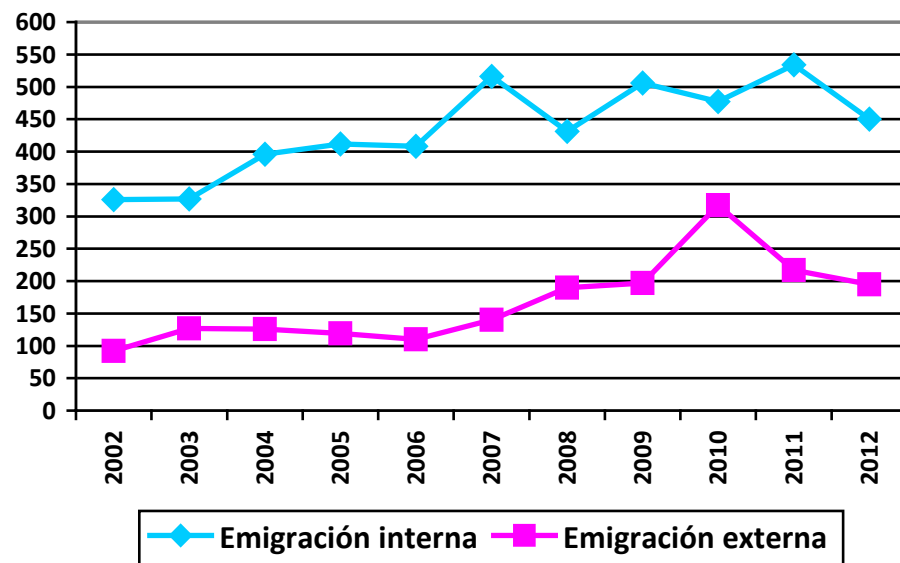
No ano 2012 os concellos da comarca da Coruña aportaron case o 98% do saldo migratorio positivo provincial (839 persoas) e o 67% do total de Galicia. Este contingente de poboación confirma esta área como un destacado polo de atracción demográfica pese a situación de crise actual.

Evolución da inmigración do Concello de Sada segundo o destino: 2002-2012.

Evolución da emigración do Concello de Sada segundo o destino: 2002-2012.

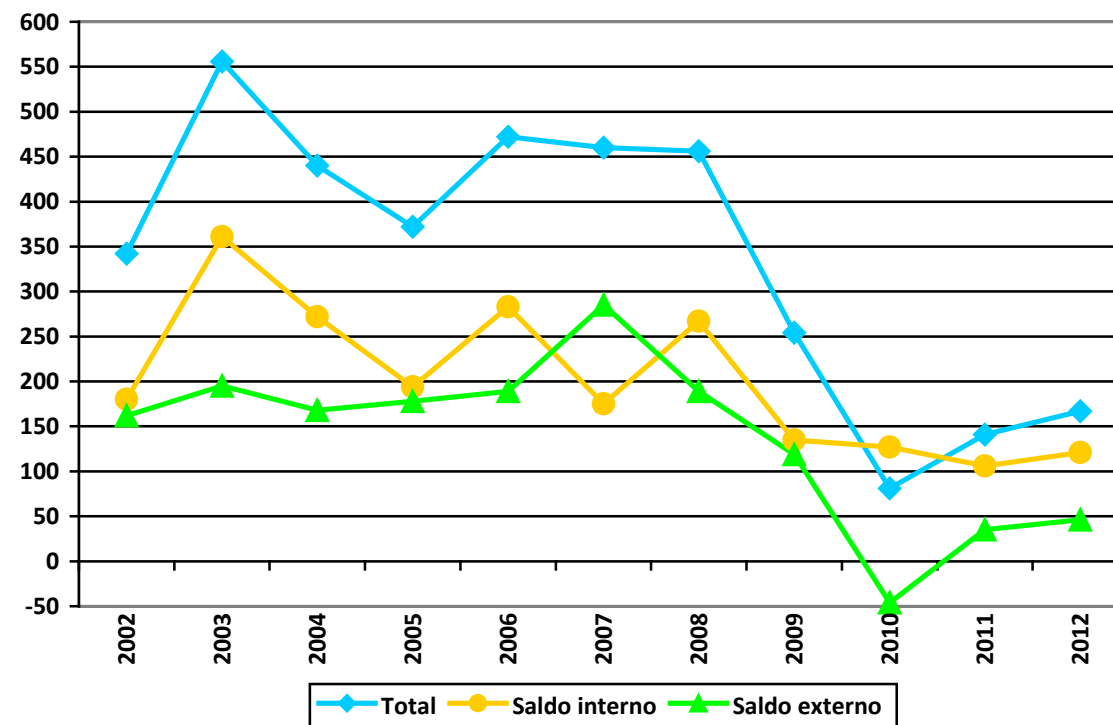

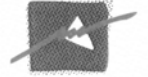
O concello de Sada presenta un saldo migratorio positivo que se repite dende fai máis de dúas décadas. No ano 2012 o saldo migratorio positivo acada 167 persoas: marcharon 645 persoas fronte as 812 que chegaron. Destas últimas o 53% procede dun concello da propia comarca e máis do 91% dun concello de Galicia.

Inda que as cifras amosan un balance favorable, cabe salientar o gran número de persoas que emigran, sobre todo as que o fan dentro da propia comunidade autónoma; a emigración interna rexistra un movemento de 450 persoas, máis do 69% do total dos emigrantes van a outro concello de Galicia, e o 51% do total quedan na propia comarca da Coruña.

Evolución do saldo migratorio no concello de Sada: 2002-2012.

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
TOTAL	342	556	440	372	472	460	456	254	81	141	167
Saldo interno	180	361	272	194	283	175	267	135	127	106	121
Intraprovincial	161	334	248	179	275	142	223	148	97	84	105
Co resto de Galicia	19	27	24	15	8	33	44	-13	30	22	16
Saldo externo	162	195	168	178	189	285	189	119	-46	35	46
Co resto de España	4	41	56	17	27	32	45	44	6	6	-8
Co estranxeiro	158	154	112	161	162	253	144	75	-52	29	54

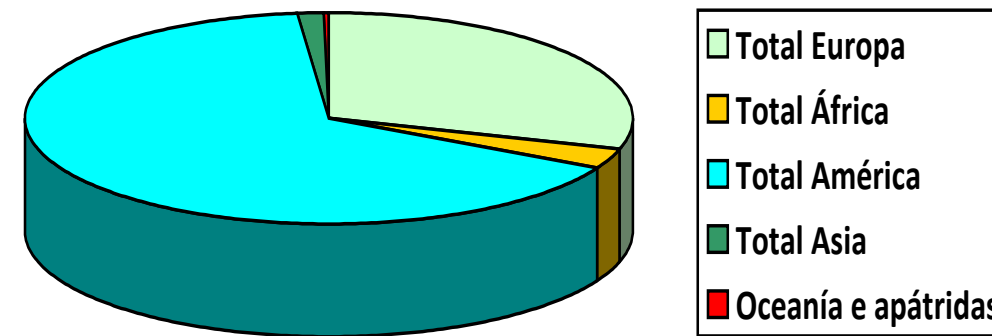

O gran aporte de poboación procedente de América está en relación directa co continxente emigrado a América Latina nos anos 50 e 60. Moitos dos fillos e netos destes emigrantes nacidos fora volven ao país de orixe da familia.

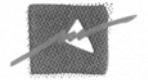
Poboación estranxeira residente no concello de Sada segundo lugar de procedencia

Concello de Sada. Ano 2013	Total
Porcentaxe de poboación estranxeira	13,11%
Total nacidos no estranxeiro	1.977
Total Europa	588
Total África	62
Total América	1.292
Total Asia	31
Oceanía e apátridas	4

Poboación de nacionalidade española inscrita no concello de Sada e residente no estranxeiro.

Concello de Sada. Ano 2013	Total	Homes	Mulleres
Padrón de Españóis Residentes no Estranxeiro (PERE).	1.908	952	956

4.1.4.3. Proxeccións de poboación

Evolución da poboación da comarca 2002-2013.

Comarca da Coruña	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Total	364.732	370.849	373.422	377.906	380.987	384.616	389.289	393.470	395.412	396.864	398.025	398.412

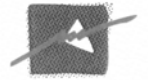
Estimación da poboación comarca segundo as proxeccións do IGE 2008-2017.

Comarca da Coruña	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Total	383.562	387.248	390.783	394.127	397.297	400.281	403.078	405.690	408.058	410.270

As táboas comparativas da evolución da poboación real comarca (2002-2013) coa poboación teórica para o período 2008-2017 reflicten un pesimismo estatístico superado pola realidade demográfica. Tendo en conta o ritmo de crecemento da última década a poboación comarca no ano 2017 debería aproximarse aos 410.270 habitantes.

A estrutura demográfica evolucionaría cara a un ancheamento da base da pirámide da poboación, cun incremento notable na proporción de poboación vella e na poboación adulta madura. O grupo de poboación adulta nova estaría condicionado polo balance do saldo migratorio.

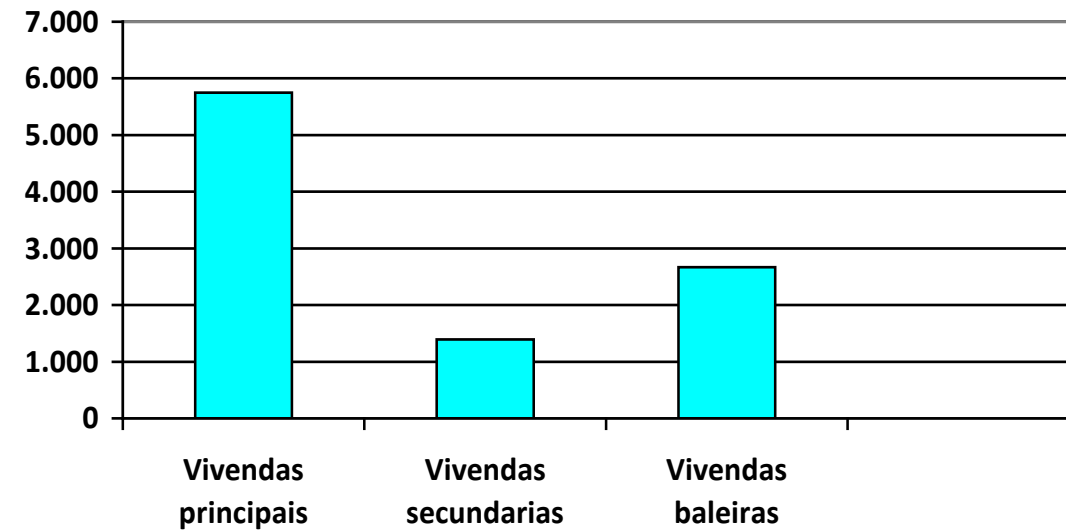

4.1.4.4. Poboación e vivenda

Vivendas por tipo de vivenda e ano censal. Concello de Sada. Ano 2011

Total vivendas familiares	9.803
Vivendas principais	5.748
Vivendas non principais	4.055
Vivendas secundarias	1.390
Vivendas baleiras	2.665

O Instituto Galego de Estatística especifica os conceptos básicos da presente táboa:

Vivenda familiar

Vivenda destinada a ser habitada por unha ou varias persoas, xeral pero non necesariamente unidas por parentesco, e que non constitúen unha vivenda colectiva. A pesar de non cumprir estritamente a definición, tamén se consideran vivendas familiares os aloxamentos, que presenta a particularidade de ser móbil, semipermanente ou improvisada, ou ben que non fora concibida nun principio con fins residenciais pero que constitúe a residencia dunha ou varias persoas.

Vivenda familiar principal

Considérase vivenda familiar principal a toda vivenda familiar que é utilizada como residencia habitual.

Vivenda non principal

É aquela vivenda destinada ao traballo, estudos, espallamento ou ben comprada por investimento. As vivendas non principais poden ser:

- **Vivenda familiar secundaria**

Son aquelas vivendas familiares de tempada, de veraneo ou fins de semana.

- **Vivenda familiar baleiras**

É toda vivenda que permanece sen ser ocupada, está dispoñible para a venda ou aluguer ou mesmo abandonada.

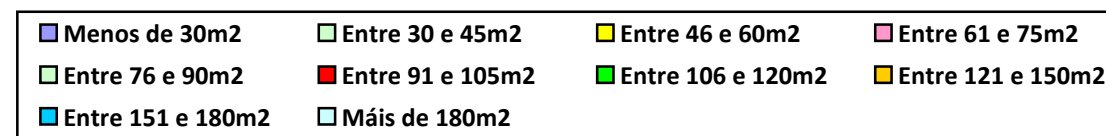
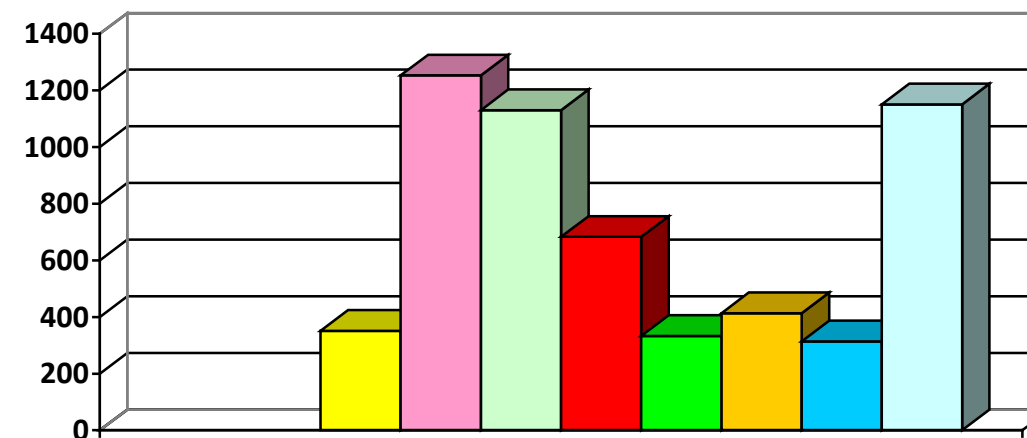

Vivendas principais segundo o nº de persoas que habitan nelas. Concello de Sada. Ano 2011

Total	5.748
1 persona	1.189
2 personas	1.799
3 personas	1.321
4 personas	1.169
5 personas	.
6 o más personas	.

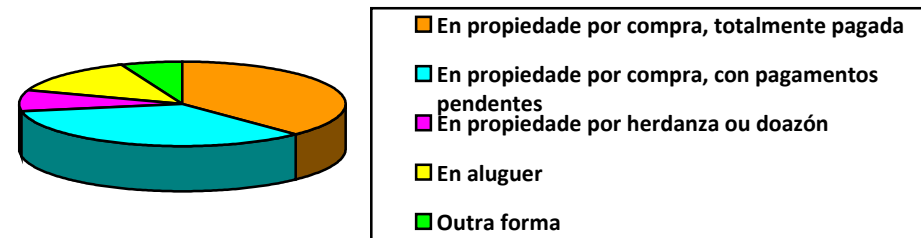
Vivendas principais segundo a superficie útil da vivenda. Concello de Sada. Ano 2011

Total vivendas	5.748
Menos de 30m ²	..
Entre 30 e 45m ²	..
Entre 46 e 60m ²	351
Entre 61 e 75m ²	1.253
Entre 76 e 90m ²	1.130
Entre 91 e 105m ²	683
Entre 106 e 120m ²	333
Entre 121 e 150m ²	413
Entre 151 e 180m ²	314
Máis de 180m ²	1.151

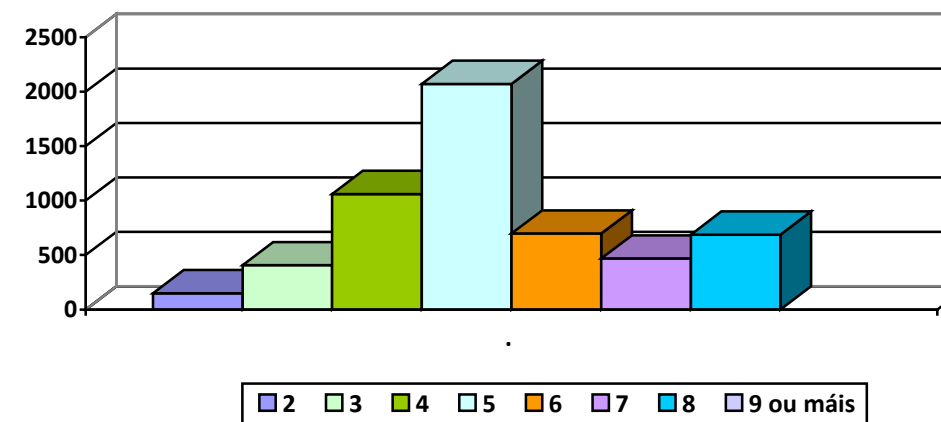
Vivendas principais segundo o réxime de tenza. Concello de Sada. Ano 2011

Total vivendas	5.748
En propiedade por compra, totalmente pagada	2.103
En propiedade por compra, con pagamentos pendentes	1.935
En propiedade por herdanza ou doazón	448
En aluguer	760
Outra forma	337

Vivendas principais segundo número de habitacións. Concello de Sada. Ano 2011

Total (nº de habitacións)	5.748
1	.
2	149
3	407
4	1.060
5	2.071
6	697
7	469
8	687
9 ou máis	.

Vivendas principais segundo as instalación das vivendas. Concello de Sada. Ano 2011

Total vivendas principais . Instalación de calefacción.	5.748
Disponibilidade de calefacción en %: Colectiva ou central	9,31
Disponibilidade de calefacción en %: Individual	68,56
Disponibilidade de calefacción en %: Non ten instalación de calefacción pero si algún aparato que permite quentar algunha habitación	19,12
Disponibilidade de calefacción en %: Non ten calefacción	3,02

Total vivendas principais	5.748
Disponibilidade de aseo en %: Si	99,57
Disponibilidade de aseo en %: Non	.

Total vivendas principais	5.748
Disponibilidade de baño/ducha en %: Si	100,00
Disponibilidade de baño/ducha en %: Non	.

Total vivendas principais	5.748
Disponibilidade de Internet en %: Si	58,39
Disponibilidade de Internet en %: Non	41,61

Total vivendas principais	5.748
Disponibilidade de auga corrente en %: Auga corrente por abastecemento público	89,42
Disponibilidade de auga corrente en %: Auga corrente por abastecemento privado ou particular do edificio	10,23
Disponibilidade de auga corrente en %: Non ten auga corrente	.

Edificios destinados principal ou exclusivamente a vivendas e nº de inmobles, instalacións e ano de construción 2002-2011. Concello de Sada.

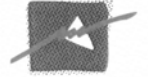
	Edificios	Inmobles
Total (valores absolutos)	1.281	4.145
Accesible (%)	39,19	70,42
Con ascensor (%)	18,11	72,98
Con garaxe (%)	75,1	74,52
Con gas (%)	27,79	68,66
Con tendido telefónico (%)	98,59	99,57
Con evacuación de augas residuais por rede de sumidoiros (%)	92,58	97,64
Con outro sistema de evacuación de augas residuais (%)	7,42	2,36
Con auga quente central (%)	2,73	4,95

Edificios destinados principal ou exclusivamente a vivendas e nº de inmobles, estado do edificio/inmoble e ano de construción 2002-2011. Concello de Sada.

	Edificios	Inmobles
Total	1.281	4.145
Ruinoso	..	..
Malo	3	4
Deficiente	4	18
Bo	1.274	4.123

Vivendas segundo os servizos das vivendas. Concello de Sada. Ano 2011

		Nº DE VIVENDAS
Depuración de augas residuais	con servizo	7.400
	sen servizo	---
Sumidoiro público	con servizo	6.845
	sen servizo	555
Abastecemento público de auga	con servizo	6.628
	sen servizo	772

Número de licenzas segundo tipo de obra por municipios. Concello de Sada. Ano 2012

Total	36
Nova planta	27
Con demolición previa	1
Sen demolición	26
Rehabilitación	9
Edificios	8
Demolición parcial previa	5
Sen demolición	3
En locais	1
Só demolición total	0

Número e superficie de edificios e vivendas segundo tipo de obra. Concello de Sada. Ano 2012

Edificios nova planta	27
Residencial	27
Non residencial	0
Superficie nova planta (m²)	8.300
Residencial (m ²)	8.300
Non residencial (m ²)	0
Vivendas nova planta	31
Edificios en rehabilitación	8
Vivendas en rehabilitación	2
Edificios en demolición	1
Vivendas en demolición	3
Variación neta parque vivendas	30

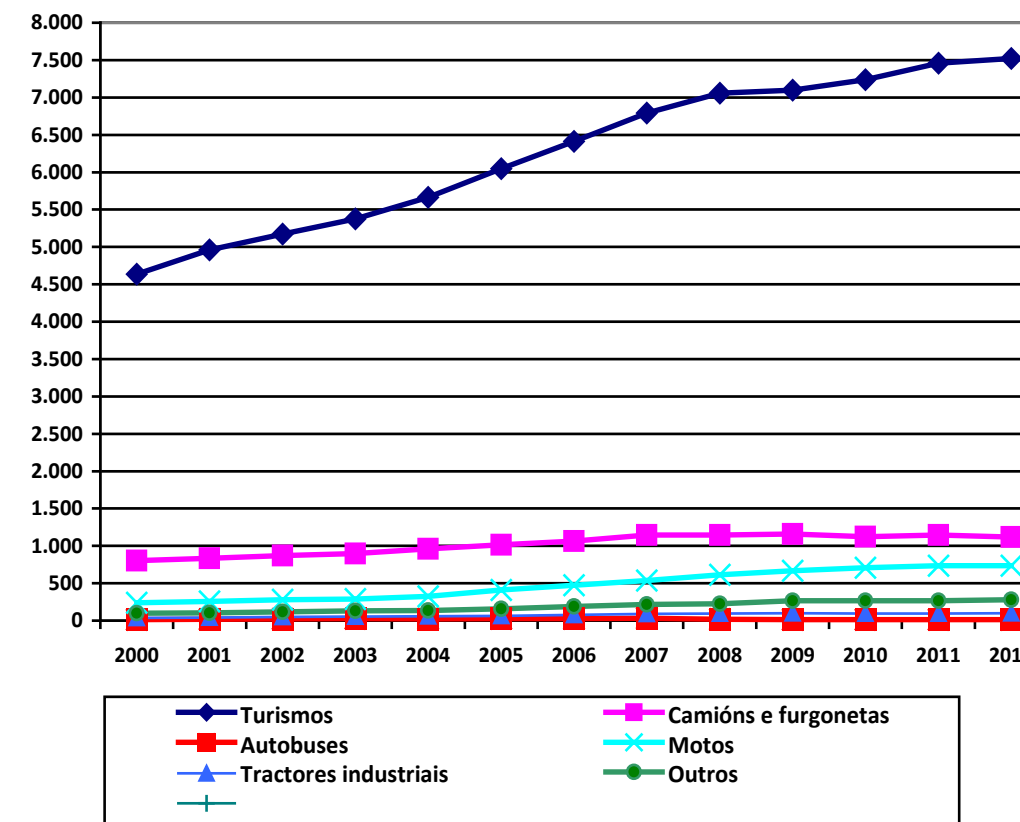

Matriculación de vehículos por tipo de vehículo

Concello de Sada. Ano 2013	Nº de matriculacións
Camións e furgonetas	15
Autobuses	0
Turismos	243
Motocicletas	11
Tractores industriais	8
Ciclomotores	4
Remolques e semirremolques	4
Outros	2

Evolución do parque de vehículos

Concello de Sada	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Total	5.826	6.212	6.511	6.767	7.162	7.720	8.241	8.808	9.158	9.306	9.446	9.716	9.764
Turismos	4.637	4.959	5.174	5.374	5.664	6.047	6.411	6.792	7.058	7.097	7.240	7.461	7.521
Camións e furgonetas	802	835	872	896	959	1.015	1.065	1.144	1.145	1.160	1.122	1.145	1.119
Autobuses	15	16	21	26	23	27	27	30	19	15	15	13	13
Motos	240	258	278	288	323	410	472	536	614	669	706	737	734
Tractores industriais	34	40	48	53	58	64	76	88	96	101	95	94	98
Outros	98	104	118	130	135	157	190	218	226	264	268	266	279

4.1.5. Cadro resumo de sociedade e poboación

SOCIEDADE E POBOACIÓN										
Poboación (Padrón)						Indicadores demográficos				
Total	Homes	Mulleres	Periodo	Fonte	Dato	Periodo	Fonte			
Poboación total	15.075	7.464	7.611	2013	INE	Taxa bruta de natalidade (o/oo)	8	2011	IGE	
de 0 a 15 anos	2.019	1.066	953	2013	INE	Taxa bruta de mortalidade (o/oo)	9,2	2011	IGE	
de 16 a 64 anos	9.796	4.917	4.879	2013	INE	Índice de envellecemento	130,8	2012	IGE	
de 65 e máis anos	3.260	1.481	1.779	2013	INE	Idade media á maternidade	31,6	2011	IGE	
Poboación estranxeira	876	398	478	2013	INE	Número medio de fillos por muller	1,1	2011	IGE	
Idade media	44,7	43,6	45,7	2012	IGE	Taxa bruta de nupcialidade (o/oo)	4,5	2011	IGE	
Movemento natural da poboación						Idade media ó primeiro matrimonio				
Total	Homes	Mulleres	Periodo	Fonte	Homes	Mulleres	Periodo	Fonte		
Nacementos	133	76	57	2012	IGE-INE	32,7	29,9	2011	IGE	
Defuncións	112	56	56	2012	IGE-INE					
Matrimonios	88			2012	IGE-INE	Alumnos matriculados no ensino non universitario				
Saldo vexetativo	21			2012	IGE-INE	Total	1.484	2013	CCEOU	
Movementos migratorios						Educación infantil	360	2013	CCEOU	
		Emigracións	Inmigracións	Periodo	Fonte	Educación primaria	601	2013	CCEOU	
Á mesma provincia		416	521	2012	INE	ESO	396	2013	CCEOU	
A outra provincia		34	50	2012	INE	Afiliações en alta laboral				
A outra comunidade		146	138	2012	INE	Total	5.121	2.647	2.474	2013/De
Estranxeiro		49	103	2012	INE					cembro
Paro rexistrado (1)						Afiliações en alta laboral por sectores				
Total	Homes	Mulleres	Periodo	Fonte	Dato	Periodo	Fonte			
Por idade										
Total	1.270	620	650	2013	CT	Agricultura e pesca	135	2013/De	SS	
menores de 25 anos	60	36	24	2013	CT	Industria	535	2013/De	SS	
outras idades	1.210	584	626	2013	CT	Construción	387	2013/De	SS	
Por sectores de actividade						Servizos	4.057	2013/De	SS	
Agricultura	24	21	3	2013	CT					
Industria	145	93	52	2013	CT	Nº de beneficiarios de pensións non contributivas da Seguridade Social	188	2012	CT	
Construción	173	150	23	2013	CT					
Servizos	860	328	531	2013	CT					
Sen emprego anterior	68	27	41	2013	CT					
Eleccións										
			Dato	Periodo	Fonte					
Censo electoral			12.135	2012	CP	Nº de contratos iniciais rexistrados	2.440	2013	CT	

4.2. SOCIOECONOMÍA

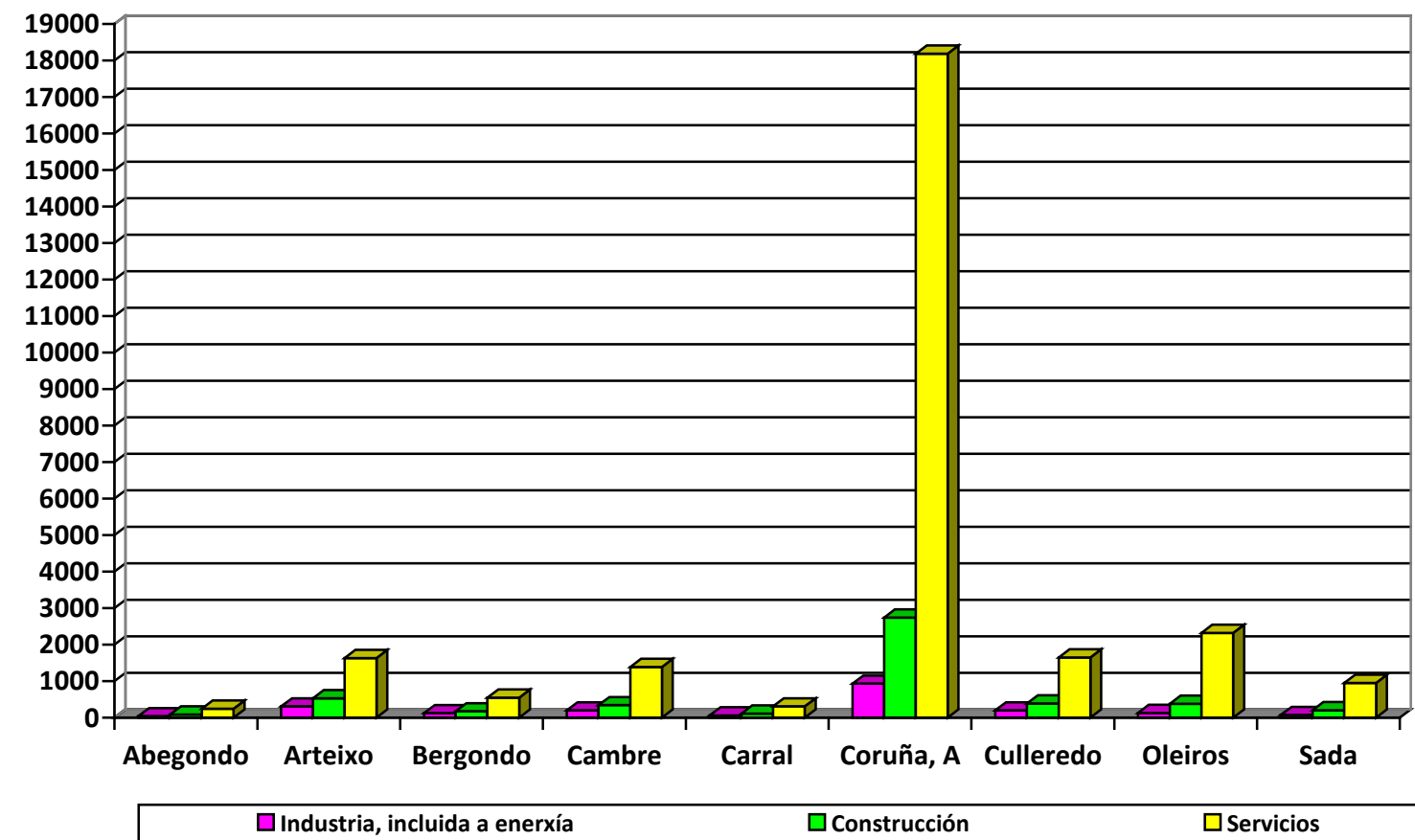
4.2.1. Análise socioeconómica

Segundo os datos estatísticos (Seguridade Social, Caixanova, Ardán), a AM da Coruña está a ser o primeiro centro empresarial de Galicia con unha maior produtividade aparente, xunto á área urbana con maior rendibilidade do seu tecido empresarial. Esta conxunción aporta unha estrutura económica que constitúe un forte soporte para reforzar a súa competitividade no sistema de cidades de Galicia e co exterior, onde aparece como a aglomeración do sistema urbano galego máis competitiva en termos de produtividade.

Na estrutura económica comarcal destaca o importante número de efectivos activos que se dedican ao sector servizos. Cabe falar dunha comarca profundamente *terciarizada*, pese a importancia da industria nalgúns concellos (Arteixo, Cambre, Carral, Culleredo...) o sector servizos engloba a un continxente que case triplica aos efectivos do resto dos sectores.

Neste entorno de servizos a cidade da Coruña xoga un papel fundamental, pois nela desenvolven o seu traballo efectivos empadroados noutros concellos da comarca. Este feito outorga uns valores ficticios estatísticos de carácter terciario a concellos que en realidade carecen da infraestrutura de servizos que revelan as estatísticas.

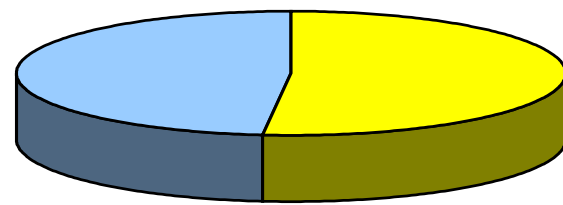
Empresas con actividade na Comarca da Coruña segundo a actividade principal. Ano 2012

Afiliacións á Seguridade Social en alta laboral segundo sexo e grupos de idade. Concello de Sada. Ano 2013

	Total	Homes	Mulleres
Total	5.121	2.647	2.474
<20	15	8	7
20-24	163	83	80
25-29	388	169	219
30-34	681	315	366
35-39	792	422	370
40-44	813	423	390
45-49	743	383	360
50-54	663	345	318
55-59	520	299	221
>=60	343	200	143

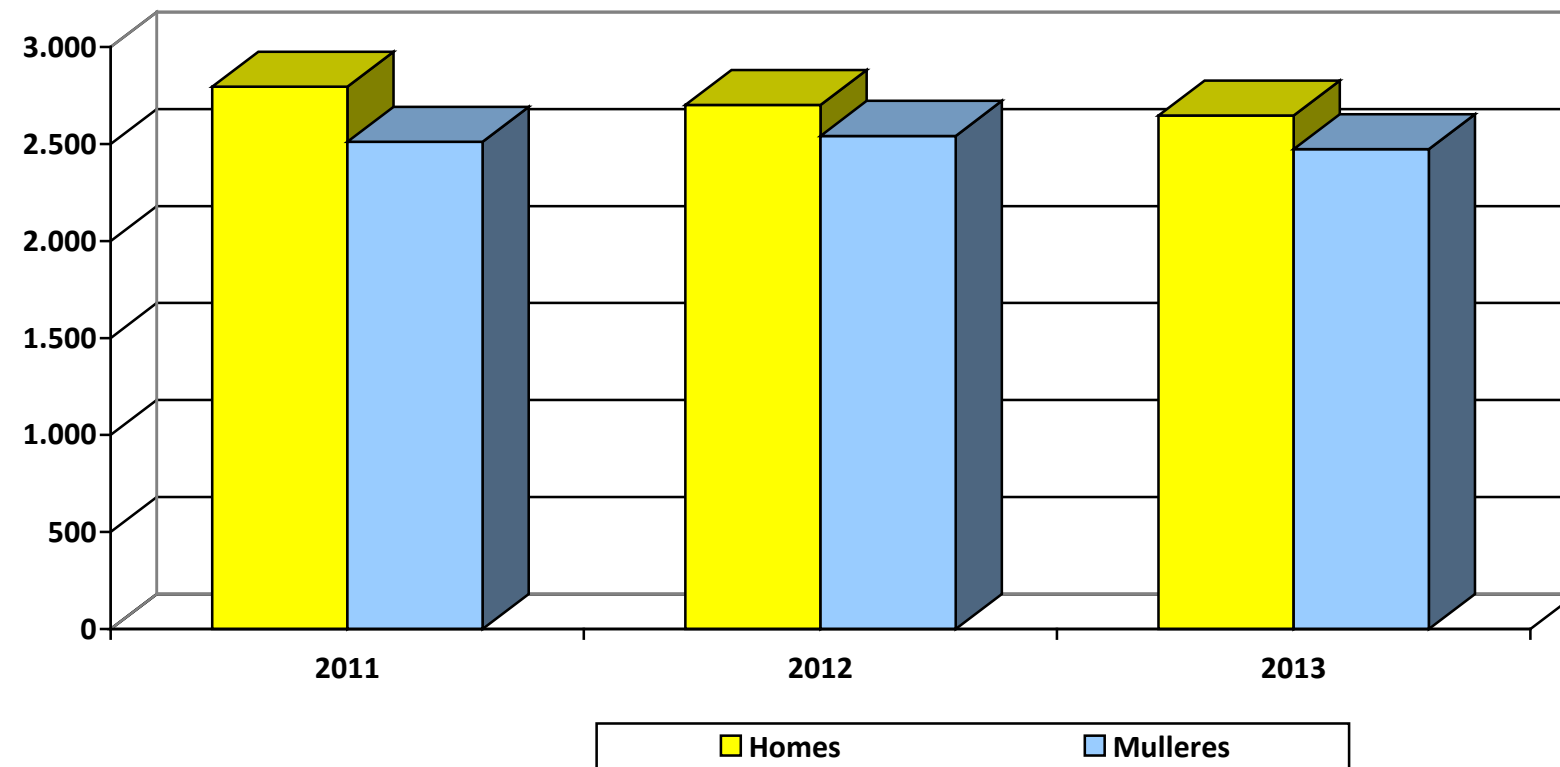
■ Homes ■ Mulleres

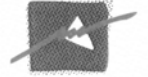
O concello de Sada constitúe unha area funcional dentro deste conxunto cunha estrutura económica de carácter turístico pesqueiro con implantacións empresariais de servizos: (hostalería e o turismo, pesca, industria alimenticia e de bebidas, químicas e distribución, almacenaxe...)

Segundo se desprende dos datos de afiliación á seguridade social, nos derradeiros anos existe unha lixeira vantaxe da poboación masculina ocupada fronte á poboación ocupada feminina, aínda que esta vai mingando. O feito de que a muller segue a dedicarse en maior medida ás tarefas do fogar, non recoñecidas como actividade laboral, repercute no resultado estatístico:

Afiliacións á Seguridade Social en alta laboral segundo sexo. Concello de Sada.

	2011	2012	2013
Homes	2.796	2.701	2.647
Mulleres	2.511	2.542	2.474

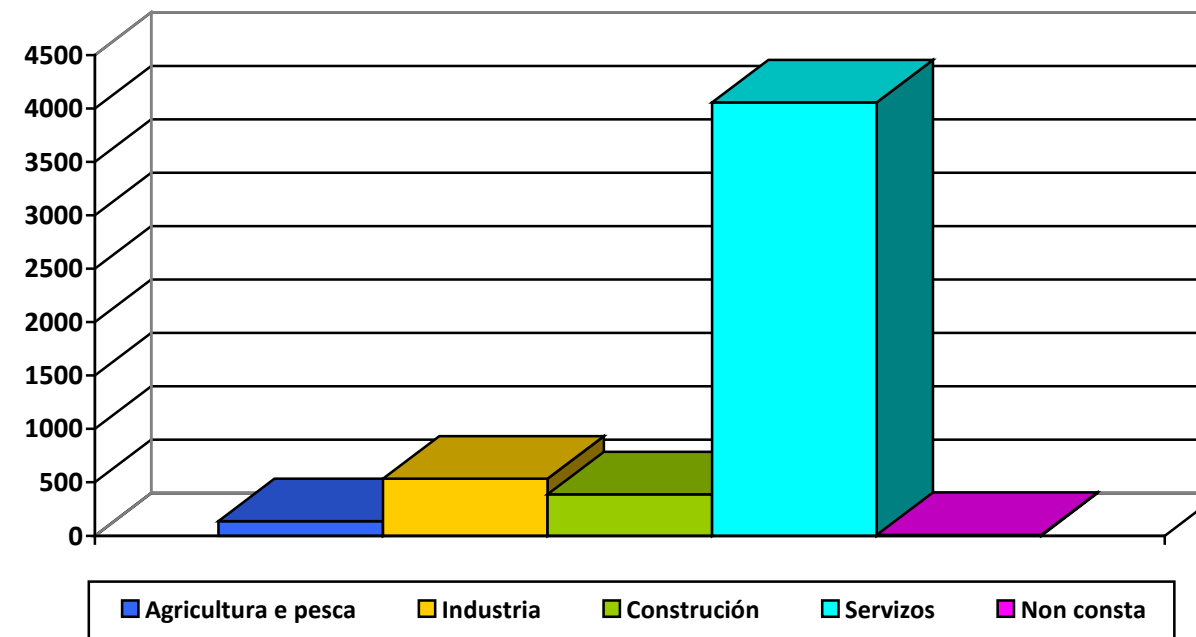

Afiliacións á Seguridade Social en alta laboral segundo o réxime de afiliación. Concello de Sada. Ano 2013

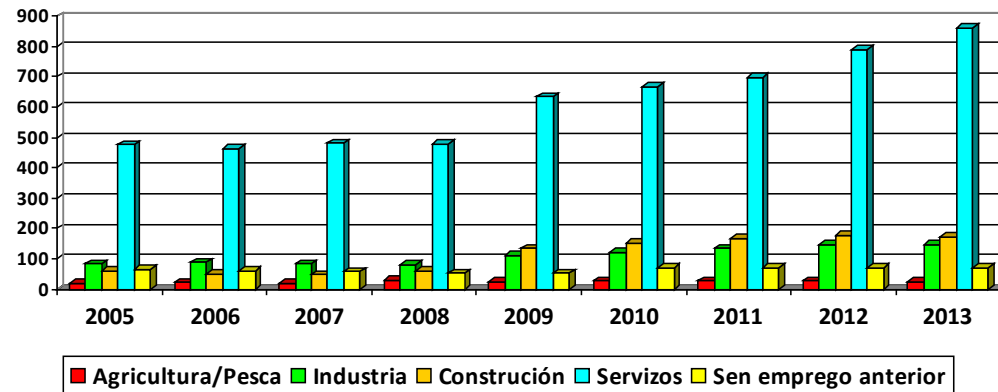
Total	5.121
Réxime xeral	3.657
Réxime especial de autónomos	1.163
Réxime especial agrario	6
Réxime especial do mar	99
Réxime especial empregados do fogar	196

Afiliacións á Seguridade Social en alta laboral segundo o sector de actividade. Concello de Sada. Ano 2013

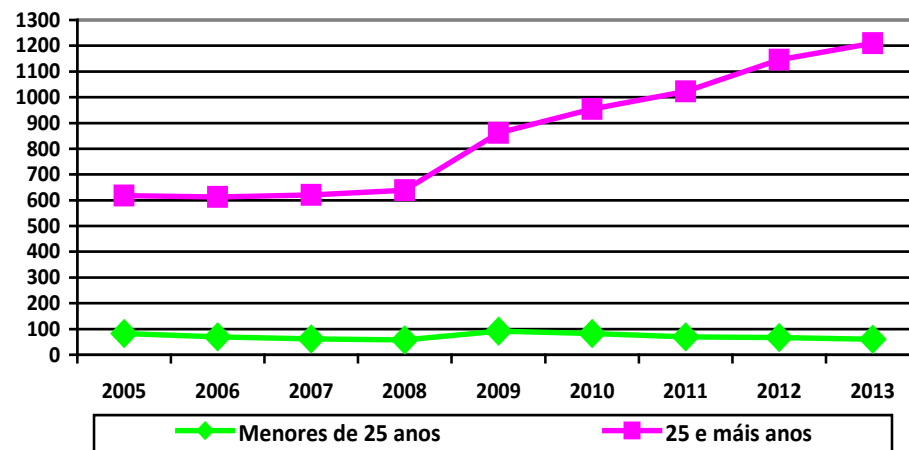
Total	5.121
Agricultura e pesca	135
Industria	535
Construción	387
Servizos	4.057
Non consta	7

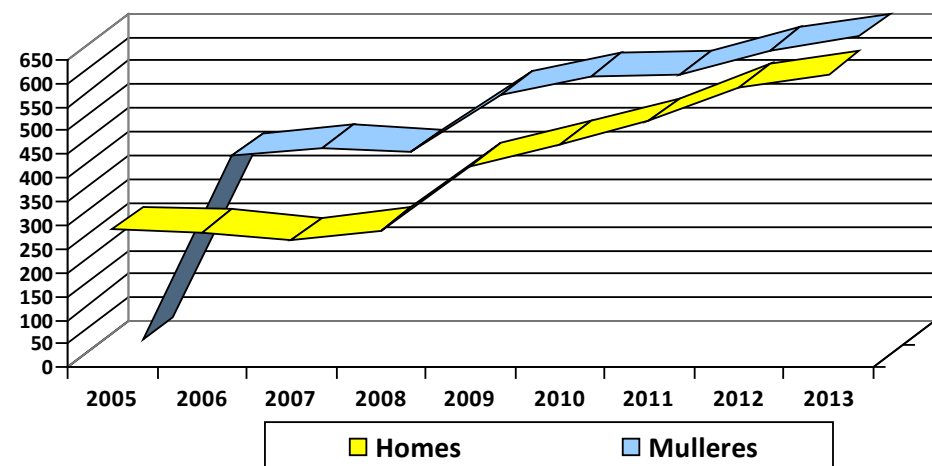
Evolución do paro por sectores de actividade. Concello de Sada: 2005-2013.

Evolución do paro rexistrado segundo grandes grupos de idade. Concello de Sada: 2005-2013

Evolución do paro rexistrado segundo xénero. Concello de Sada: 2005-2013

Nos últimos 8 anos no Concello de Sada o número total de parados incrementouse en 569 parados, (fronte a un incremento da poboación de máis de 2.208 habitantes). O sector de actividade onde máis medrou o número de parados é o sector servizos (debido a que é maior o contingente de efectivos que abrangue este sector), seguido da construción e da industria.

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Paro total	701	683	683	697	953	1.037	1.091	1.212	1.270
Agricultura/Pesca	17	22	18	28	23	27	26	27	24
Industria	83	88	82	79	109	122	133	148	145
Construción	60	50	46	58	134	153	168	177	173
Servizos	476	462	480	479	634	667	697	789	860
Sen emprego anterior	65	61	57	52	52	69	68	71	68

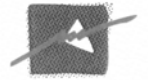
A análise da evolución das cifras do paro por grupos de idade reflicte un maior incremento do paro no grupo de idade dos maiores de 25 anos (as cifras duplícanse nos derradeiros 8 anos). Nos menores de 25 existe un estancamento con altibaixos, o que nos indica a tardía incorporación da poboación nova ao mundo laboral.

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Menores de 25 anos	83	70	62	58	91	83	69	67	60
25 e máis anos	618	613	621	639	862	954	1.022	1.145	1.210

No tocante a comparativa do paro por sexos reiterase o maior taxa de paro feminino que experimentou un incremento moi acusado no ano 2006, e que nos anos 2007 e 2008 case que dobraba o paro masculino, pero que foi igualándose nos derradeiros anos.

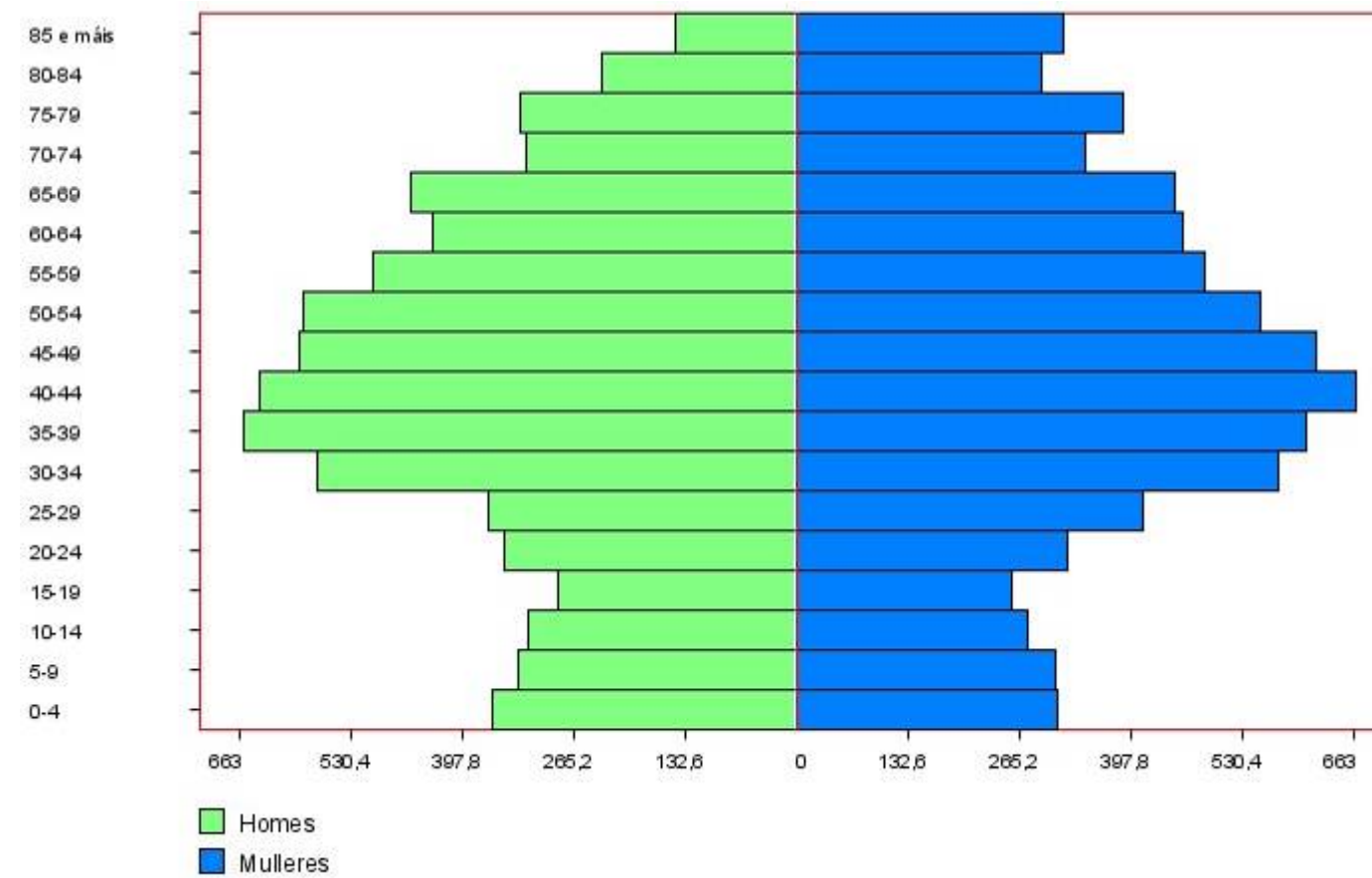
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Total	701	683	683	697	953	1.037	1.091	1.212	1.270
Homes	291	286	268	290	425	471	520	592	620
Mulleres	409	397	415	406	528	567	571	621	650

Paro rexistrado segundo xénero e grupos quinquenais de idade. Concello de Sada. Ano 2013

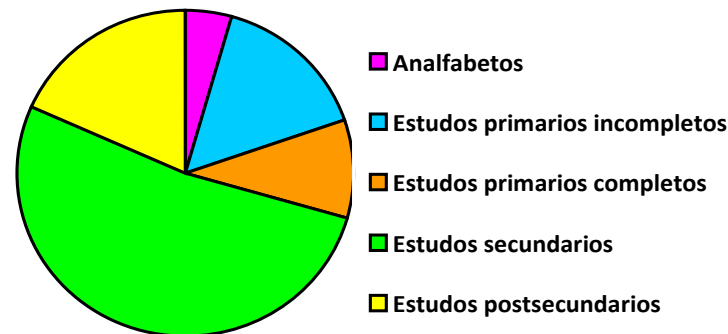
	16 a 19 anos	20 a 24 anos	25 a 29 anos	30 a 34 anos	35 a 39 anos	40 a 44 anos	45 a 49 anos	50 a 54 anos	55 a 59 anos	60 a 64 anos
Homes	5	31	47	78	78	69	81	83	92	56
Mulleres	4	21	58	87	89	101	83	79	81	47

A pirámide de poboación activa parada amosa graficamente os grupos de idade máis afectados polo problema do desemprego, cun gran continxente de poboación parada entre os 30 e os 55 anos.

Paro rexistrado segundo xénero e nivel de estudos rematados. Concello de Sada. Ano 2013

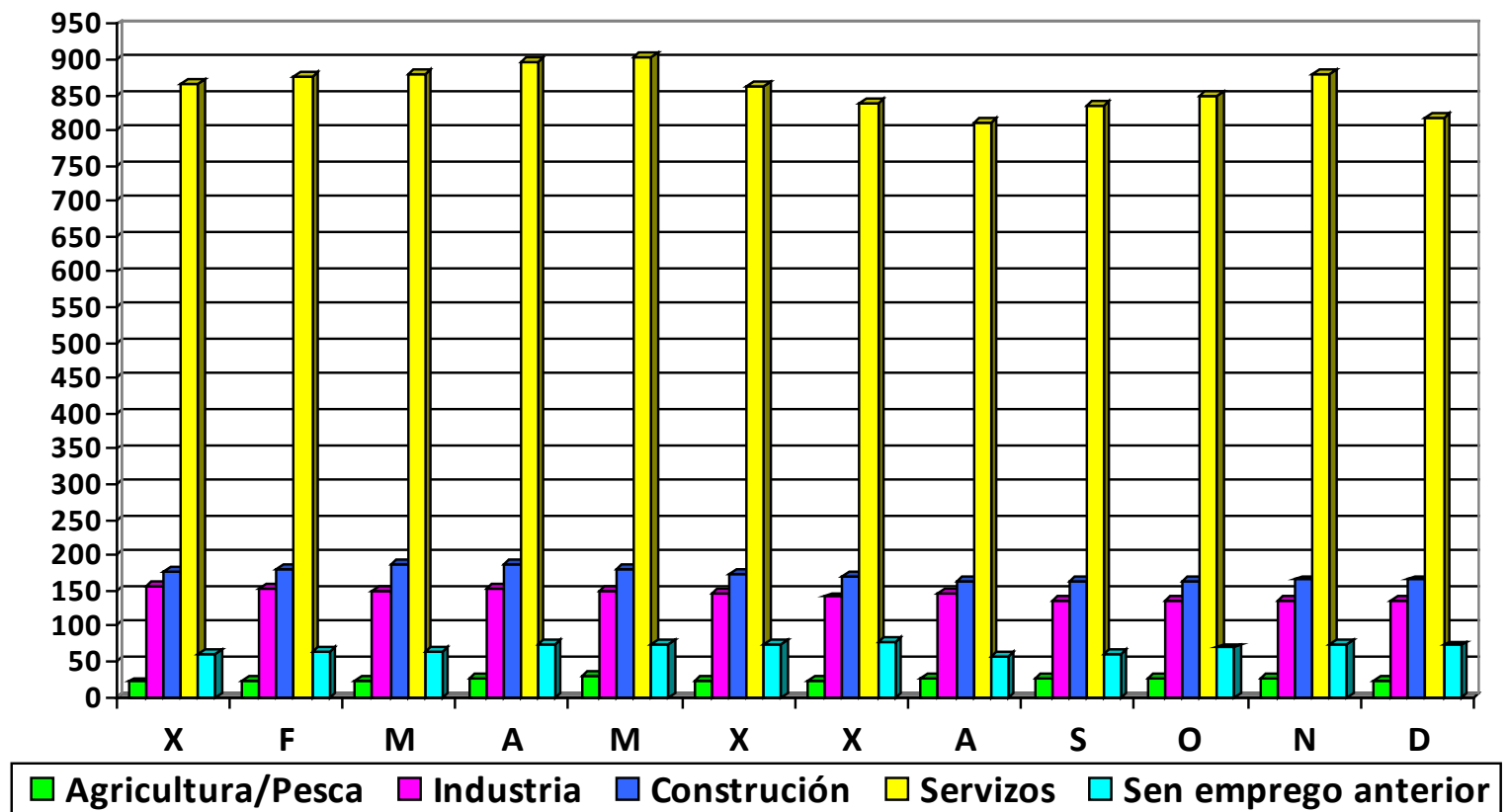
	Total	Homes	Mulleres
Total	1.270	620	650
Analfabetos	57	30	27
Estudos primarios incompletos	192	98	94
Estudos primarios completos	123	79	44
Estudos secundarios	663	324	339
Estudos postsecundarios	234	88	146

Paro rexistrado segundo sector de actividade. Concello de Sada. Datos mensuais do ano 2013

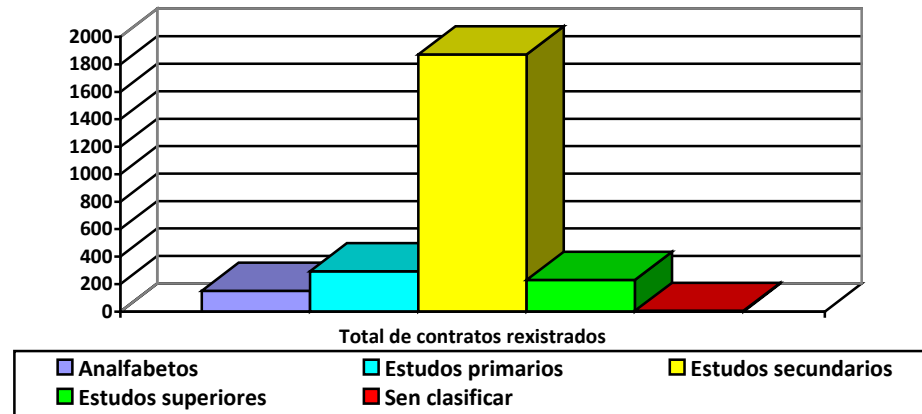
	X	F	M	A	M	X	X	A	S	O	N	D
Paro total	1.281	1.296	1.305	1.336	1.333	1.279	1.249	1.200	1.220	1.244	1.280	1.215
Agricultura/Pesca	21	22	23	25	28	24	23	25	26	26	25	23
Industria	155	154	150	154	149	145	141	145	136	135	136	137
Construción	177	181	187	186	179	173	171	162	163	164	165	165
Servizos	867	876	880	897	904	863	838	810	834	850	879	818
Sen emprego anterior	61	63	65	74	73	74	76	58	61	69	75	72

Durante o ano 2013 a gráfica da evolución mensual do paro por sectores de actividade amosa un descenso do paro na época de verán, existe polo tanto un factor de estacionalidade relacionado directamente co sector servizos (paralelismo nas gráficas) e a condición de Sada como concello turístico de sol e praia. O índice do paro total e do paro do sector servizos evidencia a importancia deste sector en canto a poboación ocupada no concello de Sada.

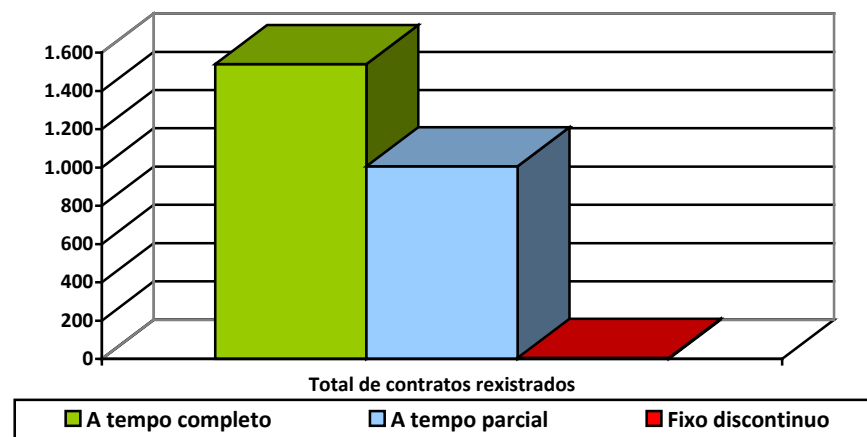

Contratos rexistrados segundo nivel de formación e modalidade do contrato. Concello de Sada. Ano 2013

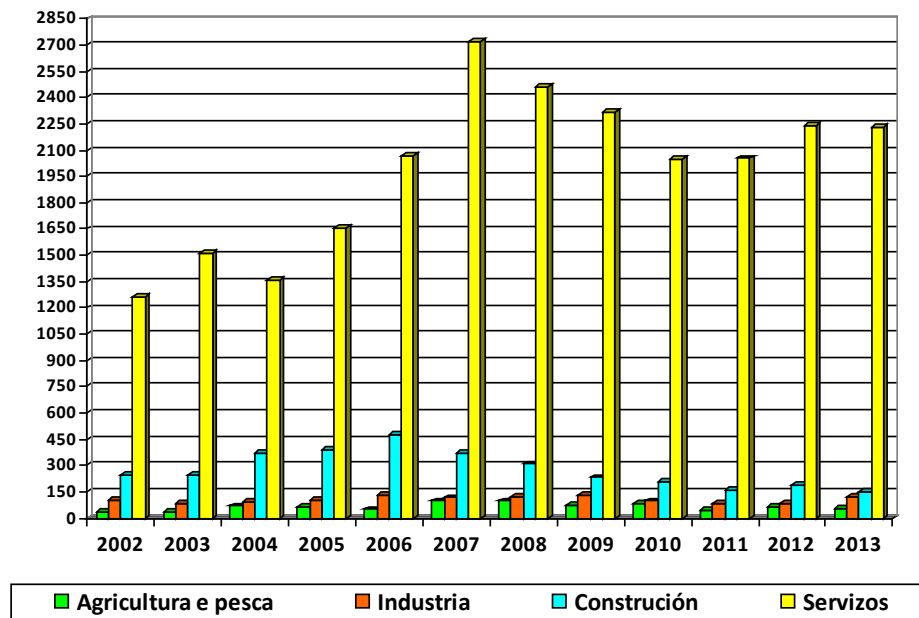
	Total	Analfabetos	Estudos primarios	Estudos secundarios	Estudos superiores	Sen clasificar
Total de contratos rexistrados	2.551	151	293	1.872	230	5
Total de contratos iniciais	2.440	139	278	1.801	217	5
Indefinido ordinario e fomento do emprego	118	5	25	66	21	1
De obra ou servizo	698	13	110	471	100	4
Eventual por circunstancias da produción	1.419	113	127	1.106	73	0
Interinidade	109	7	9	84	9	0
En prácticas	12	0	0	2	10	0
Para a formación	17	0	5	11	1	0
Outros	67	1	2	61	3	0
Conversións a indefinidos	111	12	15	71	13	0

Contratos rexistrados segundo modalidade do contrato e tipo de xornada. Concello de Sada. Ano 2013

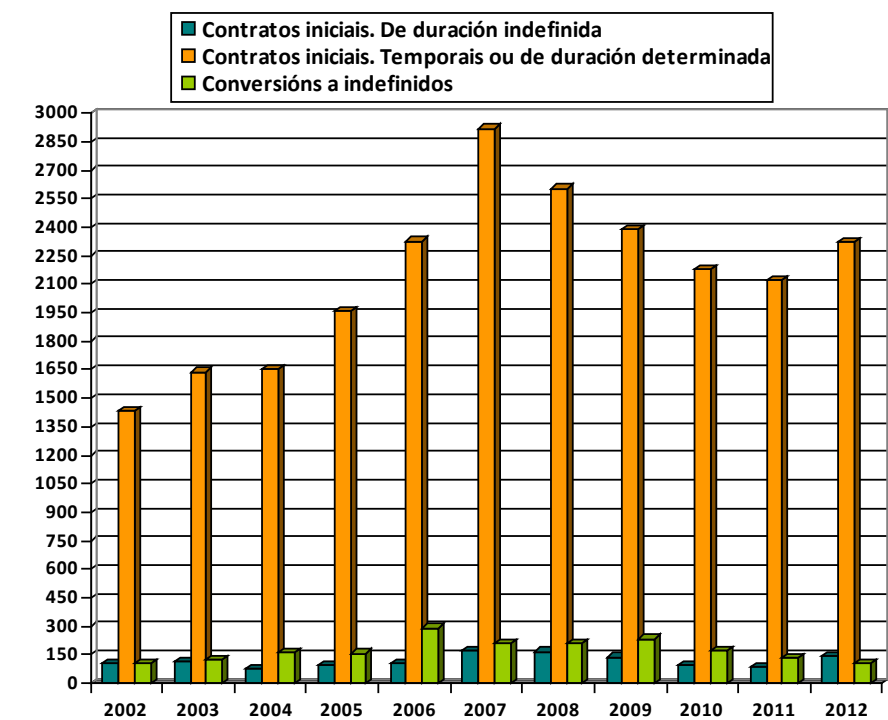
	Total	A tempo completo	A tempo parcial	Fixo discontinuo
Total de contratos rexistrados	2.551	1.540	1.006	5
Total de contratos iniciais	2.440	1.468	967	5
Indefinido ordinario e fomento do emprego	118	73	40	5
De obra ou servizo	698	385	313	0
Eventual por circunstancias da produción	1.419	865	554	0
Interinidade	109	58	51	0
En prácticas	12	8	4	0
Para a formación	17	17	0	0
Outros	67	62	5	0
Conversións a indefinidos	111	72	39	0

Evolución dos contratos rexistrados segundo sector de actividade económica. Concello de Sada

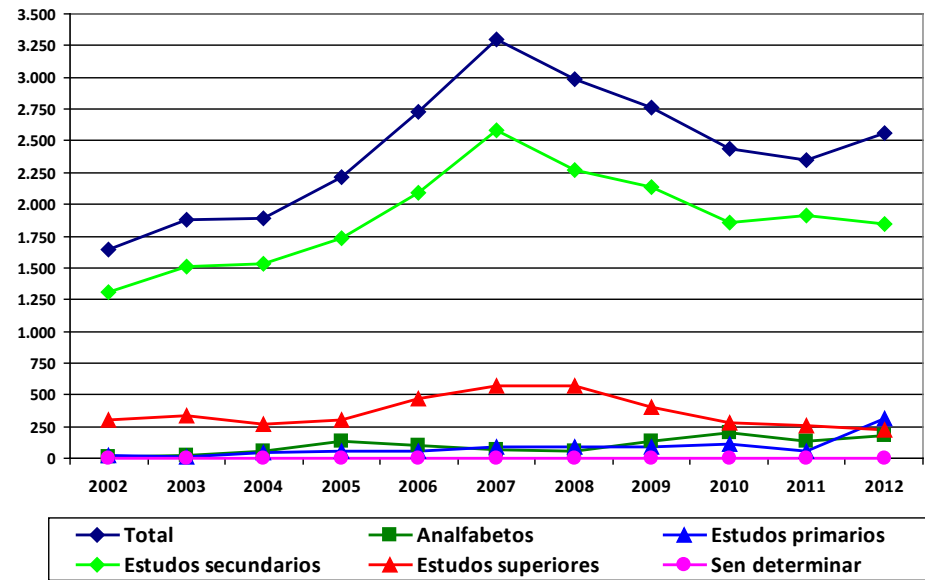
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Total	1.643	1.875	1.891	2.210	2.724	3.304	2.982	2.758	2.436	2.345	2.565	2.551
Agricultura e pesca	37	35	68	62	48	97	96	76	83	44	60	54
Industria	99	84	92	105	131	116	120	131	96	85	79	120
Construcción	249	242	371	389	476	370	308	231	205	163	189	147
Servizos	1.258	1.514	1.360	1.654	2.069	2.721	2.458	2.320	2.052	2.053	2.237	2.230

Evolución dos contratos rexistrados segundo tipo de contrato. Concello de Sada

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Total	1.643	1.875	1.891	2.210	2.724	3.304	2.982	2.758	2.436	2.345	2.565
Contratos iniciais. De duración indefinida	106	114	75	92	106	173	167	137	92	88	139
Contratos iniciais. Temporais ou de duración determinada	1.433	1.639	1.652	1.962	2.327	2.921	2.605	2.389	2.176	2.125	2.322
Conversiones a indefinidos	104	122	164	156	291	210	210	232	168	132	104

Evolución dos contratos iniciais segundo o nivel de formación: 2002-2012

Contratos iniciais rexistrados segundo tipo de contrato e nivel de formación. Concello de Sada. Ano 2012

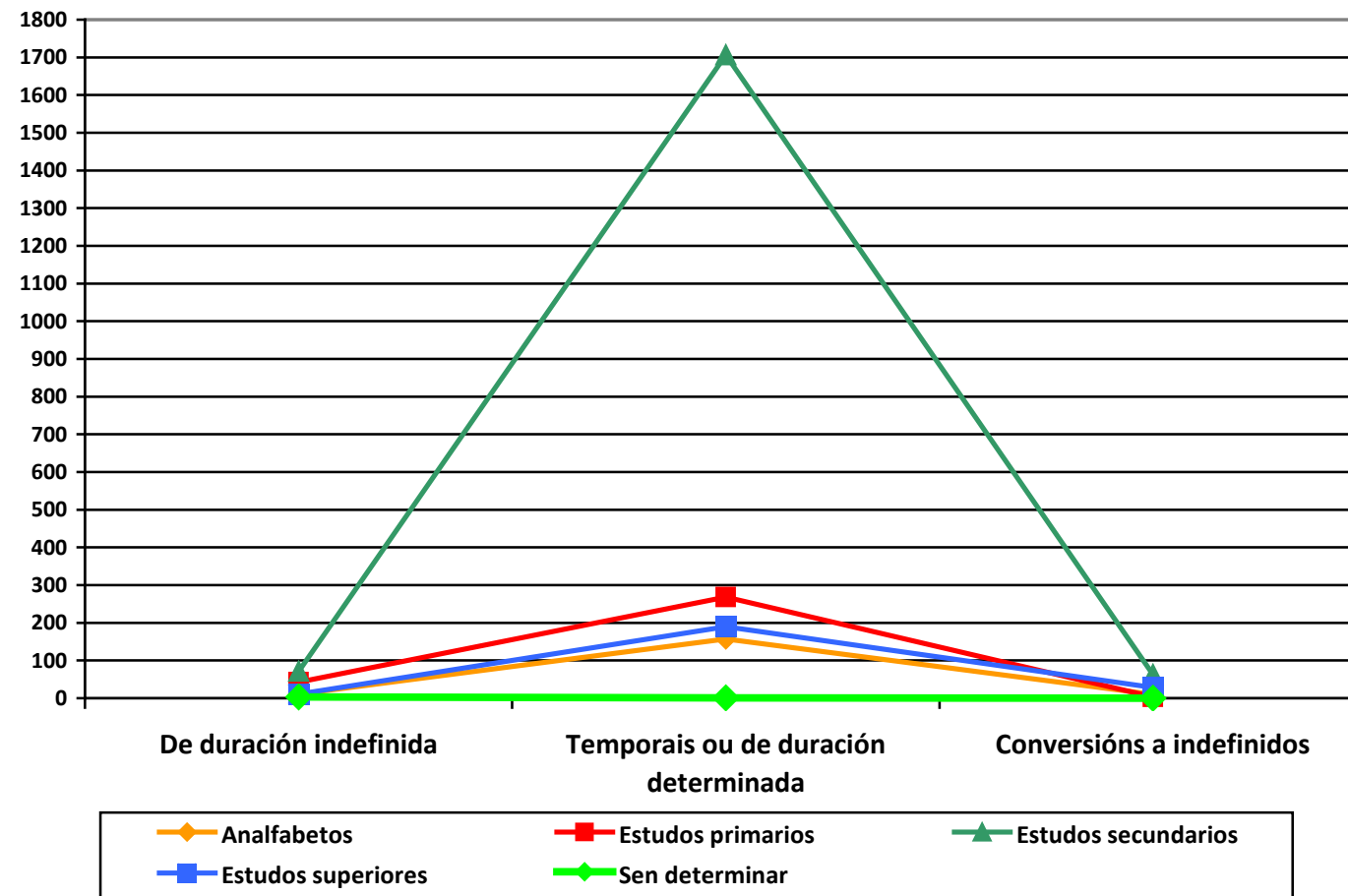
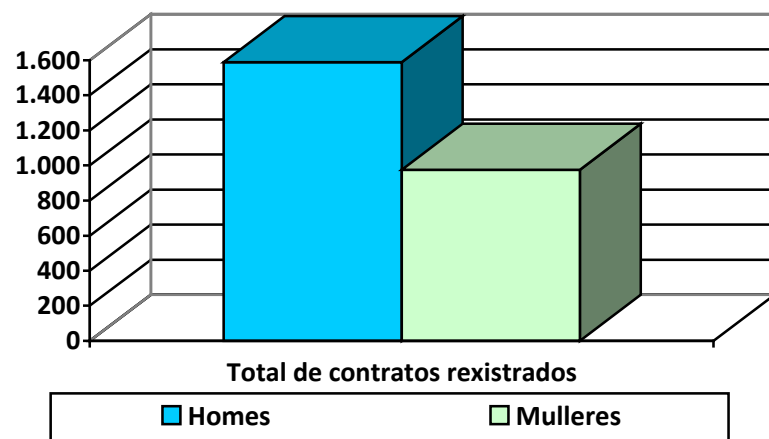
	Contratos iniciais. De duración indefinida	Contratos iniciais. Temporais ou de duración determinada	Conversiones a indefinidos
Total	139	2.322	104
Analfabetos	11	157	10
Estudos primarios	43	268	3
Estudos secundarios	71	1.706	63
Estudos superiores	11	190	28
Sen determinar	3	1	0

A análise das táboas e gráficas amosa que o perfil do contrato tipo asinado durante o ano 2012 é un contrato temporal no sector servizos (87,5% dos contratos iniciais totais), cun nivel de formación de estudos secundarios (73,71%).

Os homes contratados (61,95%) son maioría fronte as mulleres (38,05%). A contratación indefinida feminina acada o 2% do total de contratos e os contratos indefinidos os homes o 4%.

Contratos rexistrados segundo xénero e modalidade do contrato. Concello de Sada. Ano 2012

	Total	Homes	Mulleres
Total de contratos rexistrados	2.565	1.589	976
Indefinido ordinario e fomento do emprego	138	92	46
De obra ou servizo	739	478	261
Eventual por circunstancias da produción	1.331	856	475
Interinidade	142	41	101
En prácticas	14	5	9
Para a formación	14	12	2
Outros	83	50	33
Conversiones a indefinidos	104	55	49

Principais datos económicos da rama agraria e pesqueira. Galicia. Ano 2012

Ocupados (miles de persoas)	Dato
Agricultura, gandería, caza e silvicultura	59,2
Pesca e acuicultura	20,6
Valor engadido bruto (miles de euros)	2.458.622,0
Crecedemento do valor engadido bruto (%)	1,3
VEB da rama agraria e pesqueira/PIB (%)	4,4

Distribución municipal de usos. Concello de Sada. Ano 2012

Superficie total do concello	2.751
Superficie forestal total	1.129
Forestal arborizado	1.121
Pasteiro, Pasteiro arbustivo e Mato	8
Superficie de cultivo e prado	130
Outras superficies	1.492

Distribución comarcal de usos. Comarca da Coruña. Ano 2012

Superficie total da comarca	47.070
Superficie forestal total	23.361
Forestal arborizado	20.642
Pasteiro, Pasteiro arbustivo e Mato	2.720
Superficie de cultivo e prado	8.142
Outras superficies	15.569

4.2.2. Estrutura por sectores de actividade

4.2.2.1. Sector primario

O sector primario atópase nun estado de recesión en toda a comarca, descendeu o número de empregados en favor do terciario, ademais, existe unha forte presión da área urbana no subsector agropecuario e forestal, o que condiciona os aproveitamentos e usos do solo que en moitas ocasións perden a súa “vocación” agraria na espera de futuras recualificacións.

Na estrutura socioprofesional o sector primario emprega ao 3% da man de obra local, centrada principalmente na pesca. Destaca o porto de Sada, no lugar de Fontán, onde se traballa a pesca de baixura, con capturas de xurelos, sardiñas, xoubas e xardas que se comercializan en diferentes lonxas da comarca coruñesa e tamén fóra da comunidade galega. Tamén sobresaie o marisqueo, con especies como o berberecho e as ameixas fina e babosa.

As actividades agropecuarias, que no pasado recente ocupaban ao 30% dos activos, experimentaron un forte retroceso e oriéntanse ao autoconsumo ou como complemento ás rendas familiares. Os produtos hortícolas diríxense ao mercado coruñés e arredores.

A maior parte das explotacións son traballadas a tempo parcial por persoas empregadas noutros sectores económicos. Así mesmo, cabe destacar que a inmensa maioría das parcelas presentan un área inferior a 5 ha. Nos últimos anos, a superficie das especies forestais e doutros espazos non agrícolas aumentaron considerablemente, debido, por unha parte ao abandono das terras labradas e dos pasteiros, e por outro ao incremento da intervención antrópica no territorio.

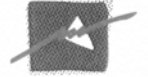
O 41,04% da superficie total do concello é superficie forestal e case un 5% é superficie de cultivo e prado.

No ámbito comarcal os terreos forestais arborizados, representan case o 45 % da superficie total do solo fronte ao case 18% de superficie destinada a cultivo e prado.

Estes resultados mostran a importancia que o subsector forestal podería ter na socioeconomía deste territorio, sobre todo se existise unha xestión forestal máis ordenada e sostible que garantise a súa multifuncionalidade desde os puntos de vista ambiental, económico e social, o que tamén iría contribuír para a redución dos incendios forestais. Un dos principais problemas é que a inmensa maioría da superficie forestal está en mans privadas, sendo moitas delas propiedades fragmentadas de difícil aproveitamento, o que denota unha carencia de cultura forestal e asociativa neste territorio. En xeral trátase de producións de baixo valor engadido debido entre outros: á dependencia do monocultivo forestal do eucalipto, pequeno tamaño das empresas forestais, baixo grao de diversificación da produción, escasa normalización e certificación da calidade dos produtos, insuficiente orientación comercial e deficientes canais de comercialización, equipamentos obsoletos en moitas empresas.

Cabe salientar tamén a forte presenza do subsector viveirista dedicado a planta ornamental, hortofruticultura e floricultura, no territorio comarcal, no concello de Sada existen 9 viveiros. A situación deste subsector presente deficiencias na planificación conxunta entre producións de cultivos e estruturas de comercialización.

A modo de síntese, compre dicir, que dentro deste territorio o subsector agrícola, caracterízase polas súas dificultades para a negociación fronte aos provedores e distribuidores, (baixo valor engadido das producións, estancamento dos prezos, etc.) debido á súa débil estrutura comercial. Así mesmo, no que se refire o subsector hortícola, detéctanse problemas de planificación e dificultades para acceder a novos mercados.

Explotacións agrícolas no Concello de Sada segundo o Réxime de tenencia da SAU. (Fonte: INE)

	Número de Explotacións
Propiedade do titular	48
Arrendamento	10
Parcería ou outros réximes de tenencia	8

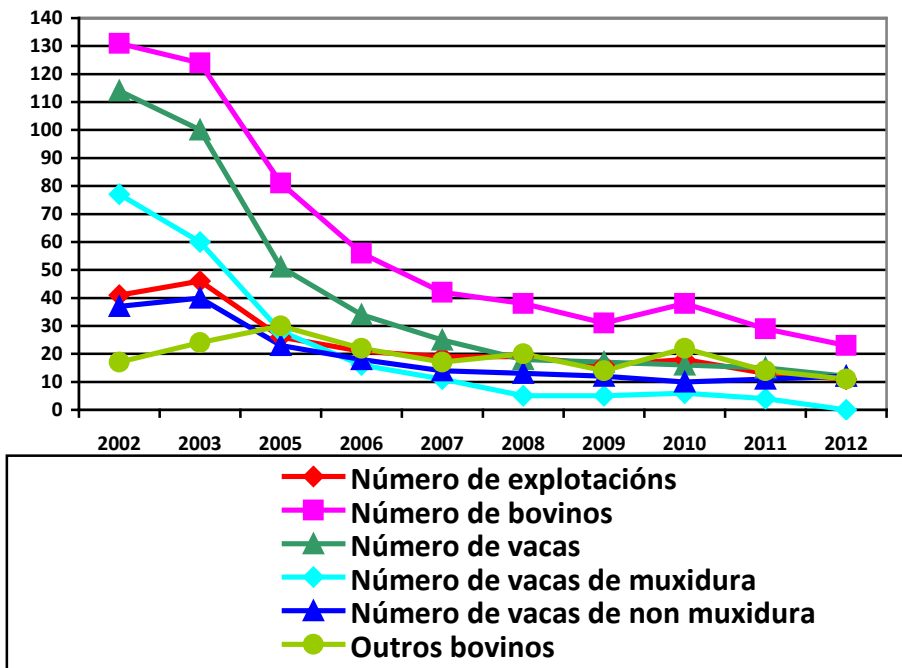
Explotacións agrícolas no Concello de Sada segundo o Tramo de Superficie Total (Fonte: INE)

	Número de Explotacións
De 0,1 a menos de 0,2 Ha	1
De 0,2 a menos de 0,5 Ha	5
De 0,5 a menos de 1 Ha	7
De 1 a menos de 2 Ha	17
De 2 a menos de 3 Ha	14
De 3 a menos de 4 Ha	5
De 4 a menos de 5 Ha	1
De 5 a menos de 10 Ha	4

Explotacións agrícolas no Concello de Sada segundo o Aproveitamento de Terras: Detalle de cultivos, Pastos permanentes e outras terras (Fonte: INE)

	Superficie (Ha)
Trigo brando e escanda	0,6
Trigo duro	1,18
Millo en grao	11,27
Garavanzos, xudías, lentellas	0,11
Chícharos, fabas, faballóns e chícharos doces	0,46
Pataca	8,93
Raíces e tubérculos forraxeiros	0,1
Millo forraxeiro de colleita en verde	4,17
Hortalizas, melóns e fresas. Ao aire libre ou en abrigo baixo. En terra de labor	1,65
Hortalizas, melóns e fresas. Ao aire libre ou en abrigo baixo. En terreos hortícolas	3,09
Hortalizas, melóns e fresas. En invernadoiro ou en abrigo alto (accesible)	0,35
Flores e plantas ornamentais. Ao aire libre e/u abrigo baixo	1
Flores e plantas ornamentais. En invernadoiro	0,4
Barbeito sen axuda económica	6,66
Horta para consumo familiar (menor a 500 m ²)	0,33
Cítricos	0,02
Froiteiros orixinarios de clima temperado	0,6
Froiteiros orixinarios de clima subtropical	0,07
Froiteiros de froito seco	0,01
Uva de vinificación	0,01
Viveiros	3,43
Prados e praderías permanentes	30,24
Outras superficies utilizadas para pastos	3,13
Terreo con vexetación espontánea e sen aproveitamento agrícola e que non se utiliza para pastos	2,67
Superficie con especies arbóreas forestais que non se utiliza para pastos	20,17
Eiras, construcións, canteiras, patios, camiños, estanques, ...	0,51
Outras terras cultivables que non ten sido utilizadas na campaña	2,74

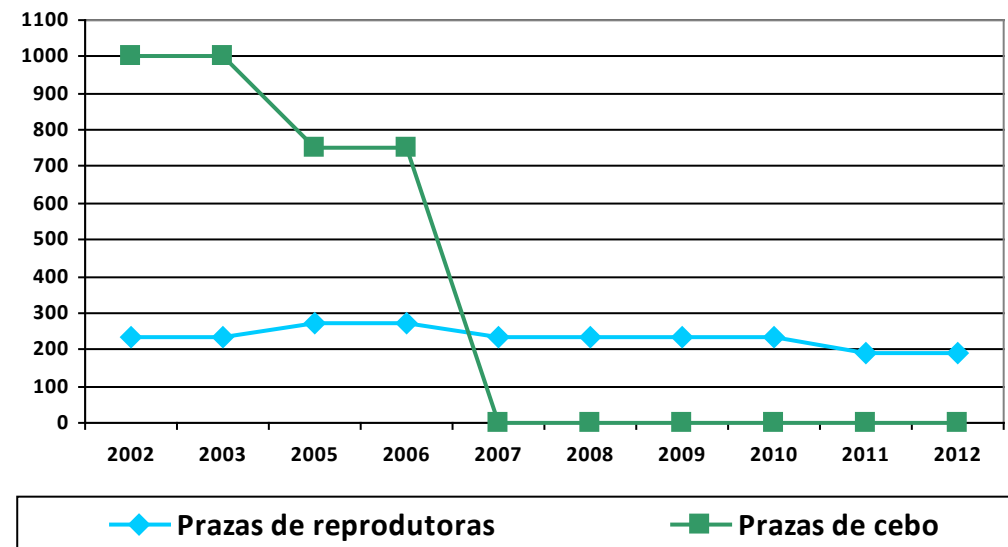

Subsector gandeiro

O peso do **subsector gandeiro** ten pouca importancia, a súa evolución na última década parece non ser compatible coa dinámica económica do concello.

Número de explotacións e bovinos.

Concello de Sada	2002	2003	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Número de explotacións	41	46	26	21	19	19	16	18	13	11
Número de bovinos	131	124	81	56	42	38	31	38	29	23
Número de vacas	114	100	51	34	25	18	17	16	15	12
Número de vacas de muxidura	77	60	28	16	11	5	5	6	4	0
Número de vacas de non muxidura	37	40	23	18	14	13	12	10	11	12
Outros bovinos	17	24	30	22	17	20	14	22	14	11

Gando porcino. Distribución de prazas en explotacións industriais. Número de prazas

Concello de Sada	2002	2003	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Prazas de reprodutoras	235	235	270	270	233	233	233	233	188	188
Prazas de cebo	1.000	1.000	750	750	0	0	0	0	0	0

Subsector pesqueiro.

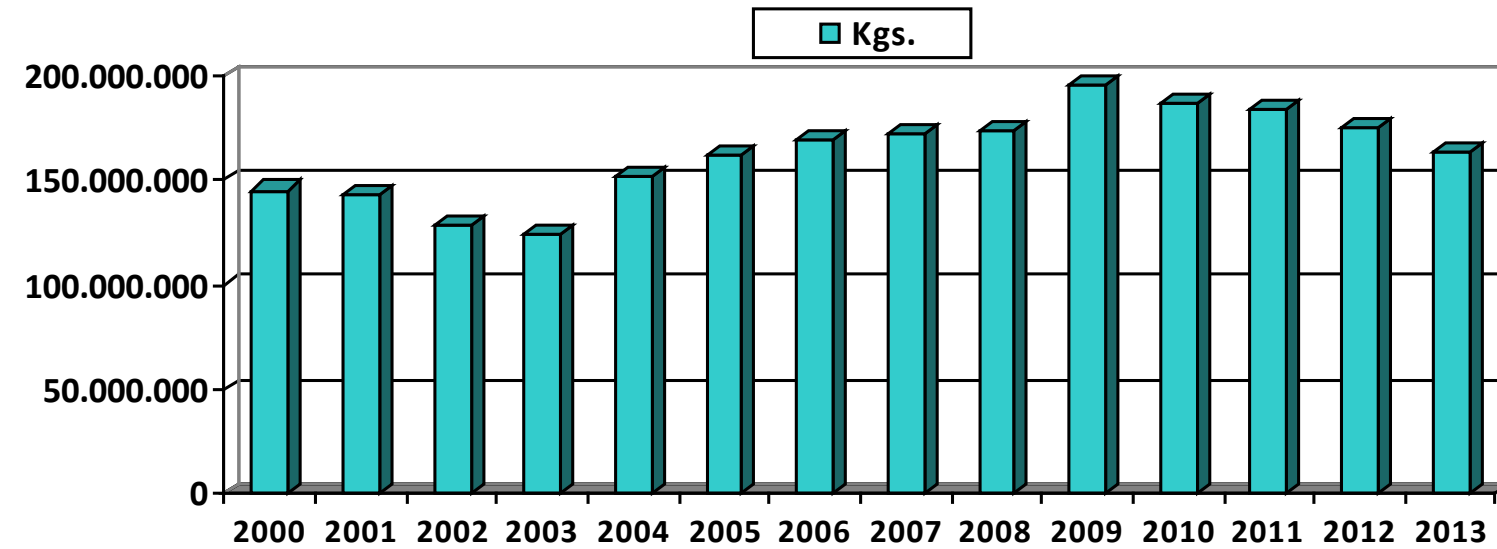
O ano 2009 presentou un importante crecemento da produción pesqueira e marisqueira total das distintas lonxas galegas. Esta medrou un 12,8% en relación á produción do ano anterior, acadando un total de 195,8 miles de toneladas. Pola contra, o ano 2013 pode considerarse como un mal ano para a venda, xa que o valor en primeira venda mantén a tendencia descende do ano anterior, acadando un valor de 413,19 millóns de euros.

Volume de negocios das principais lonxas de Galicia. Ano 2013.

Lonxa	Quiilos	Importe €
A Coruña (Lonja Coruña, S.A.)	39.935.034,68	82.977.196,54
Ribeira	27.705.520,19	33.288.154,32
Noia	1.651.855,□6	8.609.252,99
Portosín	6.930.990,50	6.497.129,24
Cedeira	802.5□6,90	4.596.731,67
Muros	2.383.00□,16	4.320.174,11
Ca□ariña□	□.876.637,30	2.988.955,01
Rianxo	417.733,60	2.897.454,19
Malpica	1.080.964,91	2.624.696,49
Fisterra	570.793,71	1.986.128,61
Ferrol	324.319,34	1.813.297,39
Barallobre	212.707,53	1.494.556,00
Aguiño	160.182,50	1.458.478,35
Cabo de Cruz	110.730,50	1.339.679,30
Cariño	676.600,78	1.002.608,43
Pobra do Caramiñal	120.963,90	984.708,13
Corcubión	242.365,91	950.569,73
Laxe	323.280,11	759.929,18
Sada	160.858,00	279.113,35

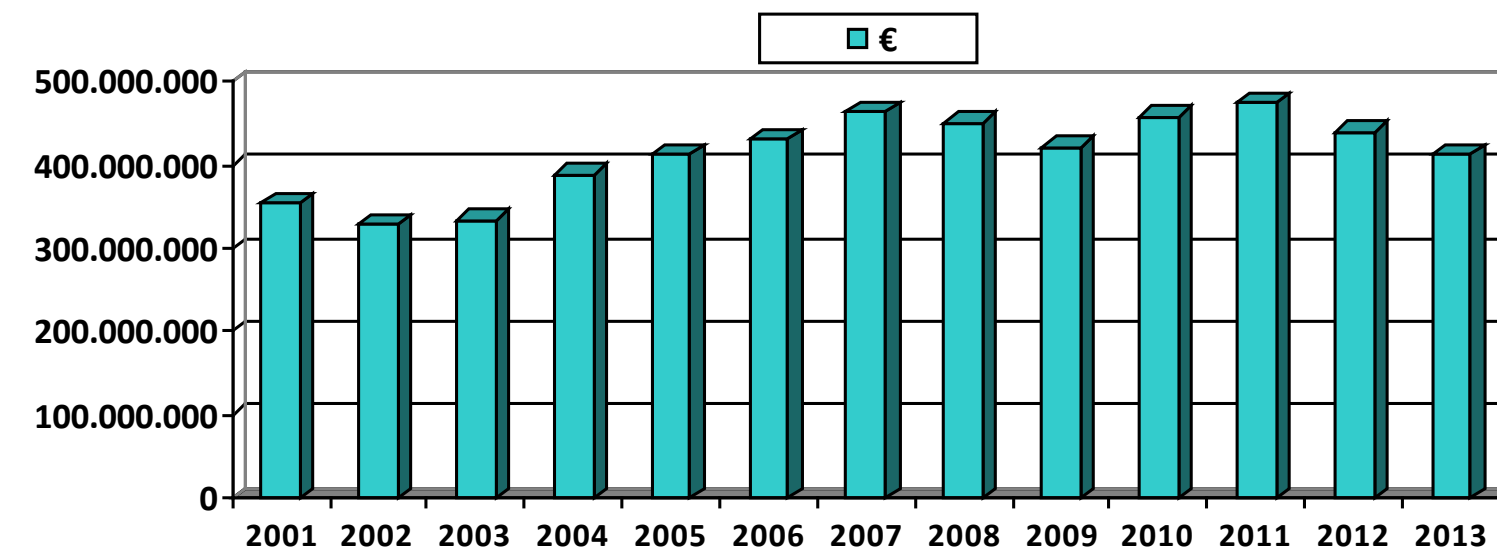
Fonte: <http://www.pescadegalicia.com>

Evolución histórica da produción pesqueira y marisqueira en Galicia. Anos 2001- 2013.

Fonte: <http://www.pescadegalicia.com>

Evolución histórica da venda da produción pesqueira y marisqueira en Galicia. Anos 2000- 2013.

Fonte: <http://www.pescadegalicia.com>

A lonxa do porto de Sada-Fontán acada unha importante actividade a nivel autonómico e provincial. A súa flota, de buques de baixura, descargou durante o ano 2005 máis de 4 millóns de quilos, cun valor superior a 2 millón de euros.

Porén nos anos seguintes, a produción foi descendendo ata acadar no ano 2013 unha produción de 160.858 kg e un valor de vendas de 279.113,35 €.

Especies vendidas na Lonxa de Sada no ano 2013

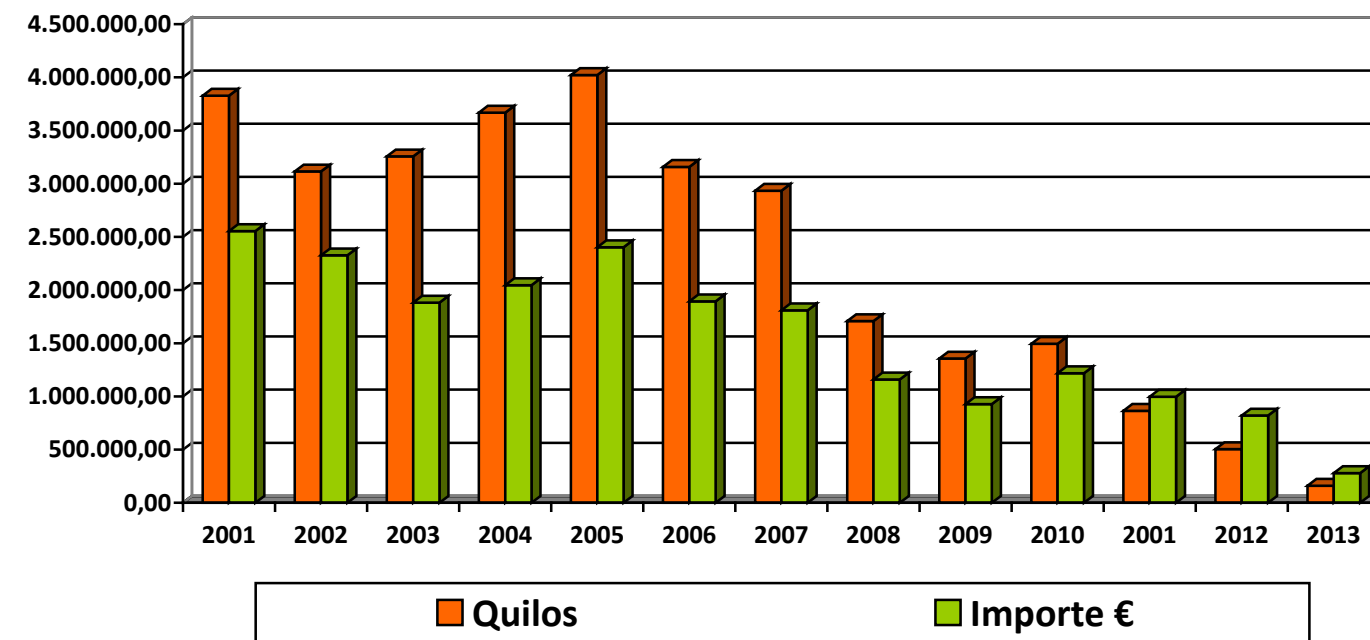
Descrición	Quilos	Importe €
Sardiña	131.880,00	257.965,86
Xarda	20.005,00	12.844,41
Xurel	4.242,00	1.560,70
Xarda pintada	2.505,00	3.000,38
Boga	756,00	176,40
Bonito do Atlántico	596,00	991,65
Melva	350,00	437,50
Choco	152,00	60,40
Ameixa xaponesa	102,00	324,00
Choupa	86,00	30,10
Polbo	58,00	249,25
Faneca	41,00	135,00
Centola	38,00	380,00
Sargo común	14,00	74,20
Escachos	10,00	30,00
Camarón común	7,00	140,00
Nécora	6,00	80,00
Alcrique	5,00	18,50
Linguado	5,00	66,00
Total	160.858,00	279.113,35

Fonte: <http://www.pescadegalicia.com>

Evolución de vendas na Lonxa de Sada

Data	Quilos	Importe €
2001	3.827.590,00	2.554.485,83
2002	3.114.985,00	2.326.626,25
2003	3.256.699,00	1.882.001,96
2004	3.668.190,93	2.046.356,50
2005	4.022.033,10	2.402.668,86
2006	3.158.052,85	1.894.146,00
2007	2.934.289,25	1.809.981,41
2008	1.708.074,74	1.159.724,23
2009	1.356.353,95	927.788,72
2010	1.494.798,75	1.218.737,66
2011	865.192,30	997.612,04
2012	504.726,70	820.696,53
2013	160.858,00	279.113,35
Total	30.071.844,57	20.319.939,34

Fonte: <http://www.pescadegalicia.com>

Fonte: <http://www.pescadegalicia.com>

Táboa I: Nº de cuadrículas nos polígonos de viveiros flotantes da Ría de Ares e Betanzos

DISTRITO MARÍTIMO	POLÍGONO DE VIVEIROS	CUADRÍCULAS		TIPO DE CULTIVO		
		TOTAIS	OCUPADAS	MEXILLÓN	OUTRAS	EXPERIMENTAIS
Sada	1	109	99	83	1	15
	2	40	39	21	1	17
		149	138	104	2	32

Táboa II: Produción (kg) de mexillón nos polígonos de viveiros flotantes Sada 1 e Sada 2

ANO	PRODUCCIÓN DE MEXILLÓN (kg)		
	SADA 1	SADA 2	TOTAL
2009	4.671.740	2.439.643	7.111.383
2010	4.876.365	1.700.954	6.577.319
2011	4.270.862	2.351.718	6.622.580

• **ACTIVIDADE MARISQUEIRA**

A Ría de Sada está autorizada como zona de produción de moluscos bivalvos e outros invertebrados mariños.

O litoral do Concello de Sada está incluído como GAL 04/01 para a produción de moluscos bivalvos e gasterópodos tanto unha clasificación microbiolóxica de B, GAL 12 para polígonos de cultivo Sada A e Sada B tamén clasificada como zona B e como GAL 04 para a explotación de equinodermos cuxa calidade é de zona A.

O Plan Xeral de Explotación Marisqueira contempla os seguintes plans de explotación:

- Plan de Explotación (PE) Conxunto das Confrarías de Sada e Miño para a extracción de moluscos bivalvos na modalidade de marisqueo a pé. Neste plan están autorizadas 23 mariscadoras para a extracción de Ameixa fina (*Ruditapes decussatus*), ameixa babosa (*Venerupis pullastra*), ameixa xaponesa (*Ruditapes philippinarum*), berberecho (*Cerastoderma edule*) e longueirón vello (*Solen marginatus*). Unha das características deste Plan é que a maior carga de traballo implica o traslado das especies autorizadas cara outros bancos de explotación conxunta para mellorar o crecemento dos individuos.
- Plan de Explotación (PE) Conxunto das Confrarías de Coruña, Mera, Lorbé e Sada para a explotación do Percebe (*Pollicipes pollicipes*) baixo as modalidades de a pé e dende embarcación. Autorizada a 19 mariscadores a pé e 35 embarcacións.
- Plan de Explotación (PE) Conxunto das Confrarías de Coruña e Barallobre para o ourizo (*Paracentrotus lividus*) con mergullo con subministración de aire dende a superficie e que autoriza a 17 embarcacións e 17 mergulladores.

• **ACUICULTURA**

- Acuicultura na zona terrestre

No Concello de Sada na actualidade tan só está autorizado un establecemento de acuicultura localizado no Porto de Sada-Fontán.

- Acuicultura na zona marítima

Na banda sur da Ría de Ares e Betanzos e no norte do Porto de Sada, están localizados os polígonos de viveiros flotantes Sada 1 e 2. Estes polígonos están localizados no distrito marítimo de Sada (entre punta Carboeira e punta da Torrella).

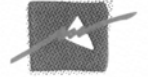
O número total de cuadrículas dos dous polígonos é de 149 (táboa I). Delas na actualidade están ocupadas 138 (93% do total): 104 para a produción de mexillón (*Mytilus galloprovincialis* Lamarck, 1918), 2 para especies varias e 32 experimentais (moluscos bivalvos, peixes, algas, etc.). A produción de mexillón total en 2011 foi de 6.622 t (táboa II).

No Porto de Sada están censados 8 barcos auxiliares de acuicultura que supoñen un arqueo total de 334 TRB (398 GT) e 1651 CV.

No que respecta aos cultivos experimentais nos polígonos de viveiros flotantes podemos destacar as seguintes experiencias:

- Cultivo de algas mariñas en liñas de cultivo nunha cuadrícula do polígono Sada 2. As especies autorizadas son *Undaria pinnatifida* (Harvey) Suringar, 1873,; *Saccharina latissima* (Linnaeus) C.E. Lane, C. Mayes, Druehl&G.W. Saunders, 2006, ; e especies do xénero *Codium* Stackhouse, 1797. A produción declarada en 2011 foi de 216 kg de argazo real (*Saccharina latissima*).
- Captación de semente de mexillón en 16 cuadrículas (6 no polígono Sada 1 e 10 no polígono Sada 2) nas que se está experimentando con diferentes colectores de semente colocados en artefactos flotantes (bateas e liñas de cultivo).
- Engorde de volandeiras (*Aequipecten opercularis* (Linnaeus, 1758)) e zamburiña (*Mimachlamys varia* (Linnaeus, 1758)) nunha cuadrícula do polígono de bateas Sada 1.
- Para cultivo de peixes en gaiolas están autorizadas 15 cuadrículas, nas que se realizan experiencias con diferentes especies. A produción de ollmol *Pagellus bogaraveo* (Brünnich, 1768) en 2011 foi de 245 toneladas.

- ARTES MENORES

A Ría de Ares-Betanzos atópase dentro da zona administrativa VII de Galicia. Dende 1999 a Unidade Técnica de Pesca de Baixura fai o seguimento da actividade pesqueira nas costas de Galicia e na súa base de datos consta que na área de estudo desenvolven a súa actividade pesqueira embarcacións do censo de artes menores pertencentes aos portos de Lorbé, Pontedeume, Sada, Miño e Ares.

En relación as artes e lances e tipos de capturas:

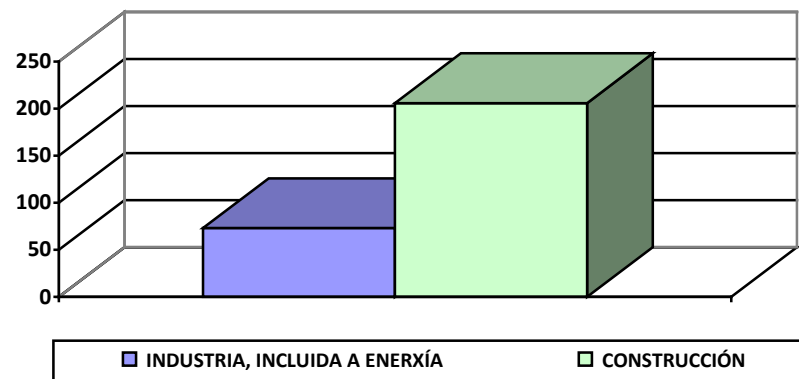
- Na Ría de Ares-Betanzos hai 61 embarcacións con porto base na área de estudo. Os portos con maior flota con Pontedeume (29,6%), Sada (27,9%) e Lorbé (22,9%).
- A maioría son embarcacións de pequeno porte. Un 57,4% das embarcacións son menores de 2,5 TRB, tipo I e II.
- As embarcacións dispoñen dun total de 219 autorizacións de 15 artes diferentes no seu permiso de explotación, sendo o enmalle (miños, vetas e transmallos) e as nasas (polbo, nécora-camarón) as principais.
- Nos 227 lances de 5 artes observados pola Unidade Técnica de Pesca de Baixura capturáronse un total de 83 especies diferentes.
- As principais especies obxectivos son os cefalópodos (polbo) para as nasas de polbo e nécora-camarón, os crustáceos (a centola no enmalle e a nécora e o camarón na nasa nécora-camarón) e diversos peixes nas artes de enmalle (pescada nas vetas).
- Non atopamos plans específicos para a zona, tan só plans xerais que abranguen toda Galicia

Empresas por situación de actividade. Nº de empresas

Concello de Sada	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Alta	97	137	141	145	152	116	119	136	126
Permanencia	872	913	960	1.086	1.122	1.136	1.120	1.135	1.103
Baixa	39	65	90	74	113	141	133	144	173

Empresas segundo actividade principal e estrato de asalariados. Número de empresas

Concello de Sada Ano 2012	Total	Persoas físicas	Sociedades anónimas	Sociedades de responsabilidade limitada	Sociedades cooperativas	Outros
Tódalas actividades	1.229	724	16	392	2	95
Industria, incluída a enerxía	73	28	6	33	1	5
Construción	206	80	3	106	0	17

4.2.2.2. Sector secundario.

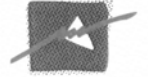
Sada concentra toda a súa zona industrial no Polígono do Arco Iris, onde están localizadas arredor de 20 empresas. Este polígono está situado na parroquia de Soñeiro, no extremo sur do municipio, na marxe da estrada N-VI. A súa localización é privilexiada, lindando cos termos municipais de Bergondo e Cambre así como cos seus respectivos polígonos industriais (Bergondo e Espírito Santo).

O polígono carece de moitas infraestruturas e servizos, precisos para a implantación de nova actividade industrial, por non ter delimitada con claridade a superficie empresarial/industrial e a dedicada a outros usos. Coexisten nun chan cualificado como industrial vivendas de uso residencial, xunto con terreos forestais ou sen edificar.

A construción da Vía Ártabra (circunvalación de alta capacidade da área metropolitana) sobre o linde oeste do municipio de Sada, será fundamental para mellorar o acceso aos polígonos comerciais e industriais da zona, aspecto fundamental para o desenvolvemento socioeconómico.

O secundario depende en gran medida dos recursos primarios proporcionados pola pesca, sobre todo polas factorías de transformación e de conservas de peixe. Tamén destacan as industrias de pirotecnia, pensos, mobles, madeira e carpintería metálica, aínda que a máis relevante é a de Cerámicas do Castro.

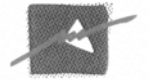
Á parte da industria, que emprega case o 4% da poboación activa, o sector secundario complétase coas actividades da construción, que ocupan ao 11,04%. Este subsector estaba en auxe nos últimos anos do século XX e primeiros do XXI ante o rápido crecemento da oferta residencial do concello, pero foi un dos sectores máis prexudicados pola situación de crise actual.

Empresas do sector secundario segundo actividade principal

CONCELLO DE SADA. ANO 2012	Nº DE EMPRESAS
TOTAL	279
INDUSTRIA, INCLUÍDA A ENERXÍA	73
Industria da alimentación	12
Fabricación de bebidas	1
Confección de roupa de vestir	3
Industria da madeira e da cortiza, agás mobles; cestería e espartaría	3
Artes gráficas e reprodución de soportes gravados	4
Industria química	1
Fabricación doutros produtos minerais non metálicos	4
Fabricación de produtos metálicos, agás maquinaria e equipamento	8
Fabricación de produtos informáticos, electrónicos e ópticos	2
Fabricación de maquinaria e equipamento n.c.n.	1
Fabricación de vehículos de motor, remolques e semirremolques	1
Fabricación doutro material de transporte	1
Fábrica de móbeis	3
Outras industrias manufactureiras	10
Reparación e instalación de maquinaria e equipamento	15
Recolla, tratamento e eliminación de residuos; valorización	4
CONSTRUCCIÓN	206
Construción de edificios	87
Enxeñaría civil	3
Actividades de construción especializada	116

Como se pon de manifesto na táboa anterior a actividade que presenta unha maior presenza en canto a número de empresas dentro do sector secundario é a construción, xa que esta actividade ven a representar un 74% do total das empresas dedicadas a actividades do sector secundario.

Número de licenzas segundo tipo de obra

Concello de Sada	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Total	132	94	91	77	110	105	25	13	11	9	16	20	36
Nova planta	119	85	78	74	103	95	22	6	9	7	12	15	27
Rehabilitación	5	9	10	2	6	4	1	3	2	1	1	4	9
Edificios	5	9	9	2	6	3	1	3	2	1	0	4	8
En locais	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	1	0	1
Só demolición total	8	0	3	1	1	6	2	4	0	1	3	1	0

66

Número e superficie de edificios e vivendas segundo tipo de obra. Unidades e miles m²

Concello de Sada	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Edificios nova planta	140	135	126	81	139	144	22	7	9	7	12	15	27
Residencial	140	133	125	81	129	142	22	7	9	7	12	15	27
Non residencial	0	2	1	0	10	2	0	0	0	0	0	0	0
Superficie nova planta (m²)	110.130	72.724	55.873	46.662	123.539	138.275	41.124	10.092	5.832	2.256	4.780	4.122	8.300
Residencial (m ²)	110.130	69.187	53.534	46.662	114.482	135.977	41.124	10.092	5.832	2.256	4.780	4.122	8.300
Non residencial (m ²)	0	3.537	2.339	0	9.057	2.298	0	0	0	0	0	0	0
Vivendas nova planta	579	330	225	257	717	725	280	65	37	11	21	15	31
Edificios en rehabilitación	5	9	9	2	8	3	1	3	2	2	0	4	8
Vivendas en rehabilitación	0	8	0	2	6	2	0	6	2	0	0	1	2
Edificios en demolición	19	4	8	1	9	10	2	4	0	1	8	3	1
Vivendas en demolición	19	4	7	1	14	8	2	6	1	1	15	2	3
Variación neta parque vivendas	560	334	218	258	709	719	278	65	38	10	6	14	30

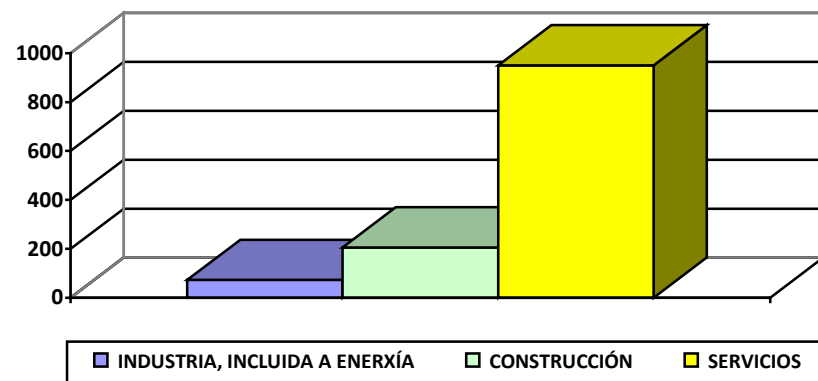
Número de transaccións inmobiliarias por réxime e tipo de vivenda.

Concello de Sada	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Total vivendas	357	382	570	369	351	206	219	107	147	95
Réxime de vivenda										
Libre	357	382	568	367	351	206	219	106	147	95
Protexida	0	0	2	2	0	0	0	1	0	0
Tipo de vivenda										
Nova	191	191	387	226	277	107	111	59	86	13
2ª man	166	191	183	143	74	99	108	48	61	82

Empresas segundo actividade principal e estrato de asalariados. Número de empresas

Concello de Sada Ano 2012	Total	Persoas físicas	Sociedades anónimas	Sociedades de responsabilidade limitada	Sociedades cooperativas	Outros
Tódalas actividades	1.229	724	16	392	2	95
Industria, incluída a enerxía	73	28	6	33	1	5
Construción	206	80	3	106	0	17
Servizos	950	616	7	253	1	73

4.2.2.3. Sector terciario.

O sector servizos é o que alberga tanto ao maior número de traballadores coma de empresas, ocupando na actualidade a máis do 77% dos ocupados residentes no concello de Sada, inda que moitos deles desempeñan a súa actividade noutros concellos da comarca, principalmente na cidade da Coruña.

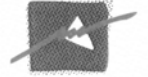
No terciario hai que salientar as actividades inmobiliarias, de aluguer e de servizos empresariais co 21,33% de ocupación, o que as converte nas máis importantes en termos laborais, seguidas das comerciais co 20,83%. Neste ámbito, concretamente o comercio por xunto está relacionado coa localización deste termo municipal na periferia coruñesa, co paso da N-VI e coa actividade do porto pesqueiro. Complétase coas actividades da hostalaría (7,41%) que, xunto coas inmobiliarias, están intimamente ligadas ao desenvolvemento turístico. Asemade, a capital municipal acolle algúns dos atractivos turísticos de Sada, que conta con diferentes ofertas recreativas nas praias e no porto deportivo. Tamén son importantes as actividades relacionadas cos transportes (5,00% de ocupación), cos servizos sociais (4,27%), cos sanitarios e veterinarios (4,03%) e coas tarefas domésticas (3,68%). A finais do século pasado creáronse varias empresas culturais como Edicións do Castro ou o Museo Galego de Arte Contemporánea de Carlos Maside.

O porto de Sada está emprazado en plena Ría de Betanzos, importante enclave turístico no medio da comarca das Mariñas. Dende 2009 o porto desenvolve unicamente actividade pesqueira e náutica-deportiva (o porto deportivo máis característico da comarca), que ademais conta con escola de vela. As súas características principais son:

Explanada comercial:	17.455 m ²
Atraque:	876 m
Atraque peirao comercial:	273 m
Calado mínimo:	2 m
Calado máximo:	5 m
Prazas de amarre para embarcacións:	565
Peirao de espera:	Si

A entrada é ampla e non ofrece maiores dificultades que os fondos areosos que hai nos fondos das rías. Ao Sur do paralelo da punta de Fontán, os fondos son inferiores a 5 metros en baixamar. Aquí atopase un bo lugar para fondear, pero pódese facer porto en Fontán que, segundo o derroteiro, áchase ao SW deste fondeadoiro.

Dun punto da costa situado E-W coa pedra Pulgueira, arrinca un peirao de dirección E-NE, duns 140 metros de lonxitude. Desde o arranque deste ata punta Tiñosa existe un peirao de costa. Na actualidade, tamén se dispuxo dunha serie de pantaláns para embarcacións e un área destinada a estas ao N deste peirao. Da súa medianía arrinca un peirao pesqueiro e tamén debemos engadir que existe un dique de abrigo de 376 m. Orientado ao E-SE e unha explanada que conta con numerosas instalacións portuarias.⁶

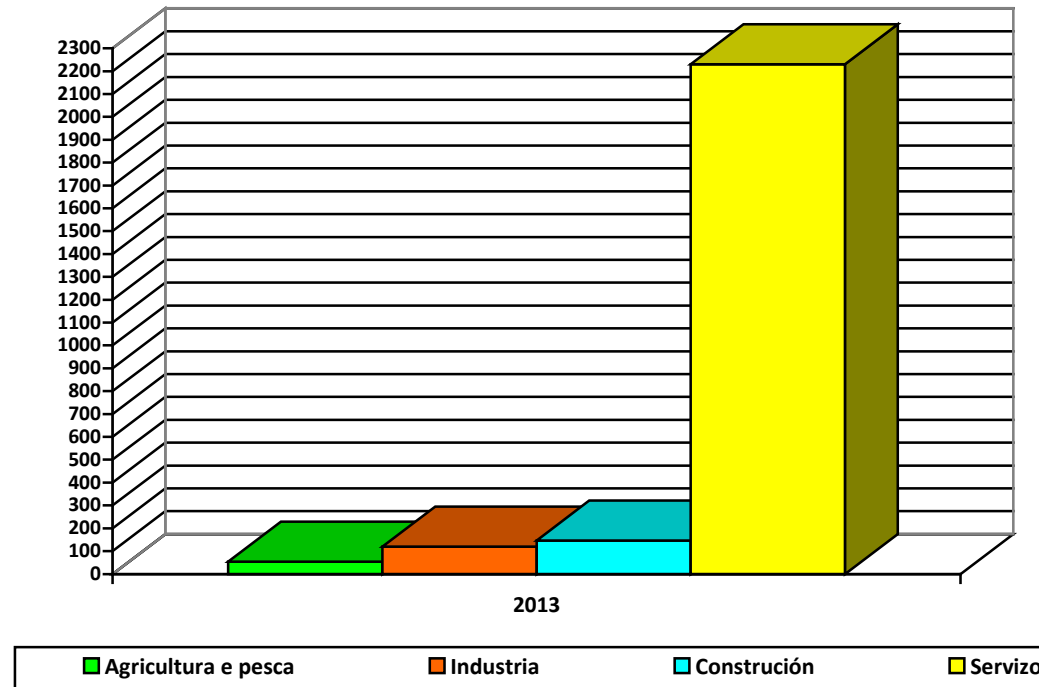

Empresas do sector servizos segundo actividade principal detallada.

CONCELLO DE SADA	ANO 2012
SERVIZOS	950
COMERCIO POR XUNTO E AO RETALLO; REPARACIÓN DE VEHÍCULOS DE MOTOR E MOTOCICLETAS	346
Venta e reparación de vehículos de motor e motocicletas	43
Comercio por xunto e intermediarios do comercio, salvo de vehículos de motor e motocicletas	108
Comercio a retallo, salvo de vehículos de motor e motocicletas	195
TRANSPORTE E ALMACENAMENTO	48
Transporte terrestre e por tubaxe	41
Almacenamento e actividades anexas ao transporte	3
Actividades postais e de correos	4
HOSTALARÍA	136
Servizos de aloxamento	11
Servizos de comidas e bebidas	125
INFORMACIÓN E COMUNICACIÓN	10
Edición	2
Actividades de programación e emisión de radio e televisión	1
Programación, consultaría e outras actividades relacionadas coa informática	7
ACTIVIDADES FINANCEIRAS E DE SEGUROS	33
Servizos financeiros, agás seguros e fondos de pensións	1
Actividades auxiliares aos servizos financeiros e aos seguros	32
ACTIVIDADES INMOBILIARIAS	26
Actividades inmobiliarias	26
ACTIVIDADES PROFESIONAIS, CIENTÍFICAS E TÉCNICAS	141
Actividades xurídicas e de contabilidade	54
Actividades das sedes centrais; actividades de consultoría de xestión empresarial	1
Servizos técnicos de arquitectura e enxeñaría; ensaios e análises técnicas	56
Investigación e desenvolvemento	3
Publicidade e estudos de mercado	9
Outras actividades profesionais, científicas e técnicas	12
Actividades veterinarias	6
ACTIVIDADES ADMINISTRATIVAS E SERVIZOS AUXILIARES	49
Actividades de aluguer	8
Actividades relacionadas co emprego	1
Actividades de axencias de viaxes, operadores turísticos, servizos de reservas e actividades relacionadas con este	5
Servizos a edificios e actividades de xardinaría	8
Actividades administrativas de oficina e outras actividades auxiliares ás empresas	27
EDUCACIÓN	33
Educación	33
ACTIVIDADES SANITARIAS E DE SERVIZOS SOCIAIS	42
Actividades sanitarias	37
Asistencia en establecementos residenciais	2
Actividades de servizos sociais sen aloxamento	3
ACTIVIDADES ARTÍSTICAS, RECREATIVAS E DE ENTRETENIMENTO	26
Actividades de creación, artísticas e espectáculos	11
Actividades de xogos de azar e apostas	3
Actividades deportivas, recreativas e de entretemento	10
OUTROS SERVIZOS	60
Actividades asociativas	7
Reparación de ordenadores, efectos persoais e artigos de uso doméstico	11
Outros servizos persoais	42

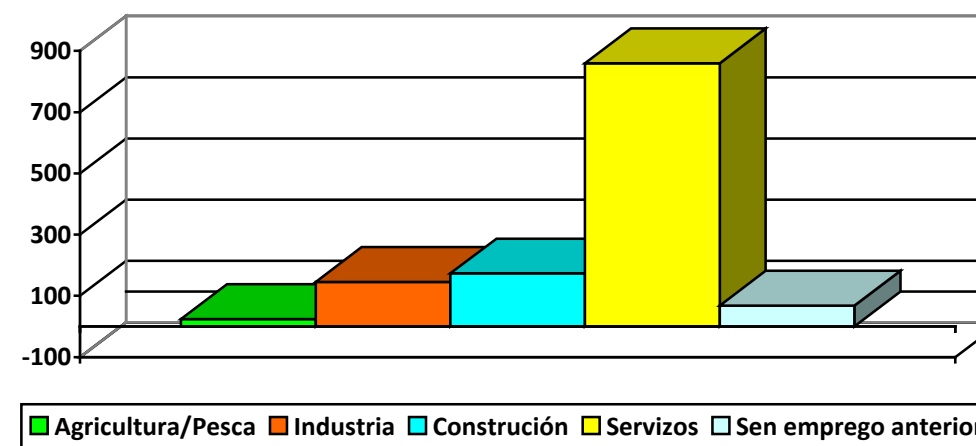
A importancia que ten no Concello de Sada reflíctese no seguinte gráfico:

Contratos rexistrados segundo sector de actividade económica. Concello de Sada. Ano 2013

Aínda que é preciso destacar que a crise que actualmente afecta a toda a economía, incide dun xeito moi significativo sobre este sector:

Paro rexistrado segundo sector de actividade. Concello de Sada. Ano 2013

Oficinas de entidades de crédito

	2010	2011	2012	2013
Total	11	10	8	7
Entidades de depósito	11	10	8	7
Bancos	7	..	..	..
Caixas de aforros	4	..	..	..
Cooperativas de crédito	0	..	..	..
Establecementos financeiros de crédito	0	0	0	0

Aloxamentos turísticos

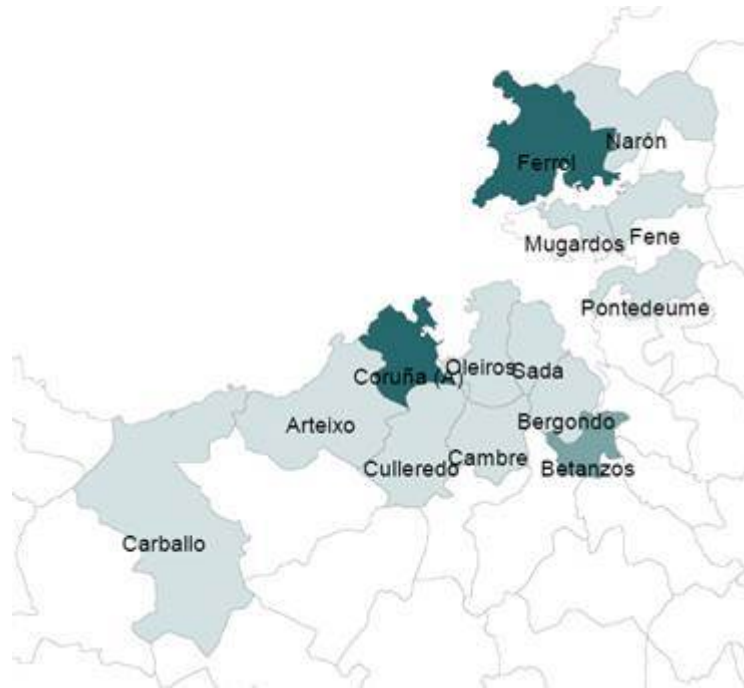
Concello de Sada. Ano 2011	Establecementos	Cuartos	Prazas
Hoteis	3	210	391
Pensións	3	38	69
Turismo rural	0	0	0
Campamentos de turismo	2	-	389

Empresas do sector servizos segundo actividade principal e estrato de asalariados. Concello de Sada. Ano 2012

SERVICIOS	Todos	ASALARIADOS							
		de 0 a 2	de 3 a 5	de 6 a 9	de 10 a 19	de 20 a 49	de 50 a 99	de 100 a 249	de 250 ou máis
	950	801	82	35	15	15	1	0	1
G COMERCIO POR XUNTO E AO RETALLO; REPARACIÓN DE VEHÍCULOS DE MOTOR E MOTOCICLETAS	346	281	36	13	9	7	0	0	0
H TRANSPORTE E ALMACENAMENTO	48	38	2	2	3	3	0	0	0
I HOSTALARÍA	136	103	19	11	1	2	0	0	0
J INFORMACIÓN E COMUNICACIÓNS	10	8	2	0	0	0	0	0	0
K ACTIVIDADES FINANCEIRAS E DE SEGUROS	33	32	0	0	0	1	0	0	0
L ACTIVIDADES INMOBILIARIAS	26	26	0	0	0	0	0	0	0
M ACTIVIDADES PROFESIONAIS, CIENTÍFICAS E TÉCNICAS	141	137	2	0	1	0	0	0	1
N ACTIVIDADES ADMINISTRATIVAS E SERVIZOS AUXILIARES	49	41	6	2	0	0	0	0	0
P EDUCACIÓN	33	31	2	0	0	0	0	0	0
Q ACTIVIDADES SANITARIAS E DE SERVIZOS SOCIAIS	42	31	4	4	1	1	1	0	0
R ACTIVIDADES ARTÍSTICAS, RECREATIVAS E DE ENTRETENIMENTO	26	20	3	2	0	1	0	0	0
S OUTROS SERVIZOS	60	53	6	1	0	0	0	0	0

Densidade de tráfico intramunicipal

Densidade de tráfico intermunicipal

Desprazamentos laborais.

En Galicia desprázanse diariamente un total de 789.580 traballadores, repartíndose case ao 50% entre os que efectúan unha soa viaxe de ida e volta e os que realizan o traxecto dúas ou máis veces. A maioría destes movementos prodúcese dentro do concello de residencia, a porcentaxe dos que se moven cara a outros concellos supera o 30%.

Con respecto á localidade á que se desprazan para traballar os que saen do seu concello, na maior parte dos casos, trasládanse a un municipio próximo ao de residencia, e obsérvanse os maiores fluxos nos movementos de entrada e saída entre as cidades e os concellos da súa área de influencia.

En termos absolutos, son as cidades, as que dispoñen de máis postos de traballo ocupados por persoas que residen noutros concellos, especialmente concellos da area suburbana cun alto índice de poboación residencial. A continuación estarían os concellos onde se sitúan os polígonos industriais máis importantes.

A cidade da Coruña orixina diariamente uns 14.000 desprazamentos de saída e 28.000 de entrada por motivos de traballo, concentrándose nos itinerarios entre esta cidade e os concellos do seu contorno. En efecto, dous de cada tres traballadores que saen cada día da Coruña diríxense a algún concello da propia comarca coruñesa, destacando Arteixo, Oleiros, Culleredo, Sada...

Da mesma forma, os ocupados que se achegan a traballar á Coruña proceden principalmente destes mesmos concellos.

Da poboación flotante da área metropolitana o 80,55 % do total diríxese cara á Cidade Central, (142.452 persoas) utilizan o municipio coruñés, máis da metade da poboación residente na periferia metropolitana.

Nos desprazamentos laborais predominan os fluxos centrípetos (Periferia ao Centro) sobre os centrífugos (Centro a Periferia), en contraste co que ocorre nos desprazamentos residenciais, de natureza maioritariamente centrífuga (cara á periferia). Existe unha gran proporción de poboación flotante en relación coa súa poboación residente. Esta dinámica contraposta é a principal causa explicativa da saturación da rede viaria metropolitana.

A Coruña

Desprazamentos de saída

Concello de destino	Ocupados que se desprazan	% sobre o total de saídas
Arteixo	3.735	27,0
Oleiros	1.499	10,8
Culleredo	1.224	8,9
Santiago de Compostela	1.118	8,1
Cambre	811	5,9
Bergondo	797	5,8
Ferrol	736	5,3
Sada	498	3,6
Betanzos	477	3,5
Resto de concellos	2.931	21,2
Total	13.826	100

Desprazamentos de entrada

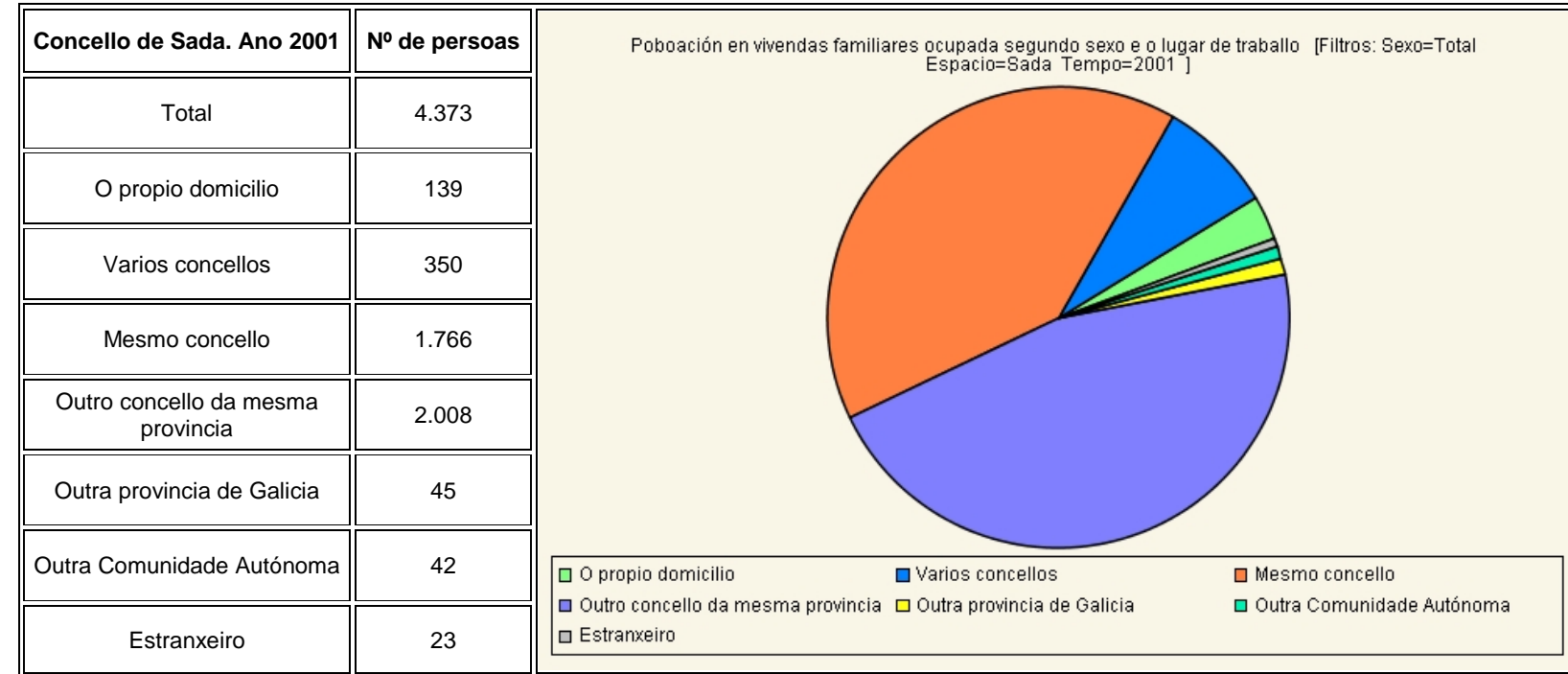
Concello de procedencia	Ocupados que se desprazan	% sobre o total de entradas
Oleiros	4.989	17,9
Culleredo	4.444	16,0
Arteixo	3.793	13,6
Cambre	3.475	12,5
Carballo	1.136	4,1
Sada	1.078	3,9
Laracha	788	2,8
Betanzos	720	2,6
Ferrol	718	2,6
Resto de concellos	6.696	24,1
Total	27.837	100

Poboación que traballa no municipio que reside ou fora del

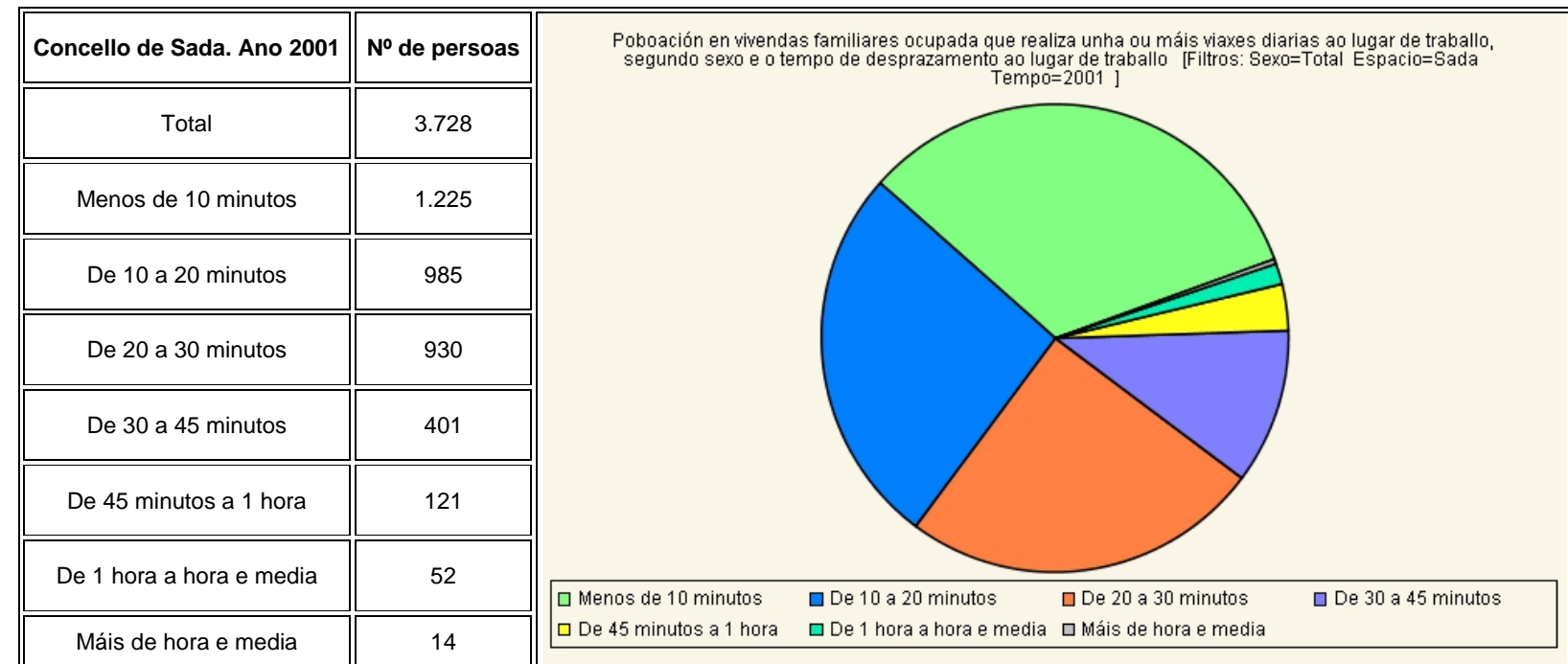
Lugar de traballo*	No mesmo municipio no que reside (%)	Distinto municipio da mesma provincia (%)
Abegondo	18,12	52,09
Arteixo	40,24	44,36
Bergondo	25,45	54,34
Cambre	20,08	63,56
Carral	28,08	51,11
Coruña, A	74,30	14,78
Culleredo	21,78	64,66
Oleiros	21,88	62,09
Sada	40,38	45,92

* Ano 2001. Fonte: Precado Ledo, A. El Área Metropolitana de A Coruña: Una Metrópoli Euroatlántica

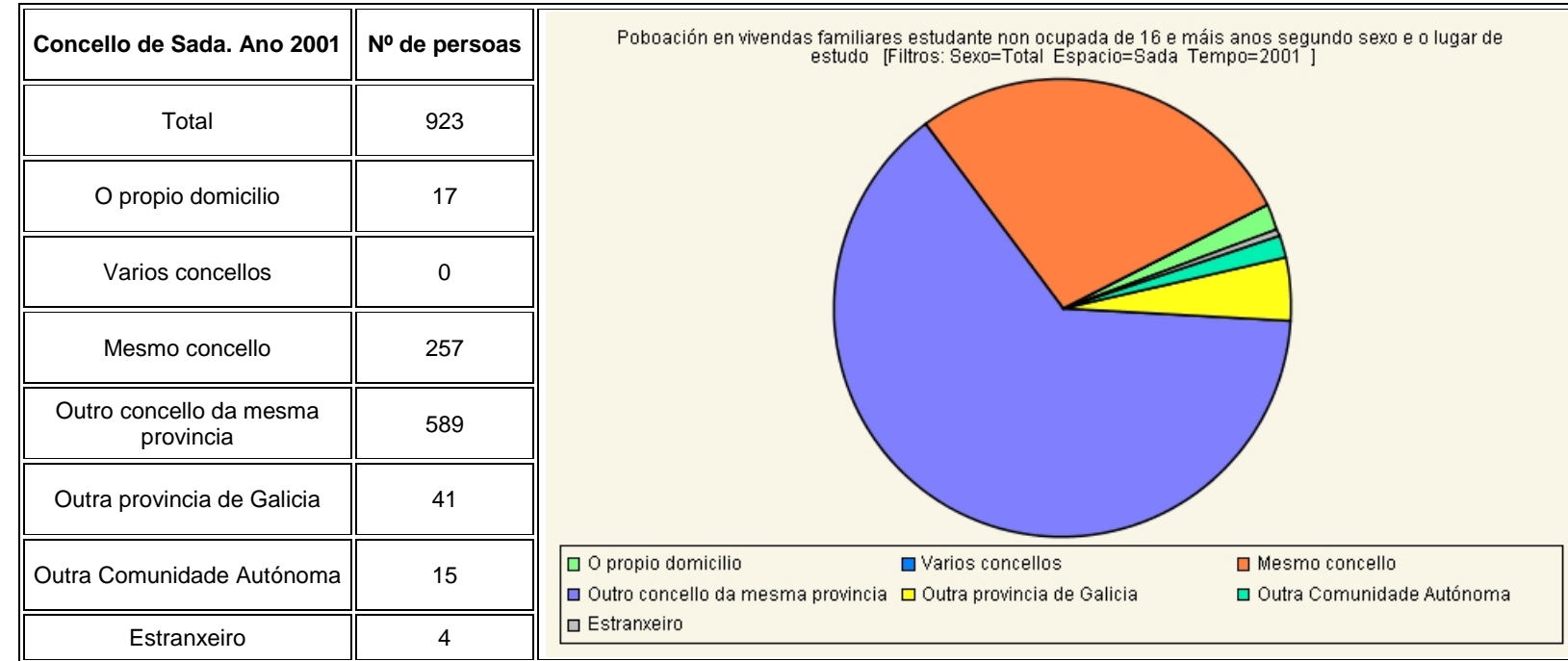
Poboación ocupada segundo o lugar de traballo

Poboación ocupada que realiza unha ou máis viaxes diarias ao lugar de traballo, segundo o tempo de desprazamento ao lugar de traballo

Poboación estudante non ocupada de 16 e máis anos segundo o lugar de estudo

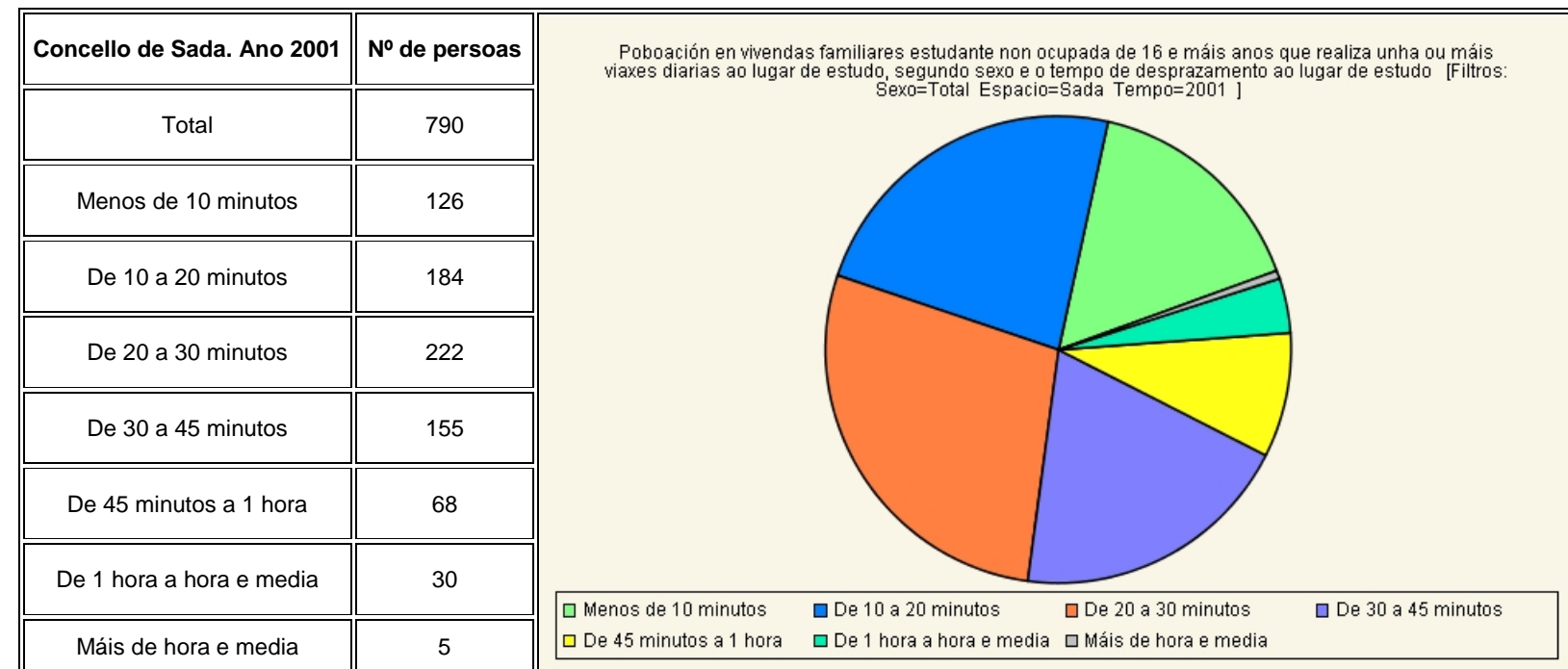

Poboación flotante nos municipios da A.M

Ano 2004	Poboación residente	Poboación vinculada non residente*				Poboación total
		Por traballo estudos e 2ª residencia	Por atracción comercial	Por atracción turística	Total	
Abegondo	5.732	636	0	27	690	6.422
Arteixo	25.295	5.737	0	189	5.926	31.221
Bergondo	6.413	2.378	0	754	3.132	9.545
Betanzos	12.990	2.248	8.444	379	11.071	24.061
Cambre	20.919	2.121	0	26	2.147	23.066
Carral	5.453	579	0	26	605	6.058
Coruña, A	242.846	37.397	96.575	8.480	142.152	385.298
Culleredo	24.640	2.644	0	940	3.584	28.224
Oleiros	29.671	4.232	0	1.403	5.635	35.306
Sada	12.453	2.443	0	713	3.156	15.609
A.M.	386.412	60.415	105.019	12.937	178.098	564.810

*Poboación vinculada non residente nun día medio do ano.
Fonte: Precedo Ledo, A. El Área Metropolitana de A Coruña: Una Metrópoli Euroatlántica.
<http://www.edu.xunta.es/ftpservers/portal/DXC/AtlasocioeconomicodeGalicia/Capitulo2.pdf>

Poboación estudante non ocupada de 16 e máis anos que realiza unha ou máis viaxes diarias ao lugar de estudo, segundo o tempo de desprazamento ao lugar de estudo

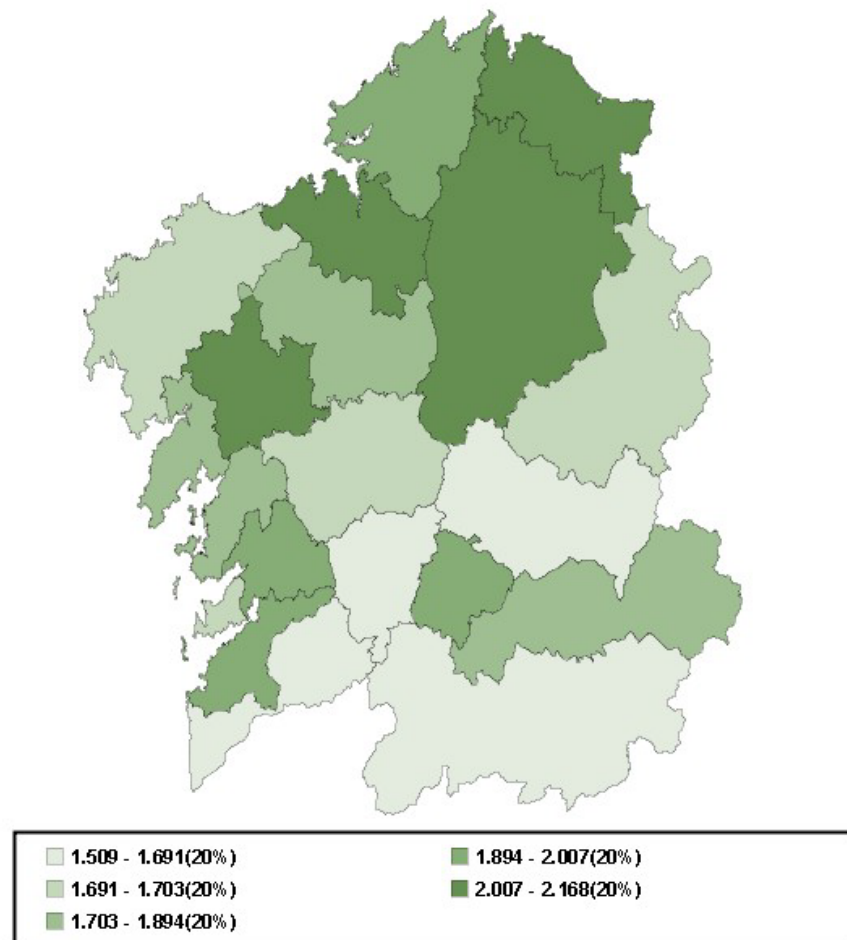
4.2.3. Indicadores Socioeconómicos

No ano 2012 o ingreso medio mensual dos fogares galegos sitúase en 1.906 euros; diminúe a penas un 0,1% respecto ao ano anterior. Tres das catro provincias galegas rexistraron aumentos nesta variable, a excepción de Pontevedra, onde o ingreso medio mensual por fogar cae un 2,3% respecto a 2011.

A metade dos fogares galegos ingresa menos de 1.652 euros ao mes. Con respecto ao ano 2011 a mediana de ingresos rexistrou un incremento do 1%.

Os ingresos medios mensuais por fogar máis altos danse nas provincias da Coruña (1.995 euros) e Lugo (1.923 euros) fronte aos máis baixos de Pontevedra (1.855 euros) e Ourense 1.727 euros). O ingreso mostra grandes diferenzas por áreas. Así, os fogares con ingresos máis altos son os das áreas que conteñen as sete grandes cidades galegas. Dentro destas, a área de Santiago é a que presenta un ingreso maior con 2.369 euros mensuais e Ferrol a menor con 1.916 euros.

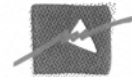
Ingreso medio mensual por fogar. Áreas. Ano 2012

	Concello de Ferrol	Concello da Coruña	Concello de Santiago de Compostela	Concello de Lugo	Concello de Ourense	Concello de Pontevedra	Concello de Vigo
Ingreso medio mensual por fogar (euros)	1.916	2.189	2.369	2.295	1.967	2.214	2.056
Porcentaxe de fogares segundo o intervalo de ingresos mensuais	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
Ata 1.000,00 euros	24,12	19,16	19,50	16,38	21,30	15,04	20,63
De 1.000,01 a 1.500,00 euros	20,67	17,54	14,21	18,90	18,45	14,78	20,10
De 1.500,01 a 2.000,00 euros	18,43	16,40	14,26	16,09	18,79	20,29	17,56
De 2.000,01 a 2.500,00 euros	13,87	14,46	14,42	14,67	15,46	17,17	13,97
De 2.500,01 a 3.000,00 euros	9,07	11,63	11,85	9,56	11,11	10,19	7,98
De 3.000,01 a 4.000,00 euros	6,32	11,04	12,55	14,16	9,74	14,17	10,92
Máis de 4.000,00 euros	7,51	9,78	13,20	10,24	5,15	8,35	8,86
Estrutura de ingresos dos fogares (porcentaxes)	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
Traballo conta allea	50,06	54,52	66,12	56,92	54,52	57,3	56,76
Traballo conta propia	6,23	9,33	8	10,78	9,44	10,27	7,36
Prestacións	42,45	32,02	23,63	26,63	33,26	29,75	33,77
Rendas e outros ingresos	1,26	4,13	2,25	5,67	2,78	2,67	2,11
Taxa de risco de pobreza (porcentaxes)	17,48	13,05	13,86	12,51	16,08	14,60	13,63

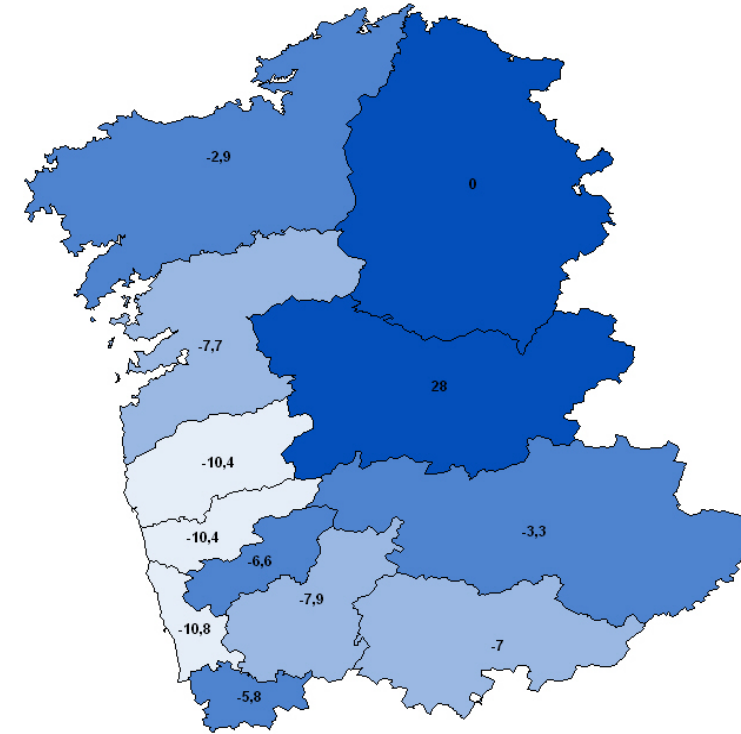
No ano 2012 a taxa de risco de pobreza de Galicia incrementouse 0,7 puntos ata acadar o 16,5%. Esta taxa calcúlase como a porcentaxe de persoas cun ingreso equivalente inferior ao limiar de risco de pobreza, que se establece no 60% da mediana de ingresos equivalentes. Para calcular as unidades de consumo asígnase un 1 ao primeiro adulto do fogar, 0,5 ao resto de adultos (persoas de 14 ou máis anos dese fogar) e 0,3 a cada neno do fogar (menores de 14 anos).

O limiar depende, polo tanto, do número de persoas que compoñen o fogar, así como da idade dos mesmos. Para un fogar unipersonal o limiar en 2012 é de 588,9 euros/mes, mentres que para un fogar composto por dous adultos (1,5 unidades de consumo) o limiar é de 883,3 euros/mes (1,5*588,9).

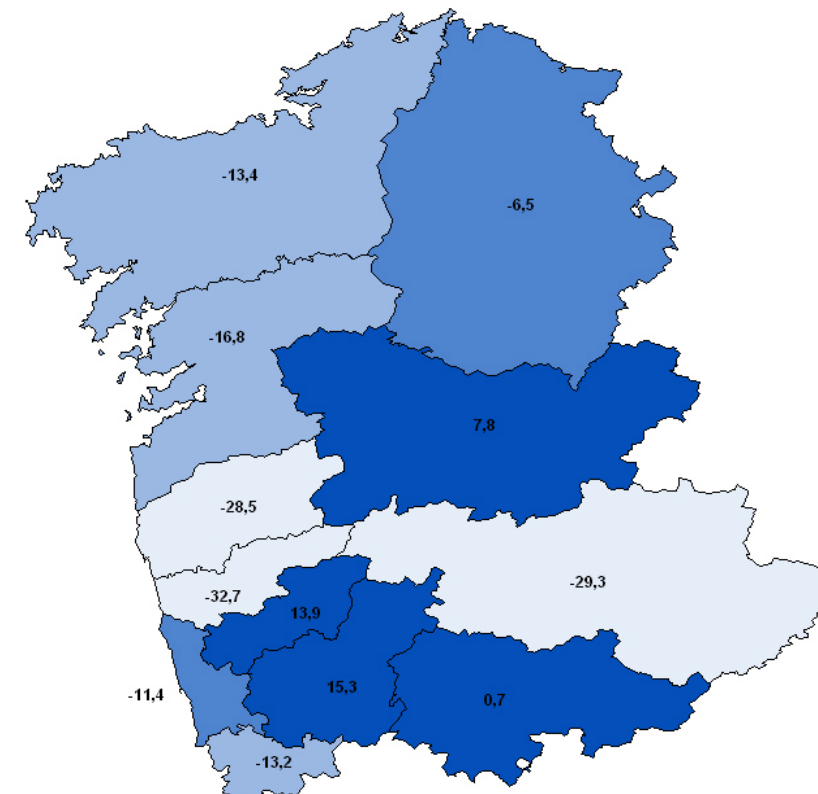

O 21,9% dos fogares galegos ten gasto en hipoteca da vivenda principal, cun gasto medio de 436,5 euros ao mes. Por provincias, A Coruña é a que conta cunha maior porcentaxe de fogares con gasto en hipoteca (23,6%) e tamén é a que rexistra un maior gasto medio mensual neste concepto (452,1 euros/mes).

Variación porcentual do número de predios hipotecados nos anos 2009-2010

Variación porcentual do crédito hipotecario nos anos 2009-2010

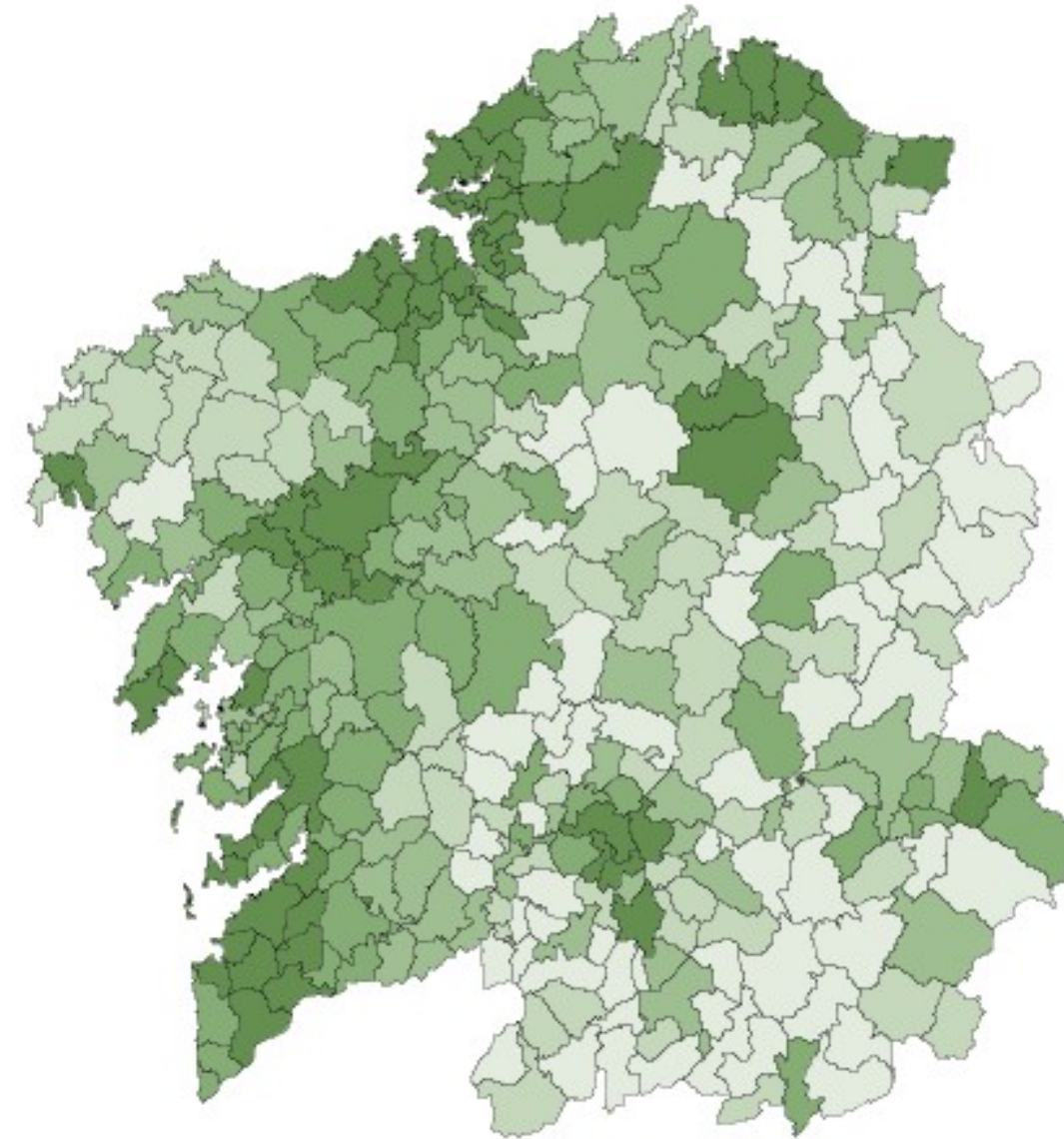

Imposto sobre a renda das persoas físicas. (número, porcentaxe e euros)

Concello de Sada	2007	2008	2009	2010	2011
Número de declaracións por tramos de base imponible	6.436	6.972	7.115	7.096	7.162
De 0 a 6.000 euros (nº declaracións)	1.202	1.261	1.349	1.405	1.461
De 6.000 a 12.000 euros (nº declaracións)	1.398	1.412	1.393	1.328	1.373
De 12.000 a 21.000 euros (nº declaracións)	1.777	1.958	1.966	1.950	1.966
Máis de 21.000 euros (nº declaracións)	2.059	2.341	2.407	2.413	2.362
Rendemento medio declarado (euros)	20.717	22.217	18.971	18.932	18.351
Porcentaxe de rendementos declarados segundo a súa actividade	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
Traballo (%)	77,80	76,60	90,27	90,66	91,67
Actividades económicas estimación directa (%)	6,00	5,70	4,42	3,95	3,29
Actividades económicas estimación obxectiva (%)	1,60	1,30	1,30	1,38	1,43
Outros (%)	14,70	16,40	4,01	4,01	3,60

**Rendemento medio do IRPF por declarante nos concellos galegos. Ano 2011
(Rendemento medio declarado Concello de Sada = 18.351 €)**

Liquidación dos orzamentos dos concellos. Ingresos e gastos consolidados

Concello de Sada.	2012
Dereitos liquidados	10.918.□58
Impostos directos	□.671.09□
Impos□os indirecto□	166.011
Taxas e outros ingresos	2.313.196
Transferencias correntes	3.631.127
Ingresos patrimoniais	195.067
Alleamento de investimentos reais	0
Transferencias de capital	927.834
Activos financeiros	14.131
Pasivos financeiros	0
Obrigas recoñecidas netas	10.206.743
Gastos de persoal	3.257.031
Gastos en bens correntes e servizos	5.618.439
Gastos financeiros	28.150
Transferencias correntes	311.732
Investimentos reais	818.903
Transferencias de capital	0
Activos financeiros	14.000
Pasivos financeiros	158.487

Imposto sobre bens inmobles de natureza rústica

Concello de Sada.	2012
Número de recibos	4.007
Base imponible non exenta (miles de euros)	1.927
Base liquidable (miles de euros)	1.927
Cota íntegra (euros)	5.781
Cota líquida (euros)	5.780

Imposto sobre bens inmobles de natureza urbana

Concello de Sada.	2012
Número de recibos	14.349
Base imponible (miles de euros)	553.283
Base liquidable (miles de euros)	553.283
Cota íntegra (euros)	3.043.059
Cota líquida (euros)	2.904.437

Catastro inmobiliario rústico

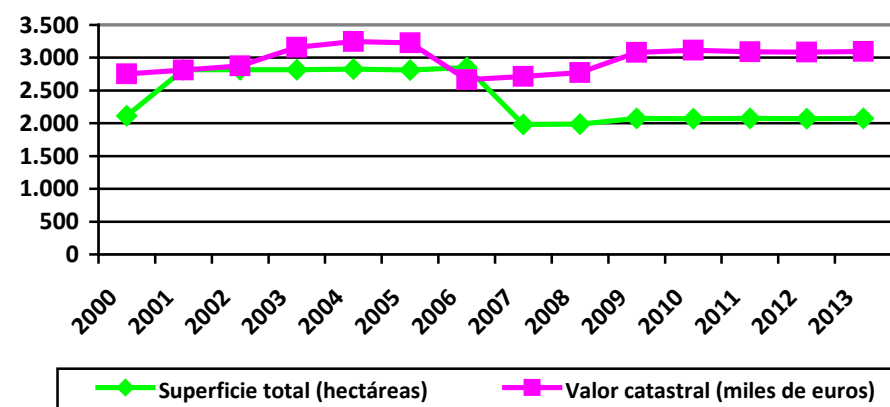
Concello de Sada	2013
Ano da última renovación	2001
Número total de titulares catastrais	5.316
Superficie total (hectáreas)	2.076
Número de parcelas reais	11.613
Número de subparcelas	11.753
Valor catastral (miles de euros)	3.096

Catastro inmobiliario urbano

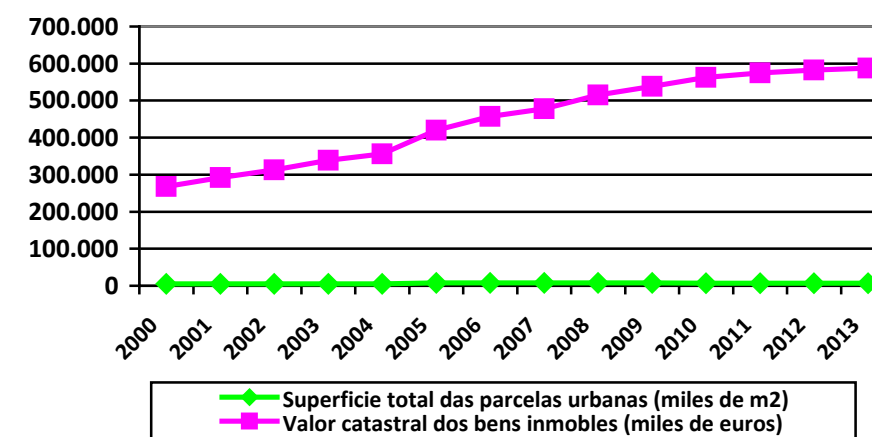
Concello de Sada	2013
Ano da última revisión	1994
Número de parcelas urbanas	7.181
Solares	1.950
Parcelas edificadas	5.231
Superficie total das parcelas urbanas (miles de m2)	6.966
Solares	2.267
Parcelas edificadas	4.699
Bens inmobles	15.170
Uso residencial	10.553
Outro uso	4.617
Valor catastral dos bens inmobles (miles de euros)	588.064
Uso residencial	451.816
Outro uso	136.248
Valor catastral por unidade urbana (euros)	38.765

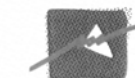
Evolución e comparativa da superficie e do valor catastral entre o inmobiliario rústico e o urbano. 1990-2007

Catastro inmobiliario rústico

Catastro inmobiliario urbano

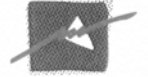

4.2.4. Cadro resumo de economía

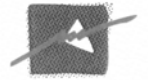
ECONOMÍA

Agricultura				Dato	Período	Fonte	Empresas (3)				Dato	Período	Fonte		
Número de explotacións de gando bovino				11	2012	IGE-CMR	Empresas por condición xurídica								
Total bovinos				23	2012	IGE-CMR	Total				1.229	2012	IGE		
Administración pública				Dato	Período	Fonte	Persoas físicas				724	2012	IGE		
Ingresos municipais				10.918.458	2012	MH	Sociedades anónimas				16	2012	IGE		
Impostos directos				3.671.092	2012	MH	Sociedades de responsabilidade limitada				392	2012	IGE		
Impostos indirectos				166.011	2012	MH	Cooperativas				2	2012	IGE		
Taxas e outros				2.313.196	2012	MH	Outras				95	2012	IGE		
Rendemento medio do IRPF				18.351	2011	AEAT	Empresas por actividade				Industria	Construción	Servizos	Período	Fonte
Construción (2)				Dato	Período	Fonte					73	206	950	2012	IGE
Número de vivendas a crear de nova planta				31	2012	IGE-MF									
Variación neta do parque de vivendas				30	2012	IGE-MF									
Número de edificios a crear de nova planta				27	2012	IGE-MF									
Parque de vehículos				Dato	Período	Fonte	Empresas por estrato de asalariados								
Total				9.764	2012	DGT	Sen asalariados				813	2012	IGE		
Turismos				7.521	2012	DGT	De 1 a 2 asalariados				227	2012	IGE		
							De 3 a 5 asalariados				103	2012	IGE		
Vehículos turismo matriculados				243	2013	DGT	De 6 a 9 asalariados				40	2012	IGE		
Sistema de contas				Dato	Período	Fonte	De 10 a 19 asalariados				24	2012	IGE		
Renda dispoñible bruta por habitante				16.388,28	2009	IGE	De 20 a 49 asalariados				18	2012	IGE		
Produto interior bruto por habitante				14.103	2010	IGE	De 50 a 99 asalariados				3	2012	IGE		
							De 100 a 249 asalariados				0	2012	IGE		
							De 250 ou máis asalariados				1	2012	IGE		
							Número de unidades locais				1.214	2012	IGE		

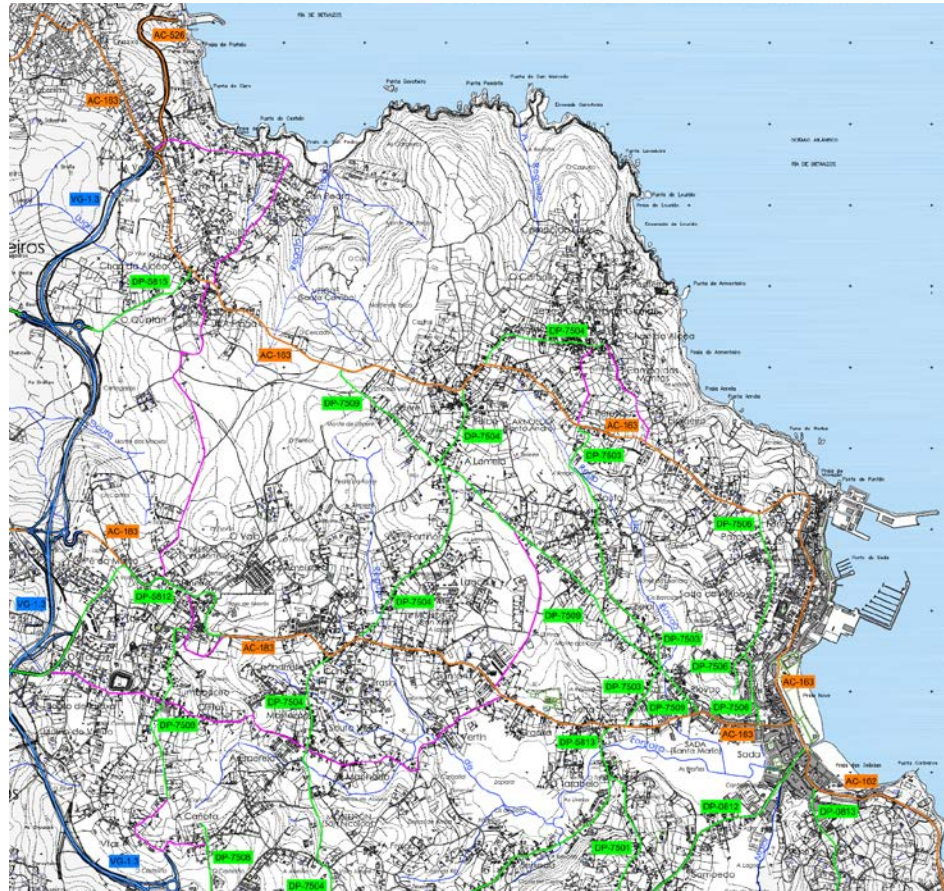

5. INFRAESTRUTURAS E DOTACIÓNS

5.1. INFRAESTRUTURA DE TRANSPORTE E MOBILIDADE

5.1.1. Rede viaria

A rede viaria que estrutura as comunicacións dentro dun concello e cos seus municipios limítrofes, adquire en Sada unha importante dimensión comarcal debido ás oportunidades que ofrece a todo o territorio circundante a proximidade da cidade de A Coruña.

Deste xeito, o municipio posúe estradas de titularidade nacional, autonómica, provincial e municipal, tal como se amosa no plano de información da rede viaria. A N-VI, pertencente á Red de Carreteras del Estado, cruza a parroquia de Soñeiro atravesando o polígono industrial de Espírito Santo.

En relación ás estradas autonómicas, na actualidade estase levando a cabo a construción da VG-1.3, vía de alta capacidade tamén coñecida como “Vía Ártabra”. Esta vía articúlase ó longo do límite entre Sada e Oleiros, conectando a costa norte coa N-VI, para prolongarse por Cambre, ata a Autovía do Noroeste.

No intre de elaborar este Documento, estíbese a traballar por parte da Consellería de Medio Ambiente, Territorio e Infraestruturas no Estudo Informativo dun novo vial que comunica a Vía Ártabra co Porto de Fontán.

Polo que respecta ó resto deste viario, a AC-163 ten orixe no núcleo de Sada, e comunica esta con Carnoedo e Veigue, ata que abandona o concello cara a Lorbé, no concello de Oleiros. A AC-183 ten a mesma orixe que a anterior e, prolongándose por Mondego, é interrompida un anaco á altura do Pazo de Meirás pola DP-5812, para continuar no Pé do Muíño ata o núcleo oleirense de Arillo.

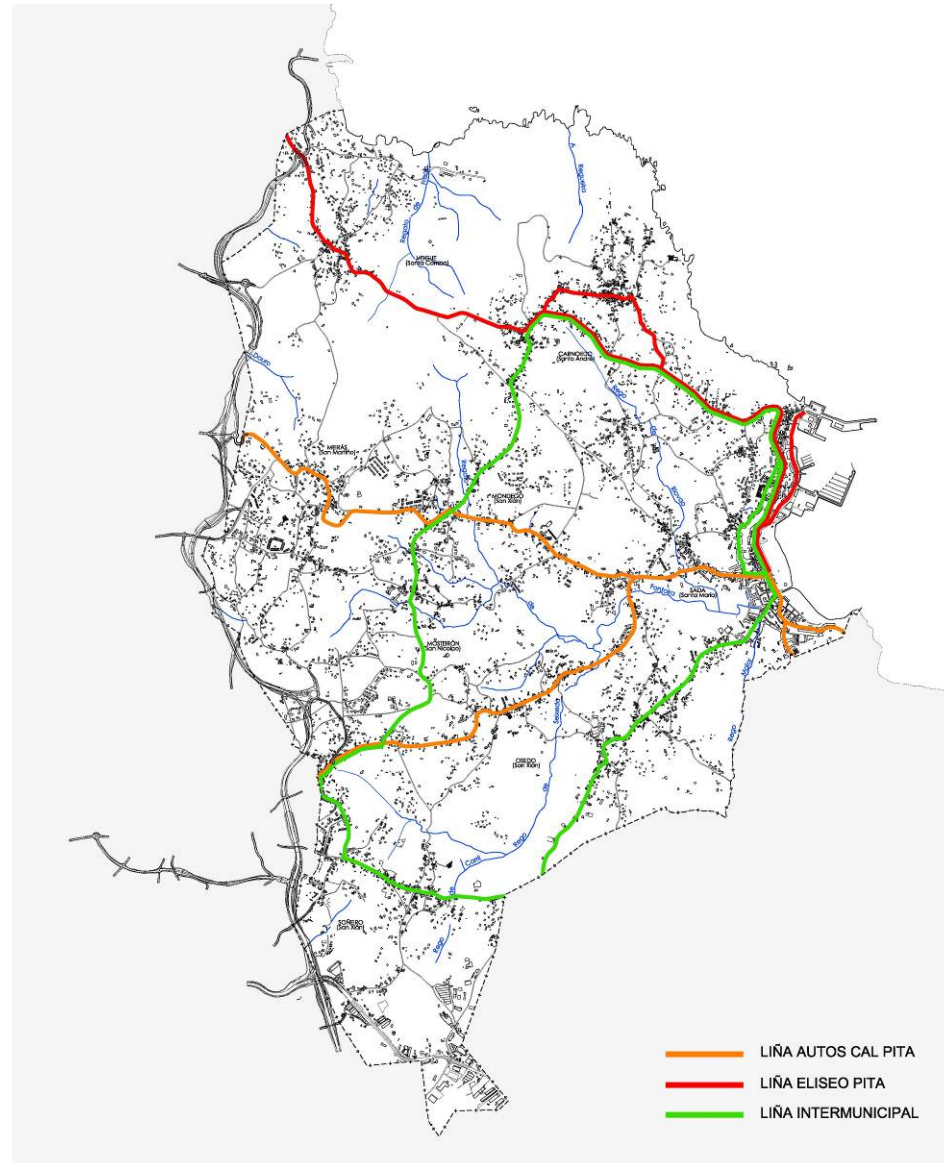
Outra estrada en Soñeiro, a AC-182, conecta coa N-VI no Espírito Santo, e percorre a parroquia ata unirse coa AC-174 en Oleiros. Por último, a AC-162, percorre apenas un kilómetro pola costa sur do municipio, para saír pola Corbeiroa a Bergondo.

Así como este viario autonómico favorece as relacións entre o concello de Sada e os municipios lindantes, as estradas de titularidade provincial articulan en grande medida a comunicación entre as parroquias; é o caso das DP-7503 e DP-7506 ó norte, ou as DP-7508, DP-7507, DP-7505, DP-7504, DP-7502, DP-7501.

Outras vías da mesma titularidade proporcionan, dentro do concello, unha comunicación fluída entre as parroquias extremas e o interior, como sucede coa DP-7504, que fai realidade unha relación máis inmediata entre Carnoedo, Mondego, Mosteirón e Osedo. A DP-7509 busca un acceso directo desde a zona de borde entre as parroquias de Veigue e Carnoedo ata unirse coa AC-183 en dirección Sada. En Osedo, a DP-5813, a máis importante dentro das provinciais, percorre toda a parroquia procedente da súa intersección coa AC-182 en Oleiros, para conectar ó este coa AC-183. Salientar tamén a presenza da DP-0812, que une o polígono industrial co núcleo de Sada pasando por O Castro (Osedo) e Samoedo (Sada).

Dúas estradas máis, a DP-5815 e a DP-5812, merecen ser comentadas por comunicar respectivamente e de forma directa, os núcleos de Chan de Aldea (Veigue) e Piñeiro (Meirás) con Oleiros.

Finalmente, no que respecta ás estradas municipais, destacar a vía que, desde Souto da Igrexa e Cimás en Meirás, discorre entre o centro docente e a igrexa de Mosteirón, ata acadar a AC-183; desde alí, outra municipal recolle o colexio de Mondego.

5.1.2. Transporte público

O transporte público de Sada está cuberto por liñas regulares de autobús interurbano das empresas ELISEO PITA e AUTOS CALPITA.

AUTOS CALPITA ten catro liñas regulares, dous delas unen Sada coa Coruña e cobren as parroquias de Sada, Mondego e Meirás (ruta de Santa Cruz) e Sada e Osedo (ruta de Oleiros). As outras dúas unen Sada con Betanzos e Sada con Bergondo.

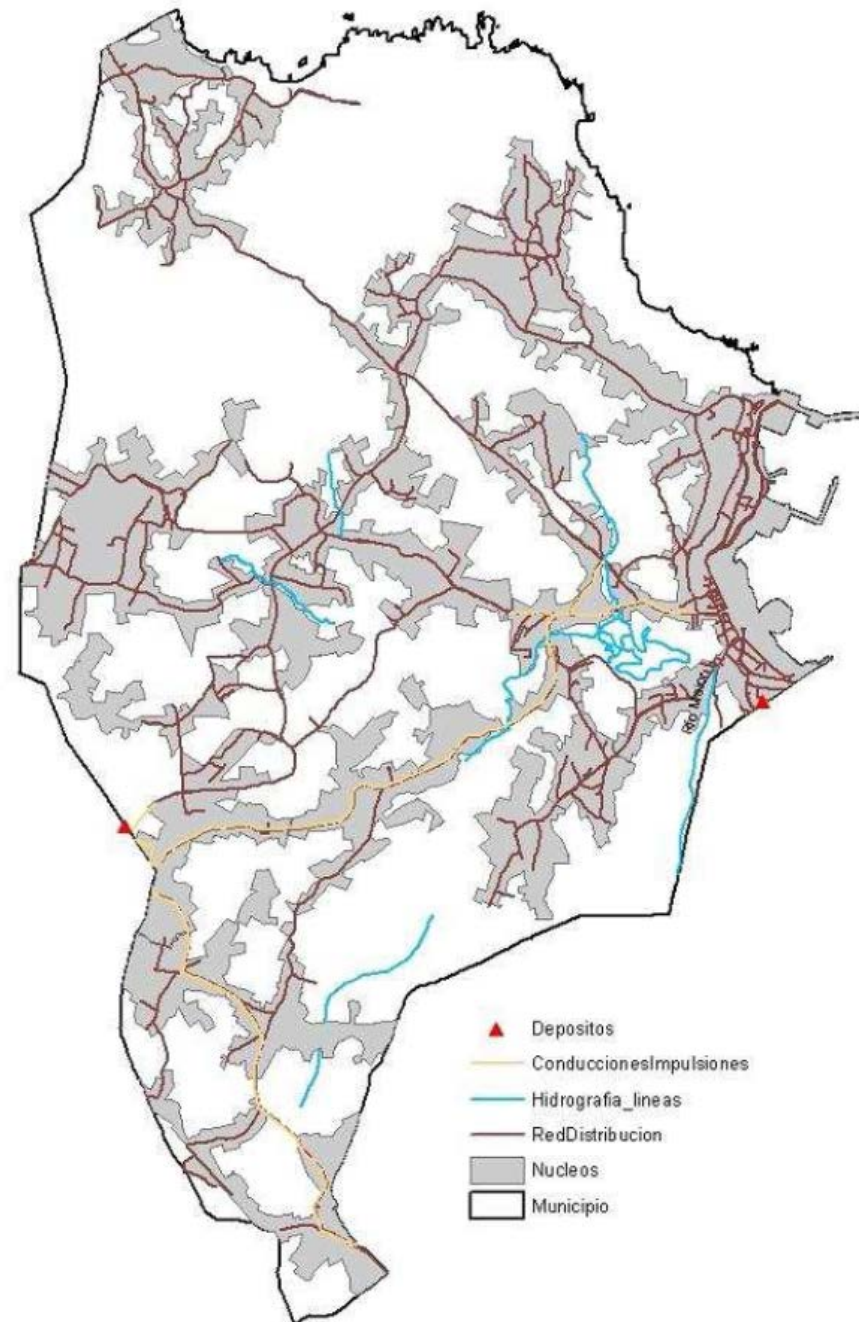
ELISEO PITA ten unha liña que une Sada e A CoruñaC pola costa, dando cobertura ás parroquias de Carnoedo e Veigue.

Existe tamén en Sada unha liña intermunicipal que, dende Sada, realiza un bucle abarcando as parroquias de Sada, Carnoedo, Mandego, Mosteirón, zona alta de Osedo, Soñeiro e retornando ao núcleo de Sada por O Castro e Samoedo.

O transporte público de Sada insírese no Plan de Transporte Metropolitano.

5.2. REDES DE SERVICIOS, SUBMINISTROS E ENERXÍA

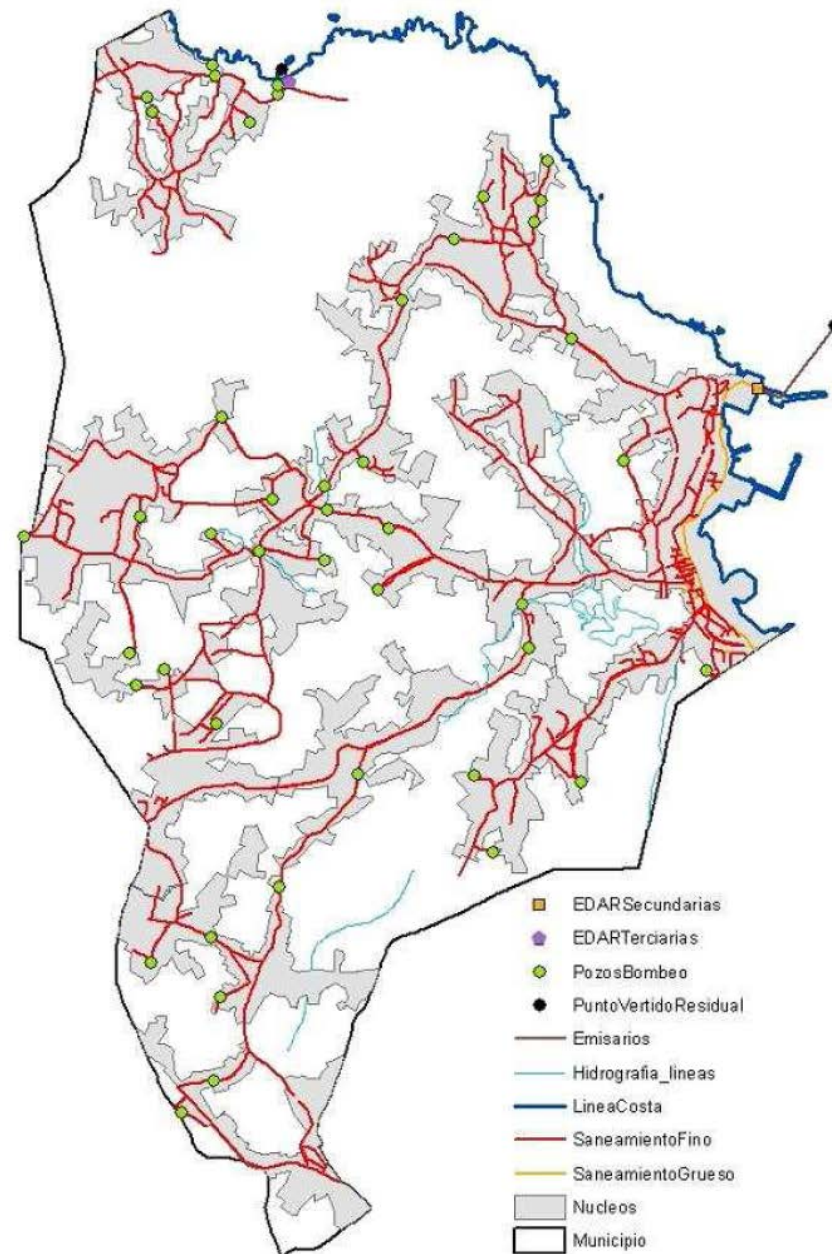

5.2.1. Abastecemento de auga

A rede de abastecemento do concello non está moi desenvolvida, xa que só o 66% da poboación ten acceso á mesma. Esta información concorda coa proporcionada pola EIEL, segundo a cal o 60 % das vivendas dos núcleos teñen acceso á rede municipal. Esta porcentaxe aumenta ata un 81% se só se consideran as vivendas habitadas. As opcións empregadas polo resto da poboación para o abastecemento de auga é a partir de fontes e pozos artesáns ou de barrena.

A empresa encargada da xestión da auga é a de Aquagest, mentres que a da captación e tratamento é Emalcsa a través dun depósito situado en Bergondo. A auga é captada ao igual que no caso de Arteixo, Bergondo, Cambre (parcialmente), Culleredo e Oleiros do encoro de Cecebre (río Mero) e tratada na ETAP de A Telva.

O volume do depósito que abastece a Sada é de 2400 m³. O fornecemento xeral lévase ata Sada por unha condución de fundición dúctil de 250 mm de diámetro. As características do resto da rede son conducións de fundición dúctil e PE de 100 e 50-100 mm de diámetro, respectivamente.

5.2.2. Saneamento de augas residuais

Estímase que a porcentaxe de poboación con acceso á rede de saneamento estea en torno ao 76%. Aquela poboación que non conta con conexión á rede emprega pozos negros ou fosas sépticas. O tipo de rede empregada é basicamente unitaria, só existe aproximadamente un 15% de rede non separativa. Ademais, hai que indicar que nas conducións de máis de 10 anos obsérvanse perdas e infiltracións.

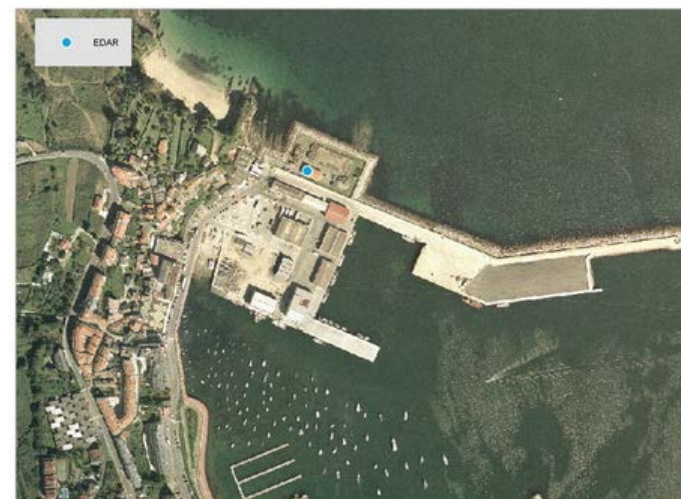
A rede de saneamento do concello está composta por unha rede unitaria xeral que finaliza na E.D.A.R. O desenvolvemento do plan de saneamento estableceu a recollida das augas residuais mediante varios colectores que as canalicen ata a E.D.A.R.

A E.D.A.R., ubicada no porto de Sada ten unha capacidade para 25.000 habitantes equivalentes ($Q_{\text{deseño}}=4.800 \text{ m}^3/\text{día}$).

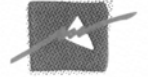
É unha depuradora biolóxica de lodos activados mediante o sistema de aireación prolongada, con eliminación biolóxica de nitróxeno e na que o reactor biolóxico está formado por dúas canles de oxidación nos que a aireación realízase mediante difusores de burbulla fina alimentados por un turbocompresor. O lodo xerado é espesado, acondicionado e deshidratado mediante filtro banda.

A E.D.A.R. de Veigue, nas proximidades da Praia de San Pedro, ten unha capacidade de habitantes equivalentes de 1.500 ($Q_{\text{deseño}}=900 \text{ m}^3/\text{día}$). É unha depuradora biolóxica de lodos activados mediante o sistema de aireación prolongada, o lodo xerado é espesado, acondicionado e deshidratado mediante filtro banda. Unha vez depuradas estas augas residuais son vertidas por gravidade á Ría de Ares-Betanzos.

No concello de Sada existen ademais algunhas industrias con depuradora propia como son Cerámicas do Castro, en Osedo e Industrias Cárnicas Taboada en Espírito Santo (Soñeiro).

5.2.3. Xestión de residuos

Unha das características inherentes ás sociedades industrializadas é a gran cantidade de residuos que xeran.

O atractivo turístico de Sada, variado entorno, potencial económico e as posibilidades de crecemento continuado da poboación, teñen a súa repercusión no alto volume de residuos xerado, sendo un dos concellos do Consorcio das Mariñas que máis residuos producen (1,55 Kg/hab. día).

Tódolos concellos pertencentes ao Consorcio, teñen un Plan de Xestión de Residuos común baseado nunha separación en orixe dos residuos (fraccións orgánica e inorgánica, papel/cartón e vidro) con dobre conterización en todo o territorio e valorización final dos residuos con compostaxe na planta de Albada, sita en Nostián.

Nun principio Sada xestionou os seus residuos directamente dende o concello unido á SOGAMA. En Xaneiro de 2009 o concello incorporouse ao sistema de recollida do lixo do Consorcio das Mariñas, o que levou a renovación de colectores en todo o municipio, así como a compra de novos camións por parte da empresa concesionaria. Esta incorporación implica a necesidade de creación dun punto limpo, necesidade que se resolverá no PXOM de Sada reservando unha superficie de solo para este uso.

5.2.4. Enerxía

No concello de Sada pódese dicir que o subministro de enerxía eléctrica é bo, xa que existe un transformador (CT) para cada 50 vivendas. No lugar de Muíño do Vento (Meirás) existe unha subestación alimentada por unha liña de 132 kV..

A rede de gas natural no concello consiste no ramal de Espírito Santo - Polígono Arco Iris – Matadoiro Taboada - O Castro. Existe ademais, un depósito sito detrás do polideportivo municipal dende o que se canaliza aire propanado.

No concello non existe ningunha ordenanza municipal relacionada co aforro e eficiencia enerxética nas edificacións.

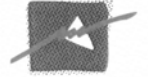
5.3. EQUIPAMENTOS E ESPAZOS LIBRES

PARROQUIA	NOME	SITUACIÓN	USO	TITULARIDADE
CARNOEDO	CAMPO DE FÚTBOL E PISTA POLIDEPORTIVA EN CARNOEDO	AGRA	DE	PB
	C.E.I.P. DE CARNOEDO	TAIBÓ	ED	PB
	IGREXA PARROQUIAL DE SANTO ANDRÉ DE CARNOEDO	CAMPO DAS MANTAS	RE	PV
	CEMITERIO PARROQUIAL DE CARNOEDO	CAMPO DAS MANTAS	RE	PV
	CAPELA DE SAN MAMEDE	CHAN DA ALDEA	RE	PV
	LOCAL EN INMOBLE DAS ANTIGAS ESCOLAS DE CARNOEDO	TAIBÓ	SC	PB
	ESPAZO LIBRE DO CRUCEIRO DE CARNOEDO	CAMPO DAS MANTAS	EL	PB

PARROQUIA	NOME	SITUACIÓN	USO	TITULARIDADE
MEIRÁS	CAMPO DE FÚTBOL EN MEIRÁS	MUÍÑO DO VENTO	DE	PV
	PISTA POLIDEPORTIVA EN MEIRÁS	SOUTO DA IGREXA	DE	PB
	PISTA DE TENIS EN MEIRÁS (URBANIZACIÓN SOUTO DA IGREXA)	SOUTO DA IGREXA	DE	PV
	IGREXA PARROQUIAL DE SAN MARTIÑO DE MEIRÁS	TORRÓN	RE	PV
	CEMITERIO PARROQUIAL DE MEIRÁS	TORRÓN	RE	PV
	CONVENTO E CAPELA DA MILAGROSA EN PIÑEIRO	PIÑEIRO	RE	PV
	CASA DA CULTURA DE MEIRÁS	SOUTO DA IGREXA	SC	PB
	PARQUE INFANTIL EN TORRÓN (XUNTO Á CASA DA CULTURA)	SOUTO DA IGREXA	EL	PB
	PARQUE INFANTIL EN SOUTO DA IGREXA (SAU-6))	SOUTO DA IGREXA	EL	PB
	PARQUE INFANTIL E ESPAZO LIBRE EN PIÑEIRO (SAU-8)	PIÑEIRO	EL	PB
	ESPAZO LIBRE EN PIÑEIRO (SAU-8)	PIÑEIRO	EL	PB
	PARCELA PARA EQUIPAMENTO EDUCATIVO EN PIÑEIRO (SAU-8)	O VALO-PIÑEIRO	ED	PB
	PARCELA PARA EQUIPAMENTO DEPORTIVO EN PIÑEIRO (SAU-8)	PIÑEIRO	DE	PB
	PARCELA PARA EQUIPAMENTO EDUCATIVO EN SOUTO DA IGREXA (SAU-6)	SOUTO DA IGREXA	ED	PB

PARROQUIA	NOME	SITUACIÓN	USO	TITULARIDADE
MONDEGO	CENTRO DE DÍA EN MONDEGO	QUINTÁN	AS	PB
	PISTA POLIDEPORTIVA EN MONDEGO	QUINTÁN	DE	PB
	C.E.I.P. "PEDRO BARRIÉ DE LA MAZA"	QUINTÁN	ED/DE	PB
	ESCOLA INFANTIL EN MONDEGO	QUINTÁN	ED	PB
	IGREXA PARROQUIAL DE SAN XIÁN DE MONDEGO	QUINTÁN	RE	PV
	CEMITERIO PARROQUIAL DE MONDEGO	AMEIXEIRAL	RE	PV
	CASA DA CULTURA DE MONDEGO	CARTA	SC	PB
	RESIDENCIA XERIÁTRICA "LA LUZ"	AMEIXEIRAL	AS	PV
	PARQUE INFANTIL EN MONDEGO (XUNTO A PISTA POLIDEPORTIVA)	QUINTÁN	EL	PB
	PARQUE INFANTIL EN MONDEGO	CARTA	EL	PB
	ESPAZO LIBRE EN AMEIXEIRAL (FRONTE RESIDENCIA "LA LUZ")	AMEIXEIRAL	EL	PB
	ESPAZO LIBRE NA URBANIZACIÓN AMEIXEIRAL	AMEIXEIRAL	EL	PB
	ESPAZO LIBRE EN FORTIÑÓN (SAU-10)	FORTIÑÓN	EL	PB
	ESPAZO LIBRE EN URBANIZACIÓN EN VERTÍN	VERTÍN	EL	PB
	PARCELA PARA EQUIPAMENTO SOCIO-CULTURAL EN FORTIÑÓN (SAU-10)	FORTIÑÓN	SC	PB

LEENDA	
EL	ESPAZO LIBRE
DE	DEPORTIVO
ED	EDUCATIVO
RE	RELIXIOSO
SC	SOCIO-CULTURAL
AS	ASISTENCIAL
AD	ADMINISTRATIVO
HO	HOTELEIRO
RS	RESIDENCIAL
SA	SANITARIO
SE	SEGURIDADE
PB	TITULARIDADE PÚBLICO
PV	TITULARIDADE PRIVADA

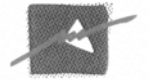
PARROQUIA	NOME	SITUACIÓN	USO	TITULARIDADE
MOSTEIRÓN	C.E.I.P. e I.E.S. "O MOSTEIRÓN"	ESPERELA	ED	PB
	IGREXA PARROQUIAL E CEMITERIO DE SAN NICOLAO DE MOSTEIRÓN	ESPERELA	RE	PV
	CEMITERIO PARROQUIAL NOVO DE MOSTEIRÓN	ESPERELA	RE	PV

PARROQUIA	NOME	SITUACIÓN	USO	TITULARIDADE
OSED0	A.S.P.A.C.E.	OSED0	AS	PV
	PISTA POLIDEPORTIVA EN OSED0	O CASTRO	DE	PB
	CENTRO DE FORMACIÓN OCUPACIONAL	OSED0	ED	PB
	MUSEO "CARLOS MASIDE" E CENTRO CULTURAL "O CASTRO"	O CASTRO	SC	PV
	CASA DA CULTURA DE O CASTRO	O CASTRO	SC	PB
	IGREXA PARROQUIAL E CEMITERIO DE SAN XIÁN DE OSED0	OSED0	RE	PV
	CAPELA DE SAN ROQUE	O CASTRO	RE	PV
	ESPAZO LIBRE E PARQUE INFANTIL EN SEIXEDA	SEIXEDA	EL	PB
	ESPAZO LIBRE EN OSED0 (A.S.P.A.C.E.)	OSED0	EL	PB
	ESPAZO LIBRE E URBANIZACIÓN EN CASTELO	CASTELO	EL	PB

PARROQUIA	NOME	SITUACIÓN	USO	TITULARIDADE
SOÑEIRO	SERVIZO MUNICIPAL DE EMERXENCIAS DE SADA (ANTIGAS ESCOLAS DE SOÑEIRO)	COSTA	AD	PB
	PISTA POLIDEPORTIVA EN SOÑEIRO	COSTA	DE	PB
	IGREXA PARROQUIAL DE SAN XIÁN DE SOÑEIRO	CAMPO DE SAR	RE	PV
	CEMITERIO PARROQUIAL DE SOÑEIRO	CAMPO DE SAR	RE	PV
	CAPELA DO ESPÍRITU SANTO	ESPÍRITU SANTO	RE	PV
	LOCAL EN INMOBLE DAS ANTIGAS ESCOLAS DE SOÑEIRO	COSTA	SC	PB
	CAMPO DA FESTA DA CAPELA DO ESPÍRITU SANTO	ESPÍRITU SANTO	RE	PV
	PARQUE INFANTIL EN SOÑEIRO	COSTA	EL	PB
	ESPAZO LIBRE EN ESPÍRITU SANTO (SAU-5 FERRADURA)	ESPÍRITU SANTO	EL	PB
	ESPAZO LIBRE EN ESPÍRITU SANTO (SAU-5 SADA-CAMBRE)	ESPÍRITU SANTO	EL	PB
	ESPAZO LIBRE EN ESPÍRITU SANTO (SAU-5 ARCO IRIS)	ESPÍRITU SANTO	EL	PB
	PARCELA PARA EQUIPAMENTO EN ESPÍRITU SANTO (SAU-5 FERRADURA)	ESPÍRITU SANTO	--	PB
	PARCELA PARA EQUIPAMENTO DEPORTIVO EN ESPÍRITU SANTO (SAU-5 SADA-CAMBRE)	ESPÍRITU SANTO	DE	PB
	PARCELA PARA EQUIPAMENTO DEPORTIVO EN ESPÍRITU SANTO (SAU-5 ARCO IRIS)	ESPÍRITU SANTO	DE	PB
PARCELA PARA EQUIPAMENTO SOCIAL EN ESPÍRITU SANTO (SAU-5 ARCO IRIS)	ESPÍRITU SANTO	SC	PB	

LEND0	
EL	ESPAZO LIBRE
DE	DEPORTIVO
ED	EDUCATIVO
RE	RELIXIOSO
SC	SOCIO-CULTURAL
AS	ASISTENCIAL
AD	ADMINISTRATIVO
HO	HOTELEIRO
RS	RESIDENCIAL
SA	SANITARIO
SE	SEGURIDADE
PB	TITULARIDADE PÚBLICO
PV	TITULARIDADE PRIVADA

PARROQUIA	NOME	SITUACIÓN	USO	TITULARIDADE
VEIGUE	PISTA POLIDEPORTIVA EN VEIGUE	CHAN DA ALDEA	DE	PB
	PISTA DE TENIS EN VEIGUE (URBANIZACIÓN PRAIA DE CIRRO)	CIRRO	DE	PB
	IGREXA PARROQUIAL E CEMITERIO DE SANTA COMBA DE VEIGUE	CHAN DA ALDEA	RE	PV
	CASA DA CULTURA DE VEIGUE	CHAN DA ALDEA	SC	PB
	PARQUE INFANTIL EN VEIGUE	CHAN DA ALDEA	EL	PB
	ESPAZO LIBRE EN VEIGUE	CHAN DA ALDEA	EL	PB
	ESPAZO LIBRE I EN SAN PEDRO (SAU-3)	SAN PEDRO	EL	PB
	ESPAZO LIBRE II EN SAN PEDRO (SAU-3)	SAN PEDRO	EL	PB
	PARCELA PARA EQUIPAMENTO EDUCATIVO EN SAN PEDRO (SAU-3)	SAN PEDRO	ED	PB

LENDAS	
EL	ESPAZO LIBRE
DE	DEPORTIVO
ED	EDUCATIVO
RE	RELIXIOSO
SC	SOCIO-CULTURAL
AS	ASISTENCIAL
AD	ADMINISTRATIVO
HO	HOTELEIRO
RS	RESIDENCIAL
SA	SANITARIO
SE	SEGURIDADE
PB	TITULARIDADE PÚBLICO
PV	TITULARIDADE PRIVADA

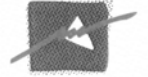
PARROQUIA	NOME	SITUACIÓN	USO	TITULARIDADE
SADA	CASA DO CONCELLO	SADA	AD	PB
	EDIFICIO DE SERVIZOS ADMINISTRATIVOS DO CONCELLO	SADA	AD	PB
	XULGADO DE PAZ	SADA	AD	PB
	OFICINA MUNICIPAL DE INFORMACIÓN E TURISMO	SADA	AD	PB
	OFICINA DE CORREOS (RÚA DE VENEZUELA)	SADA	AD	PV
	OFICINA DE CORREOS (RÚA DA PRAIA)	SADA	AD	PV
	INSTITUTO SOCIAL DA MARIÑA (CASA DO MAR)	SADA	AD	PB
	NAVE MUNICIPAL DE SERVIZOS	SADA	AL	PB
	LOCAL Nº 5 EN RESIDENCIAL PARQUESOL, RÚA LAGUNA (SERVIZOS SOCIAIS MUNICIPAIS)	SADA	AS	PB
	LOCAL Nº 6 EN RESIDENCIAL PARQUESOL, RÚA LAGUNA (ASOC. PENEIRA Y ASOC. MEIGAS)	SADA	AS/SC	PB
	CAMPO DE FÚTBOL DAS MARIÑAS	SAMOEDO	DE	PB
	PAVILLÓN POLIDEPORTIVO	SAMOEDO	DE	PB
	PISCINA MUNICIPAL	SAMOEDO	DE	PB
	PISTAS DEPORTIVAS DE SADA	SADA	DE	PB
	VESTIARIOS PISTAS DEPORTIVAS DE SADA	SADA	DE	PB
	SOCIEDADE RECREATIVA, CULTURAL E DEPORTIVA DE SADA (ACTIVIDADE DEPORTIVA)	SADA	DE	PV
	CLUB NÁUTICO-RECREATIVO DE SADA	SADA	DE	PV
	CLUB NÁUTICO-RECREATIVO DE SADA (ESCOLA DE VELA)	SADA	DE	PV
	CLUB DE FONDO MENSAJERAS DE SADA	SADA	DE	PV
	CAMPO DE FÚTBOL DA CHABURRA	SADA	DE	PV
	I.E.S. "ISAAC DÍAZ PARDO"	SADA	ED	PB
	C.E.I.P. "SADA Y SUS CONTORNOS"	SADA	ED	PB
	ESCOLA INFANTIL FLORA RAMOS "FLORITA"	SAMOEDO	ED	PB
	HOTEL "SADA PALACE"	SADA	HO	PB
	IGREXA PARROQUIAL DE SANTA MARÍA DE SADA	SADA	RE	PV
	IGREXA PARROQUIAL NOVA DE SANTA MARÍA DE SADA	SADA	RE	PV
	CASA RECTORAL DE SANTA MARÍA DE SADA	SADA	RE	PB
	CEMITERIO MUNICIPAL DE SADA	SADA	RE	PV
	CAPELA DE SAN ROQUE DE SADA	SADA	RE	PV
	IGREXA EVANXELISTA BAUTISTA	SADA	RE	PV
	COMPLEXO XUVENIL "AS MARIÑAS"	SADA	RS/DE/SC	PB
	CENTRO DE SAÚDE	SADA	SA	PB
	TANATORIO (RÚA DE ABEGONDO)	SADA	SA	PV
	TANATORIO "APÓSTOL"	O TARABELO	SA	PV
	LOCAL EN EDIFICIO AVDA/ PÁRROCO VILLANUEVA, BLOQUE I, Nº 27-29 (SERVIZO AMBULANCIA 061)	SADA	SA	PB
	SOCIEDADE RECREATIVA, CULTURAL E DEPORTIVA DE SADA (ACTIVIDADE SOCIOCULTURAL)	SADA	SC	PV
	CASA DA CULTURA "PINTOR LLORÉNS"	SADA	SC	PB
	LOCAL Nº 4 EN RESIDENCIAL PARQUESOL, RÚA LAGUNA (ASOC. "LEMBRANZA")	SADA	SC	PB
	LOCAL EN EDIFICIO AVDA/ PÁRROCO VILLANUEVA, BLOQUE I, Nº 27-29 (ASOC. AMAS DE CASA)	SADA	SC	PB
	CASA DA XUVENTUDE	SADA	SC	PB
	CASA- CUARTEL DA GARDA CIVIL	SADA	SE	PB
LOCAL EN EDIFICIO AVDA/ PÁRROCO VILLANUEVA, BLOQUE I, Nº 35 (POLICÍA LOCAL)	SADA	SE	PB	

LENDAS	
EL	ESPAZO LIBRE
DE	DEPORTIVO
ED	EDUCATIVO
RE	RELIXIOSO
SC	SOCIO-CULTURAL
AS	ASISTENCIAL
AD	ADMINISTRATIVO
HO	HOTELEIRO
RS	RESIDENCIAL
SA	SANITARIO
SE	SEGURIDADE
PB	TITULARIDADE PÚBLICO
PV	TITULARIDADE PRIVADA

PARROQUIA	NOME	SITUACIÓN	USO	TITULARIDADE
SADA	LOCAL EN EDIFICIO AVDA/ PÁRROCO VILLANUEVA, BLOQUE I, Nº 35 (PROTECCIÓN CIVIL)	SADA	SE	PB
	ANTIGA CÁMARA AGRARIA	RIOVAO	AD	PB
	PARQUE EN SAMOEDO	SAMOEDO	EL	PB
	PARQUE LENDOIRO (INCLÚE PISTA DE PATINAXE)	SAMOEDO	EL/DE	PB
	PASEO MARÍTIMO	SADA	EL	PB
	ESPAZO LIBRE DA PRAIA NOVA	SADA	EL	PB
	ESPAZO LIBRE DA PRAIA DAS DELICIAS	SADA	EL	PB
	ESPAZO LIBRE NA AC-163 (UE O FOXO-PAZOS)	PAZOS	EL	PB
	ESPAZO LIBRE NA AVENIDA DE SADA Y SUS CONTORNOS (NORTE)	SADA	EL	PB
	ESPAZO LIBRE NA AVENIDA DE SADA Y SUS CONTORNOS (SUR)	SADA	EL	PB
	ESPAZO LIBRE XUNTO Á IGREXA PARROQUIAL DE SANTA MARÍA DE SADA	SADA	EL	PB
	PRAZA DA PESCADERÍA	SADA	EL	PB
	PRAZA DE ESPAÑA	SADA	EL	PB
	ESPAZO LIBRE EN RÚA OZA DOS RÍOS (NORTE)	SADA	EL	PB
	ESPAZO LIBRE EN RÚA OZA DOS RÍOS (SUR)	SADA	EL	PB
	ESPAZO LIBRE EN RÚA DE BERGONDO (NORTE)	SADA	EL	PB
	ESPAZO LIBRE EN RÚA DE BERGONDO (SUR)	SADA	EL	PB
	ESPAZO LIBRE EN RESIDENCIAL PARQUESOL (EXTERIOR)	SAMOEDO	EL	PB
	ESPAZO LIBRE EN RESIDENCIAL PARQUESOL (INTERIOR)	SAMOEDO	EL	PV
	ESPAZO LIBRE CON ACCESO DESDE A RÚA DE BETANZOS	SADA	EL	PB
	ESPAZO LIBRE NA ESTRADA DE SADA A ARMUÑO (UEI-20)	SADA	EL	PB
	ESPAZO LIBRE NA ESTRADA DE SADA A ARMUÑO (SUR)	SADA	EL	PB
	ESPAZO LIBRE I NA PROLONGACIÓN DA AVENIDA POSSE (UEI-18)	SADA	EL	PB
	ESPAZO LIBRE II NA PROLONGACIÓN DA AVENIDA POSSE (UEI-18)	SADA	EL	PV
	ESPAZO LIBRE NA A PROLONGACIÓN DA AVENIDA POSSE (UEI-5 dis e UEI-19 dis)	SADA	EL	PB
	PARQUE EN SAMOEDO	SAMOEDO	EL	PB
	ESPAZO LIBRE DO CASTELO DE FONTÁN	SADA	EL	PB
	ESPAZO LIBRE BAIXO O NÚCLEO DE FONTÁN	SADA	EL	PB
	ESPAZO LIBRE NA UEI-6 (AVENIDA DO PORTO)	SADA	EL	PB
	ESPAZO LIBRE CON ACCESO DESDE A RÚA DE FIUNCHEDO	SADA	EL	PB
	ESPAZO LIBRE NA UEI-2 (DP-7506)	PAZOS	EL	PB
	ESPAZO LIBRE NA UEI-13	SADA DE ARRIBA	EL	PB
ESPAZO LIBRE EN SADA (SAU-2)	SADA	EL	PB	
PARCELA PARA EQUIPAMENTO DEPORTIVO EN SADA (SAU-2)	SADA	DE	PB	
ESPAZO LIBRE NA URBANIZACIÓN AGRA DA CRUZ	SAMOEDO	EL	PB	

6. BIBLIOGRAFÍA

- BARBOSA ÁLVARES, J.M. Atlas Histórico da Galiza. Edições da Galiza. Barcelona. 2008
- BUSQUETS, J. Revisión del Plan General de Ordenación Municipal. BAU-B. Arquitectura y Urbanismo, S.L. A Coruña. 2008.
- CAAMAÑO SUÁREZ, M. As Construcións da Arquitectura Popular. COAAT. A Coruña. 2003
- CARRÉ ALDAO, E. Geografía del Reino de Galicia. 1936.
- CARRERAS CANDI, E. Geografía General del Reino de Galicia. Alberto Martín. Barcelona. 1926.
- CASTELAO, A.R.. As cruces de pedra en Galicia. Ed. Akal. Madrid. 1.977
- DÍAZ FERNÁNDEZ, J.A. El sistema de comunicaciones y transportes en el área metropolitana de A Coruña: 1978-1: Deputación da Coruña. 2000.
- FARIÑA JAMARDO, J. Os Concellos Galegos. Fundación Barrié de la Maza. A Coruña.1993.
- FERNÁNDEZ, C. El Franquismo en Galicia. La Voz de Galicia. A Coruña. 1990.
- LICENCIADO MOLINA. Descripción del Reino de Galicia. Ed. Supervisión e control. 1998.
- MADOZ, P. Diccionario Geográfico-Estadístico-Histórico de España y sus posesiones de Ultramar.
- MARIÑO DEL RÍO, M. RODRÍGUEZ ARES, R. Sada perla de las Mariñas. Ed. Evergráficas. 1989.
- PÉREZ ALBERTI, A. A Xeografía. Galaxia. Vigo. 1995.
- PRECEDO LEDO, A. El Área Metropolitana de A Coruña: una Metrópoli Euroatlántica. Deputación da Coruña. 2007.
- PRECEDO LEDO, A. O mapa comarcal de Galicia. Xunta de Galicia.
- RISCO, V. Historia de Galicia. Galaxia. Vigo. 1978.
- SORALUCE BLOND, J.R. e FERNÁNDEZ FERNANDEZ, X. (Dir) Arquitecturas da provincia da Coruña. Vol I. Deputación da Coruña. 1998
- SOUTO GONZÁLEZ, X. M. Áreas metropolitanas galegas. Xunta de Galicia. 2009
- VILLARES, R. Historia de Galicia. Alianza. Madrid. 1997.
- VOCES, C. Delimitación das áreas metropolitanas funcionais da Coruña e Vigo. EGAP. Santiago de Compostela. 2007
- VV.AA. A Gran Historia de Galicia. Vol I (Prehistoria de Galicia) La Voz de Galicia. A Coruña 2007.
- VV.AA. Atlas de Galicia. Medio Natural I. Xunta de Galicia, Santiago.
- VV.AA. Diccionario de Xeografía. Anaya. Madrid. 1986.
- VV.AA. Diccionario Galego Universal. Tomo 54 . Ir Indo Ed. La Voz de Galicia. A Coruña. 2003.
- VV.AA. Galicia 2002. Ed. Compostela. Santiago. 2002.
- VV.AA. Galicia en comarcas: A Coruña. Ir Indo Ed. La Voz de Galicia. Vigo. 2005.
- VV.AA. Galicia pueblo a pueblo. La Voz de Galicia. A Coruña. 1993.
- VV.AA. Galicia, Xeografía. Ed. Hércules. A Coruña 1996.
- VV.AA. Gran Enciclopedia Gallega. Santiago de Compostela. 1.984.
- VV.AA. Informe demográfico de Galicia. Fundación Caixa Galicia. Santiago. 1999.
- VV.AA. Nova Historia de Galicia. Ed. Tambre. A Coruña. 1996

Información procedente de Internet:

- <http://conselleriavivenda.xunta.es/web/conselleria/presentacion-habitat>
- <http://www.blogoteca.com/acsuarezpicallo/> (M. Pérez Lorenzo: Historia sintética de Sada.)
- <http://www.ces-galicia.org>
- <http://www.comarcasdegalicia.com>
- <http://www.concellodesada.com/>
- http://www.concellodesada.com/mediateca/Revista_Marinana
- <http://www.consorcioam.org/index.php?id=36>
- <http://www.edu.xunta.es/ftpserver/portal/DXC/AtlassocioeconomicodeGalicia/Capitulo2.pdf>
- http://www.idcaixanova.org/modules/MYDOWNLOADS/pdf/atlas_2009.pdf
- <http://www.ige.eu>
- http://www.ige.eu/estatico/html/gl/galicia_en_cifras/galicia_2007/gcifras_2007_c15.pdf
- http://www.ige.eu/estatico/pdfs/s3/publicaciones/datos_estadisticos_basicos_Galicia_2009.pdf
- http://www.ige.eu/estatico/pdfs/s3/publicaciones/panorama_demografico_galicia_2007.pdf
- <http://www.ine.es>
- <http://www.portosdegalicia.es/>
- <http://www.xunta.es>